

ภาพลักษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ. 2476-2540

นางสาวชนิกานต์ แสงดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

IMAGES OF FIELD MARSHAL PIBULSONGGRAM IN THAI POLITICAL HISTORY,
1933-1997

Miss Chanikan Sangdee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภาพลักษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ. 2476 – 2540

โดย

นางสาวชนิกานต์ แสงดี

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุธัชชัย ยิ้มประเสริฐ

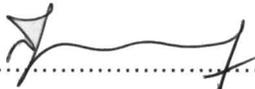
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

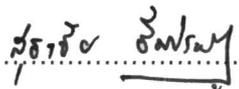
อาจารย์ ดร. ภาวรรณ เรืองศิลป์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

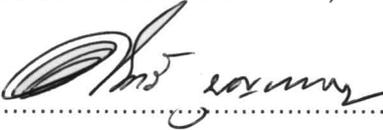

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ)


..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุธัชชัย ยิ้มประเสริฐ)


..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร. ภาวรรณ เรืองศิลป์)


..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ดินาร์ บุญธรรม)


..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์)

ชานิกานต์ แสงดี : ภาพลักษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ. 2476-2540 (IMAGES OF FIELD MARSHAL PIBULSONGGRAM IN THAI POLITICAL HISTORY, 1933-1997) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรัชชัยิ์มประเสริฐ, อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : อาจารย์ ดร. ภาวรรณ เรืองศิลป์, 144 หน้า

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2476-2540 ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการผลิตซ้ำและหรือปรับเปลี่ยน และสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ

1. พ.ศ. 2476-2487 เป็นจุดกำเนิดของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม และภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ
2. พ.ศ. 2487-2507 เป็นการผลิตต่อเนื่องของภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการโดยกลุ่มสื่อมวลชน ในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและครอบครัวได้พยายามแก้ไขภาพลักษณ์ดังกล่าวให้ดีขึ้น
3. พ.ศ. 2507-2540 การศึกษาทางประวัติศาสตร์ ได้มีส่วนช่วยให้ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม ถูกผลิตซ้ำและมีการพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในมุมมองของความเป็นบุุคคลที่มีทั้งข้อดีและข้อด้อย

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....
สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....
ปีการศึกษา.....2552.....

ลายมือชื่อผู้ผลิต.....*พิชิต ใจดี*.....
ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....*สุรัชชัยิ์ม*.....
ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....*ภาวรรณ*.....

4980 1213 22 : MAJOR THAI HISTORY

KEYWORDS: Images / Pibulsonggram / Thai Political History

Chanikan Sangdee : IMAGES OF FIELD MARSHAL PIBULSONGGRAM IN THAI POLITICAL HISTORY, 1933-1997 THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR Dr. Suthachai Yimprasert, THESIS CO-ADVISOR : Dr. Bhawan Ruangsilp, 144 pp.

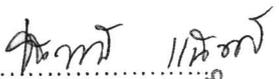
From 1933 to 1997 A.D., the images of Field Marshal Pibulsonggram had been reproduced and/or adjusted. They can be divided into three chronologically-ordered groups:

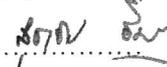
1. 1933-1944: it was the beginning of all images: the soldier-revolutionist, the Thai nationalist leader, and the dictator;
2. 1944-1964: the production of the dictator image was continued by mass media, while Field Marshal Pibulsonggram and his family tried to correct that image;
3. 1964-1997: the development of Thai historical study contributed to both reproducing the image of nationalist leader and neutralizing the negative image of Field Marshal Pibulsonggram.

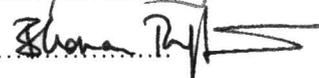
Department : ..History.....

Field of Study : ...History.....

Academic Year : ...2009....

Student's Signature..... 

Advisor's Signature..... 

Co-Advisor's Signature..... 

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นมาและสำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์ได้ในวันนี้ เพราะได้รับความกรุณาจากคุณพ่อวิสูตร และคุณแม่สุนันท์ แสงดี นับตั้งแต่พระคุณที่ได้ให้กำเนิด จนส่งเสียให้เรียนหนังสือถึงขั้นปริญญาโทมาบัดนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาของปัญหาและเหตุผลการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐาน.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.7 แนวคิดในการศึกษา.....	5
1.8 การบททบทวนวรรณกรรม.....	7
1.9 นิยามศัพท์ : ความหมายคำว่าภาพลักษณ์.....	11
บทที่ 2 ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2476-2487.....	13
2.1 ชีวิตในช่วงต้นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2440-2475.....	13
2.2 ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ พ.ศ. 2476-2483.....	19
2.2.1 รัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476.....	19
2.2.2 กบฏบวรเดช.....	21
2.2.3 การดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และการถูกลอบสังหาร.....	23
2.2.4 นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม และกบฏ 18 ศพ.....	28
2.2.5 นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม และความพยายามลบความทรงจำการปกครอง ในระบอบเก่า.....	33
2.3 ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม พ.ศ. 2483-2487.....	35
2.3.1 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ.....	35
2.3.2 กรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ. 2483.....	39
2.4 ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2484-2487.....	41

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.4.1 การเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484 และ การสร้างลัทธิผู้นำ(เผด็จการ) ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	42
2.4.2 การผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการจากสื่อมวลชน พ.ศ. 2484.....	45
2.4.3 ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ และการพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมัยที่ 1 พ.ศ. 2487.....	49
2.5 สรุป.....	51
บทที่ 3 ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2487-2507.....	53
3.1 ความต่อเนื่องในการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ.2487-2490.....	53
3.1.1 การผลิตจากสื่อมวลชน.....	53
3.1.2 ความต่อเนื่องในการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ : คดีอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488.....	58
3.2 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายทหารรัฐประหาร พ.ศ. 2490.....	63
3.3 ความต่อเนื่องของภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2494-2497.....	70
3.4 การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย : ความพยายามในการลบภาพลักษณ์ ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2498-2500.....	72
3.5 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากการพ้นจากตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2500-2507.....	76
3.6 การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของสื่อมวลชน พ.ศ. 2500-2507.....	81
3.7 สรุป.....	86
บทที่ 4 ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2507-2540.....	89
4.1 การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2507-2520.....	89
4.1.1 การแก้ไขภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยครอบครัวพิบูลสงคราม พ.ศ. 2518.....	93
4.1.2 หนังสือสารคดีการเมือง พ.ศ. 2530-2540 : การผลิตอย่างต่อเนื่อง ของภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ.....	96
4.2 การผลิตภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทัศนะของนักวิชาการ พ.ศ. 2520-2540.....	99
4.2.1 การประเมินภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย มุมมองของนักวิชาการ พ.ศ. 2520-2540.....	100
4.2.2 การเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม และภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2520-2540.....	109

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3สรุป.....	115
บทที่ 5 บทสรุป.....	117
รายการอ้างอิง.....	121
ภาคผนวก.....	135
ภาคผนวก ก ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง	
พ.ศ.2440-2507.....	136
ภาคผนวก ข ตารางแสดงปีที่สร้างอนุสาวรีย์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	143
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	144

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 รัฐนิยม 12 ฉบับ.....	36
ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างหนังสือสารคดีการเมืองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2500-2507.....	83
ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่างหนังสือสารคดีการเมืองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2508-2518.....	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาของปัญหาและเหตุผลการวิจัย

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม หรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของไทยเป็นอย่างมาก ด้วยการเป็นหนึ่งในสมาชิกคณะราษฎร ซึ่งได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง 2 ช่วงด้วยกันคือ ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 และช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500 ก่อนที่จะถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โค่นอำนาจด้วยการรัฐประหารใน พ.ศ. 2500 รวมระยะเวลาทั้งหมดที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี 15 ปี

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบทบาททางการเมืองเป็นเวลาเกือบ 25 ปีนั้น (พ.ศ. 2476-2500) ย่อมมีผลงานเป็นจำนวนมาก และแม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะได้ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่ พ.ศ. 2507 แต่ผลงานและข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงปรากฏให้เห็นในการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่อยู่ไม่น้อย

แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง จะได้ชื่อว่าเป็น 1 ใน 7 สมาชิกผู้ก่อการของคณะราษฎร ณ ประเทศฝรั่งเศส แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2475-2476 บทบาทและฐานะทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังไม่เด่นชัดนัก เมื่อเทียบกับนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช และหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ดังที่ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ นักวิชาการประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า

“ในช่วงแรกหลังการปฏิวัติ หลวงประดิษฐมนูธรรมและกลุ่มพลเรือนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการผลักดันแนวทางการพัฒนาทางการเมืองและการเศรษฐกิจของคณะราษฎร”¹

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มแสดงบทบาททางการเมืองในระดับแกนนำของคณะราษฎรอย่างชัดเจนตั้งแต่เหตุการณ์วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ในขณะที่ดำรงยศนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม โดยได้เข้าร่วมการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ภายใต้การนำของคณะทหาร ซึ่งมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้า นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นเลขานุการฝ่ายทหารบก และนายนาหวาตรี หลวงศุภชลาศัย เป็นเลขานุการฝ่ายทหารเรือ ได้ใช้ข้ออ้างว่า

¹ ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “1 ปีหลังการปฏิวัติ 2475,” *รัฐศาสตร์สาร* 17 (มิถุนายน 2535) : 21-22.

“เหตุจำเป็นต้องเข้ายึดอำนาจการปกครอง เพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อขจัดสิ่งที่ รู้สึกว่าคณะรัฐมนตรีนั้นจะกลับเป็นดิกเตเตอร์ (Dictator) ไปเสียแล้ว... นายกรัฐมนตรี... จะเดินแบบดิกเตเตอร์ชิป (Dictatorship)”²

คณะรัฐประหารบังคับให้พระยามโนปกรณนิติธาดา และคณะรัฐมนตรีต้องลาออกในวันเดียวกันนั้น ต่อมานายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ในวันรุ่งขึ้น ซึ่งในคณะรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาชุดนี้ ไม่มีนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชรวมอยู่ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่านายพันเอก พระยาทรงสุรเดชถูกกีดกันให้ออกไปจากอำนาจทางการเมือง เพราะนอกจากไม่ได้เป็นรัฐมนตรีแล้ว นายทหารผู้ร่วมก่อการอีก 2 คน คือ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ และนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ได้ถูกลดบทบาททางการเมืองลง และได้มีการเชิญหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) กลับจากต่างประเทศ และเข้าร่วมกับคณะรัฐบาลชุดใหม่³

การเข้าล้มอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในครั้งนี้ ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อตัวนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามและคณะราษฎร กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของ “ยุคคณะราษฎร” อย่างแท้จริง โดยมีได้อาศัยการประนีประนอมกับกลุ่มขุนนางเก่า ตามแบบเดิม นอกจากนี้ยังทำให้สถานภาพของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม มีบทบาทมากยิ่งขึ้น จากเดิม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามมีฐานะเป็นเพียงนายทหารก่อการผู้น้อย เมื่อเทียบกับผู้ก่อการคนอื่น ๆ แต่ในระยะเวลาไม่นาน บทบาทของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสามารถสร้างเสริมบทบาททางการเมืองและการทหารของตนเองได้อย่างรวดเร็ว สถานภาพทางการเมืองและการทหารของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆ มากขึ้น⁴

ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชขึ้น นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการปราบปราม และได้ดำเนินการปราบกบฏในครั้งนั้นด้วยความเด็ดขาดอย่างรวดเร็วจนทำให้เหตุการณ์การก่อกบฏคลี่คลายลงไปได้ จึงทำให้บทบาททางการเมืองของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น และนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา ภายใต้การบริหารประเทศของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม หรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเวลาต่อมาได้เกิดเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายในสังคมไทย ที่เป็นผลมาจากการกระทำของบุคคลผู้นี้มีมากมาย แม้กระทั่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจทางการเมืองและเสียชีวิตไปแล้ว แต่บทบาททางการเมืองของ จอมพล ป.

² วิเทศกรณีย์, ยุคทมิฬ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียน, 2503), 407-408.

³ ปรีดีธรรพ์ พัฒนพิชัย, “นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), 35.

⁴ เรื่องเดียวกัน, 36.

พินูลสงคราม ก็ยังถูกยกขึ้นมากถกเถียงและโต้แย้งกันอยู่เสมอ ในมุมมองที่แตกต่างกัน ดังที่ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้กล่าวไว้ว่า

“ชีวิตและผลงานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเรื่องยากให้อำนาจให้เกิดการถกเถียงและโต้แย้ง (Controversy) ได้ง่ายและได้มาก ดังนั้นแม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะดำรงตำแหน่งอันยาวนานทั้งมรดกและอิทธิพลผลกระทบทางการเมืองไว้มหาศาล แต่ชีวิตและผลงานของท่านก็ถูก “การเมืองของอดีต” ทำให้เลือนลางจางหาย กลายเป็นบุคคลที่ลึกลับ หรือไม่ก็ไร้ความหมาย ไร้ความสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ไทย”⁵

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2476-2540 ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดมีทั้งภาพของนายทหาร-นักปฏิวัติ ผู้นำลัทธิชาตินิยมของไทย และภาพที่สำคัญที่สุดคือ ผู้นำเผด็จการ ภาพลักษณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา ตามแต่สถานการณ์ และเกิดขึ้นจากบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านการนำเสนอของตนเองและครอบครัว หรือจากบทบาทของสื่อแขนงต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ สถานการณ์ทางการเมืองในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งการศึกษาของนักวิชาการทางประวัติศาสตร์

บริบททางการเมือง และการศึกษาทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520-2530 ได้มีส่วนช่วยให้ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยการนำเสนอในแง่มุมของความเป็นปวงชนทั่วไปที่มีทั้งข้อดีและข้อด้อย อันเนื่องมาจากการเปิดกว้างทางการศึกษาในวงวิชาการ

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. วิเคราะห์กระบวนการเกิด และการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2476-2540

2. ศึกษาปัจจัยต่างๆ เช่น การนำเสนอของสื่อมวลชน บริบททางการเมือง การศึกษาทางวิชาการ ที่ทำให้ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

1.3 สมมติฐาน

กระบวนการเกิดและความเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2476-2540 ประกอบด้วย ภาพลักษณ์ทหาร-นักปฏิวัติ ผู้นำชาตินิยม และผู้นำเผด็จการ โดยในแต่ละ

⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), xi-xii.

ช่วงเวลานั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งน่าจะมาจากการผลิตภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง และครอบครัว สื่อมวลชน กลุ่มการเมือง และการศึกษาของนักวิชาการทางประวัติศาสตร์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเกิด การเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยเท่านั้น ไม่รวมการต่างประเทศ เศรษฐกิจ และศาสนา

โดยได้ทำการศึกษตั้งแต่ พ.ศ. 2476 อันเป็นปีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มมีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริง ในฐานะแกนนำคณะราษฎรประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และสิ้นสุดเวลาที่ทำการศึกษาที่ พ.ศ. 2540 เนื่องจากเป็นปีที่ครบวาระ 100 ปี ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440) รวมระยะเวลาที่ทำการศึกษาทั้งหมด 64 ปี

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารโดยได้นำเสนอแบบประวัติศาสตร์วิเคราะห์ (Historical Analysis) ผ่านการวิเคราะห์ข้อเท็จจริง ตามแนวทางการวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การทบทวนและปริทัศน์วรรณกรรม
2. การตั้งคำถาม วัตถุประสงค์ และสมมติฐานในการวิจัย
3. การศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ทบทวนวรรณกรรมและรวบรวมค้นคว้าข้อมูลเอกสาร

จากแหล่งการค้นคว้าต่างๆ

3.1 หลักฐานที่ใช้ในการศึกษา

- หลักฐานชั้นต้น (Primary source) ประกอบด้วย เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
- หลักฐานชั้นรอง (Secondary source) ประกอบด้วย วิทยานิพนธ์, หนังสือสารคดีทางการเมือง หนังสือชีวประวัติ และงานวิจัยต่างๆ
- สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ

3.2 แหล่งการค้นคว้าข้อมูล

- สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

- ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁶
- ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักหอสมุดกลางปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ
- ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

4. วิเคราะห์ข้อมูล และจัดจำแนกประเภทของข้อมูลตามเค้าโครงงานวิจัย ประกอบการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล และตีความข้อมูล

5. สังเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการเขียนข้อมูล และอภิปรายผล

6. แก้ไข และจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เข้าใจกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามแต่ช่วงเวลา รวมทั้งสถานการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลต่อผลภาพลักษณ์ดังกล่าว

2. ช่วยให้การศึกษภาพลักษณ์ และประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. เพื่อช่วยให้การศึกษประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่มีความชัดเจนและกว้างขวางขึ้น

1.7 แนวคิดในการศึกษา

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ การสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เป็นมโนทัศน์ (Concept) ที่สำคัญในปัจจุบัน การศึกษภาพแทนความจริงได้ถูกนำไปใช้กับการศึกษาหลายศาสตร์นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ตลอดจนกลุ่มต่างๆ ที่ออกมาเรียกร้องทางการเมืองได้นำมาใช้ เช่น กลุ่มสิทธิสตรี และการเรียกร้องสิทธิของเพศที่สาม เป็นต้น ซึ่งในกระบวนการสร้างภาพตัวแทน (Representation) จะมีการสร้างชุดคำ (Words) และภาพลักษณ์ (Images) ชุดคำคือ ภาษาอย่างหนึ่งที่เชื่อมต่อกับความหมาย การพูด การเขียนบางอย่างย่อมมีความหมายซ่อนเร้นที่มาด้วยเสมอ ชุดของคำจะเป็นตัวที่กำหนดนิยามความหมายของสิ่งที่ถูกนิยาม นิยามนี้คือภาพแทนความจริงอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่าภาพลักษณ์นั่นเอง และกระบวนการสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้ภาพลักษณ์กลายเป็นความจริง (ภาพแทนความจริง) คือ สื่อสาธารณะ (Mass Communication) นับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ แบบเรียน วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ เพราะเป็นสื่อที่สามารถสร้างความทรงจำร่วมให้คนในสังคม

⁶ ศูนย์วิทยทรัพยากร มีชื่อเดิมว่า สถาบันวิทยบริการ เปลี่ยนเมื่อ พ.ศ. 2553 ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์ 0-2218-2929 (งานบริการห้องสมุด), 0-2218-2905 (งานธุรการ), โทรสาร 0-2215-3617, 0-2218-2907

ได้ ด้วยกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การเผยแพร่ การตอกย้ำ การผลิตซ้ำ เป็นต้น เนื่องจากกระบวนการสร้างภาพแทนความจริงเป็นการปฏิบัติผ่านภาษาและภาพ โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความจริงที่มีอยู่⁷

ในหลายกรณีที่กระบวนการสร้างภาพแทนความจริงนี้เองได้ก่อให้เกิดการนำเสนอภาพตัวแทนที่ผิด (Misrepresentation) คือเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ตรงกับความจริง สิ่งที่มาคือทำให้เกิดความหลงลืมความจริงหรือบริบทที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ เพราะสังคมได้ลืม หรือ ซ่อนเร้นปัญหา และแม้กระทั่งข้อถกเถียงต่างๆที่เกิดขึ้น นอกจากนี้แล้วการสร้างภาพแทนความจริงยังไม่สามารถแยกขาดระหว่างการมีอยู่กับการไม่มีอยู่ (Presence /Absence) แม้ว่าบางสิ่งจะไม่ได้ถูกกล่าวถึง แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีอยู่ แต่ความจริงนั้นได้ถูกปกปิดเอาไว้ ดังนั้นภาพลักษณ์ที่สังคมรับรู้ได้อาจไม่ได้เป็นความจริง แต่เป็นสิ่งที่ถูกเสนอขึ้น สร้างขึ้น ความจริงไม่ได้มาก่อนการเสนอภาพแทนความจริง แต่การเสนอภาพตัวแทนต่างหากที่ได้สร้างความจริงที่ต้องการถ่ายทอดออกมา ความจริงนี้เองที่ได้นำมาสู่การเกิดขึ้นของวาทกรรม จนอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการสร้างภาพแทนความจริงนี้เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ของอำนาจที่สร้างวาทกรรม (Discourse) ซึ่งวาทกรรมตามนิยามของมิเชล ฟูโกต์ (Michael Foucault) เกิดจากการสถาปนาอำนาจและความรู้ (Power and Knowledge) ทั้งสองสิ่งนี้ได้นำมาทั้งความชอบธรรมและการมองว่าภาพลักษณ์ต่างๆเป็นความจริงที่ถูกต้องสมบูรณ์ วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นจะครอบงำสังคม ผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของวาทกรรมจะไม่รู้ตัวว่ากำลังคิด กำลังแสดงอะไรอยู่ ทั้งการคิดกับการกระทำของตนเป็นความจริงที่ถูกต้อง และเป็นขั้นสุดท้ายของวาทกรรมที่เป็นผลนำไปสู่ผลในทางปฏิบัติที่เรียกว่า “ปฏิบัติการของวาทกรรม”⁸

กลไกของกระบวนการผลิตการสร้างภาพแทนความจริง ถือได้ว่าเป็นผลมาจากแนวคิดของสารัตถะนิยม (Essentialism) ซึ่งได้พยายามแสวงหาความจริงที่คิดว่ามีอยู่จริง ด้วยการแยกแยะจัดกลุ่ม โดยการพยายามแยกแยะลักษณะเด่นบางอย่างของบุคคล สัตว์ หรือสิ่งของที่จะสร้างภาพแทนความจริงแทนสิ่งนั้นขึ้นมา เช่นในกรณีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีลักษณะเด่นในด้านการใช้อำนาจปกครองประเทศด้วยความเด็ดขาด และได้ถูกนำมาเป็นแนวทางในการสร้างภาพให้กลายเป็นผู้นำเผด็จการ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย และง่ายต่อการจดจำด้วย แต่กระบวนการสร้างภาพแทนความจริงนี้ได้ทำให้บุคคล หรือสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างภาพแทนความจริงนั้นมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ปรากฏออกสู่สังคมเพียงไม่กี่อย่างเท่านั้น วิธีการนี้เรียกว่า “การลดทอน” ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นแรก คือ พยายามหาคุณสมบัติที่โดดเด่นที่สามารถจะพัฒนาให้เป็นความโดดเด่นเกินความจริงได้ง่ายที่สุด ต่อมาทำการลดความซับซ้อนเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ
2. ขั้นที่สองคือ การสร้างภาพลักษณ์ในลักษณะคู่ตรงข้ามออกมา

⁷ พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, “การสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ในสังคมไทย ระหว่างทศวรรษ 2420 ถึงทศวรรษ 2520” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 6-9.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 10-11.

3. ขั้นที่สามคือ หาคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ที่ได้สร้างขึ้นมีการให้ความสำคัญที่ไม่เท่าเทียมกัน และเป็นภาพที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน การสร้างภาพที่ตรงข้าม คือ การสร้างอุดมการณ์ของอำนาจขึ้นมา เพื่อปิดกั้นกีดกัน และให้ค่าเชิงลบและบวกไปพร้อมกัน เช่นการสร้างพระเอกกับผู้ร้าย ที่สื่อถึงความตรงข้าม ระหว่างความดีกับความชั่ว เป็นต้น

4. ขั้นตอนสุดท้ายการสร้างภาพแทนความจริงนี้จะเลือกจุดเด่นออกมาเพียงจุดเดียว จากเหตุการณ์ต่างๆ หรือคุณลักษณะเพียงไม่กี่ประการของตัวบุคคล หรือสิ่งนั้นๆ และในที่สุดสิ่งนั้นจะกลายเป็นคุณสมบัติที่เป็นแก่นแท้ของภาพแทนความจริงของสิ่งที่ต้องการนำเสนอ หรือเรียกว่า “ภาพต้นแบบ”⁹

พบว่ามีการนำเสนอเรื่องราวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากนักเขียนสารคดีทางการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะเน้นไปที่การนำเสนอภาพของผู้ที่เป็นผู้นำเผด็จการ และนักการเมืองที่มีความเจนจัดทางการเมือง เพราะนี่คือคุณลักษณะที่ถูกตีความว่าเป็นความโดดเด่นของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั่นเอง

1.8 การทบทวนวรรณกรรม

งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์มีปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลักๆ ได้แก่

1.8.1. หนังสือสารคดีการเมือง ตัวอย่าง เช่น

กุหลาบ สายประดิษฐ์. เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2545.

หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2490 เขียนโดยกุหลาบ สายประดิษฐ์ได้นำเสนอเรื่องราวการปฏิวัติ เมื่อพ.ศ. 2475 โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหลัก ตั้งแต่แรกเริ่มจนปฏิวัติสำเร็จ นอกจากนี้กุหลาบยังได้นำจดหมายการโต้ตอบ เนื่องจากถูกวิพากษ์วิจารณ์จากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกี่ยวกับความไม่เหมาะสมในการนำเสนอข้อมูลการปฏิวัติจากฝ่ายนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเพียงฝ่ายเดียว

ผู้เขียนจึงได้นำข้อมูลเกี่ยวกับการโต้ตอบระหว่างฝ่ายนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ และรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาใช้ในส่วนการสร้างภาพลักษณ์เผด็จการ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งถูกผลิตโดยนักหนังสือพิมพ์

⁹ อภิญา เพ็ญฟูสกุล, อุตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546), 93-96.

นายฉันทนา. บันทึกรวมพล : สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : กระทั่งม ป.ล., 2544.

หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2489 เขียนโดยนายฉันทนา หรือ มาลัย ชูพินิจ ซึ่งได้ให้ข้อมูลการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม รวมทั้งมาลัย ยังได้เล่าถึงการสัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงครามเกี่ยวกับเหตุการณ์ในการดำรงตำแหน่งในช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุการณ์กบฏ 18 ศพ เหตุการณ์ในวังสงครามโลกครั้งที่ 2 และความจำเป็นในการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ ตลอดจนการเผชิญข้อคดีอาชญากรรมสงคราม

ผู้เขียนได้นำข้อมูลมาให้สัมภาษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และทัศนคติของมาลัย มาใช้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ และข้อมูลที่จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามชี้แจงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1 มาใช้ประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้

พ่ายัพ วิจารณ์ภาค. ยุคทมิฬ. พิมพ์ครั้งที่ 2. สมุทรปราการ : สอเสถบุตร, 2515.

หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2489 เขียนโดยพ่ายัพ วิจารณ์ภาค ซึ่งได้กล่าวถึงการเข้าสู่อำนาจและการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงครามในสมัยที่ 1 และการตัดสินใจคดีในคดีกบฏ 18 ศพ พ.ศ. 2482 ซึ่งพ่ายัพ เห็นว่าเป็นความรุนแรงในการกำจัดคู่แข่งทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ผู้เขียนได้นำการเล่าเรื่องและทัศนคติของพ่ายัพ มาใช้ในส่วนการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของสื่อมวลชนที่มีต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และหนังสือเล่มนี้ยังได้ทำให้คำว่า “ยุคทมิฬ” ที่พ่ายัพนำมาใช้นั้นเป็นคำนิยามที่หมายถึงช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม บริหารประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 นั้นเป็นยุคที่มีแต่ความรุนแรง

1.8.2. หนังสือชีวประวัติ เช่น

อนันต์ พิบูลสงคราม. พลตรี. จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540.

หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2518 เขียนโดยพลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้พยายามชี้แจงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามและเป็นการเรียบเรียงข้อมูลของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่สมบูรณ์ที่สุดจากทางฝ่ายครอบครัวพิบูลสงคราม

ผู้เขียนได้นำข้อมูลการแก้ต่างและชี้แจงในหลายๆ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาใช้ในส่วนที่ครอบครัวพิบูลสงคราม พยายามจะลบล้างและปฏิเสธความเป็นภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บุญชนะ อุตถากร. บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ : สหประชา-
พาณิชย์, 2526.

บุญชนะ อุตถากรได้นำเสนอประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงครามแตกต่างไปจากแนวการเขียนโดยทั่วไป
ที่เน้นหนักถึงความเป็นผู้นำที่ขอใช้อำนาจ แต่หนังสือเล่มนี้กลับบอกกล่าวผลงาน และอุปนิสัยของจอมพล ป.
พิบูลสงครามว่าไม่ได้เป็นเผด็จการอย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน นับว่าหนังสือเล่มนี้เป็นการนำเสนอชีวิตประวัติ
ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่แตกต่างออกไปอันอาจเนื่องมาจากบริบททางสังคมและทัศนคติส่วนตัวของผู้เขียน
ก็เป็นได้

ผู้เขียนได้นำข้อมูลของหนังสือเล่มนี้มาใช้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ซึ่งได้มีการนำเสนอของบุญชนะที่แตกต่างออกไปจากหนังสือชีวิตประวัติเล่มอื่น กล่าวคือ ได้พยายามให้เหตุผล
และชี้แจงว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้มีภาพลักษณ์ความเป็นเผด็จการแต่อย่างใด

1.8.3. วิทยานิพนธ์

ก. วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

**พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.**

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม ได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐในการควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
ควบคุมสื่ออย่างเคร่งครัดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ตรงกับสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี
ในช่วง พ.ศ. 2481-2487

ผู้เขียนได้นำข้อมูล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
มาใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ข. วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาถึงบทบาท หน้าที่ หรือเรื่องราวโดยตรงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

**เทียมจันทร์ อ่ำแหวน. “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.
พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.**

เทียมจันทร์ อ่ำแหวนได้ศึกษาถึงการก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่งทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ตลอดจนถึงวิธีการสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามว่าส่งผลกระทบต่อ
ลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในด้านต่างๆ ของรัฐบาลว่ามีผลมาจากแนวคิดของจอม

พล.ป. พิบูลสงครามทั้งสิ้น เช่นนโยบายในการบริหารประเทศ นโยบายการสร้างชาติไทย นโยบายนิยมไทย ตลอดจนพระราชบัญญัติ ระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยในขณะนั้นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

ผู้เขียนได้นำข้อมูลและการแสดงความคิดเห็นของเทียมจันทร์ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม ของจอมพล.ป. พิบูลสงครามมาใช้ประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้

การจัดกลุ่มวรรณกรรมที่เกี่ยวกับจอมพล.ป. พิบูลสงคราม

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้จัดกลุ่มงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับจอมพล.ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ¹⁰

1. กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิต ความคิด และบทบาท ของจอมพล.ป. พิบูลสงครามโดยตรง อาทิ

กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร เรื่อง *Field Marshall Pibulsonnggram: The Man and his Time* (1992) และบทความเรื่อง “ความเป็นผู้นำของจอมพล.ป. พิบูลสงคราม : พิจารณาใหม่” (2536)

แสงเดือน ไสยวงศ์ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481)” (2534)

มนูญ มาคะสิริ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล.ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2490-2500” (2529)

ถนอมจิต มีชื่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “จอมพล.ป. พิบูลสงคราม กับงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (พ.ศ. 2495-2500)” (2531)

2. กลุ่มที่ศึกษาบริบทที่จอมพล.ป. พิบูลสงคราม มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้อีก คือ

2.1 กลุ่มที่ศึกษาบริบทโดยตรงของเรื่องจอมพล.ป. พิบูลสงคราม¹¹ เช่น

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ขบวนการเสรีไทย กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2492” (2531)

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500)” (2532)

ปรีศนีย์ เกศะบุตร วิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติ ของรัฐบาลจอมพล.ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487” (2529)

¹⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล.ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” *เอเชียปริทัศน์* 16 (มกราคม-เมษายน 2538) : 52-53.

¹¹ การเรียกชื่อกลุ่มที่จัดนี้ เรียกตามทีนครินทร์ได้จัดกลุ่มไว้ทุกประการ ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเรียกแต่อย่างใด กรุณาดูเพิ่มเติมใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล.ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” *เอเชียปริทัศน์* 16 : 52-53.

นันทิธา ขำภิบาล วิทยานิพนธ์เรื่อง “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487” (2530)

กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร เรื่อง นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 (2532)

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ วิทยานิพนธ์เรื่อง “Nationalism and The Transformation of Aesthetic Concepts: Theatre in Thailand during the Pibun Period” (1992)

วิลเลียม สวาน หนังสือเรื่อง Thai-Japanese Relations at the Start of the Pacific War. New Insight into a Controversial Period (1987) และ Thai-Japan Monetary at the Start of the Pacific War (1989)

บรูซ เรย์โนลด์ส เรื่อง General Nakamura Aketo-A Khaki-Clad Diplomat in Wartime Thailand (1988) และ Ambivalent Allies: Japan and Thailand, 1941-1945 (1988)

2.2 กลุ่มที่ศึกษาบริบทโดยอ้อมของเรื่องจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น

ชาลววิทย เกษตรศิริ เรื่อง ประวัติการเมืองไทยยุคปัจจุบัน (2533)

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476” (2534)

พีระยา คุ้มฉนะศิริ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์” (2533)

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้แก่ บทความเรื่อง “ระบอบรัฐธรรมนูญ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : การก่อรูปของแนวความคิดและความหมายทางการเมือง” (2532) หนังสือเรื่อง ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 (2533) และ หนังสือเรื่อง การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 (2535)

เบนจามิน แบทสัน กับ ฮาจิเมะ ชิมิซุ หนังสือเรื่อง The Tragedy of Wani : A Japanese Account of Wartime Thai Politics (1990)

จะเห็นได้ว่าจากงานวรรณกรรมที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมีจำนวนมากนั้นได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในหลากหลายมิติด้วยกัน ประกอบด้วยมิติด้านเวลาที่ทำการศึกษามิติทางด้านทัศนคติของผู้ศึกษาเอง รวมทั้งมิติเวลาที่งานการศึกษาชิ้นนั้นๆ ได้เกิดขึ้น เพราะภายใต้การบริหารประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรีที่ยาวนานรวมถึง 15 ปี

1.9 นิยามศัพท์ : ความหมายคำว่าภาพลักษณ์

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้ให้ความหมายของคำว่าภาพลักษณ์ไว้ดังนี้

มรกต เจริญดา ได้ให้ความหมายของภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพความคิดที่เกิดจากกระบวนการสร้างจินตภาพโดยกลุ่มบุคคลต่างๆ และตนเอง ที่มีส่วนสร้างเรื่องราวให้ปรากฏตามที่ต้องการ กระบวนการสร้างจินตภาพจะประสบความสำเร็จให้ภาพลักษณ์นั้นๆ ดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือมีพลังนานเท่าใดขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ กระบวนการสร้างจินตภาพที่มีประสิทธิผล

เท่านั้นจึงจะสามารถผลิตภาพลักษณ์ที่มีพลังขึ้นมาได้ และพลังนี้เองที่จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางสังคมการเมือง¹²

สายพิน แก้วงามประเสริฐ ได้ให้ความหมายของภาพลักษณ์ หมายถึง ความคิดหรือจินตนาการของมนุษย์ที่มีต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เกิดจากความรู้สึกที่ได้สัมผัสด้วยการรับรู้ต่อความเป็นไปของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่มองถึงการกระทำภายนอก จึงไม่ได้หมายถึงความคิด ความรู้สึกหรืออุดมการณ์ที่อยู่ภายในของบุคคลแต่ละคนจึงไม่อาจเป็นข้อพิสูจน์ถึงความเป็นจริงได้ เพราะภาพลักษณ์เป็นเพียงการสะท้อนมุมมองของคนกลุ่มหนึ่งที่มีต่อบุคคลที่ถูกให้นิยามของภาพลักษณ์นั้น การเกิดของภาพลักษณ์นอกจากต้องผ่านการสร้างโดยบุคคลต่างๆ แล้ว ยังมีการผลิตซ้ำจากงานเขียนต่างๆ ที่มีส่วนเสริมสร้างภาพลักษณ์และการรับรู้ของบุคคล¹³

จันทน์ เจริญศรี ได้ให้ความหมายของภาพลักษณ์ หมายถึง ความประทับใจ ความรู้สึก ความคิดเห็นชุดหนึ่งของสาธารณชนทั้งในกลุ่มเฉพาะและในวงกว้างที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมถึงภาพจำลอง หรือภาพตัวแทนของบุคคล สิ่งของ หรือองค์กรนั้น¹⁴

สำหรับความหมายของ “ภาพลักษณ์” ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ภาพหรือความทรงจำที่สังคมหรือบุคคลมีต่อบุคคลนั้น โดยปรากฏให้เห็นในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ หรือการเสื่อมสลายของภาพลักษณ์นั้น มาจากทั้งทัศนคติของสังคม การสร้างของตนเอง และการสร้างโดยบุคคลอื่น

¹² มรกต เจวจินดา, “ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), 5.

¹³ สายพิน แก้วงามประเสริฐ, “ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), 178.

¹⁴ จันทน์ เจริญศรี, โฟสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2545), 12.

บทที่ 2

ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2476-2487

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวเข้าสู่เวทีการเมืองจากการเป็นหนึ่งในสมาชิกของคณะราษฎร และเริ่มมีบทบาทมากขึ้น เมื่อเป็นแกนนำในการทำรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 หลังจากที่ยอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองกำลังผสม อำนวยการปราบกบฏบวรเดช วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ทำให้ชื่อของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487

ในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญจำนวน 12 ฉบับ เช่น การเปลี่ยนชื่อประเทศ การเปลี่ยนเครื่องแต่งกายของคนไทย มีการนำลัทธิชาตินิยมมาใช้ พร้อมกับการนำประเทศไทยเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา กับญี่ปุ่น เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในช่วงที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบทบาททางการเมืองนั้น ได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่หลายเหตุการณ์ด้วยกัน ดังนั้นเนื้อหาภายในบทที่ 2 นี้ จะพยายามอธิบายถึงที่มาของภาพลักษณ์ต่างๆของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เกิดมาจากการนำเสนอของตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง กระแสสังคม และสื่อมวลชนด้วย

2.1 ชีวิตในช่วงต้น ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2440-2475

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงช่วงต้นของชีวิตจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่ยังเป็นเด็กชายแปลก ชีตตะสังคะ และได้เข้ารับการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมาได้มีโอกาสไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และได้เข้าร่วมคณะราษฎรดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อ พ.ศ. 2475 และร่วมคณะรัฐประหาร ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 อีกทั้งการเป็นผู้อำนวยการกองกำลังผสมในเหตุการณ์กบฏบวรเดช จนถึงการเป็นนายกรัฐมนตรี

จอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ เด็กชายแปลก ชีตตะสังคะ¹ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 เป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวนบุตร-ธิดา 5 คน ของนายชิต และนางสำอาง ชีตตะสังคะ ชาวสวนจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย

- | | |
|------------------|-------------|
| 1. พล.ต. ประทีป | ชีตตะสังคะ |
| 2. จอมพล ป. | พิบูลสงคราม |
| 3. นางสาวเปลี่ยน | ชีตตะสังคะ |
| 4. นายปลูง | ชีตตะสังคะ |

¹ การเรียกชื่อ และยศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเรียก โดยเรียงตามเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลง โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

5. พล.ต.ครวชิต ชีตตะสังคะ

ต่อมาเด็กชายแปลก ชีตตะสังคะได้เข้าศึกษาชั้นต้น ณ โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม อันเป็นผลมาจากการเปิดโอกาสทางการศึกษา ที่เป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญตามอย่างประเทศตะวันตกซึ่งเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงทำให้สามัญชนจากจังหวัดรอบนอกเขตพระนครสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาสมัยใหม่ได้ เมื่ออายุได้ 18 ปี นายแปลก ชีตตะสังคะ ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก พร้อมกับนายประภิต ชีตตะสังคะ พี่ชาย โดยมีนายพลตรี พระยาสุรเสนา บิดาของหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ช่วยรับรองให้ เพราะมีข้อกำหนดของโรงเรียนนายร้อยทหารบก ว่าต้องให้ข้าราชการชั้นสัญญาบัตรเป็นผู้ฝากและรับรองนักเรียนสามัญชนที่จะเข้าศึกษาใหม่²

นายแปลก ชีตตะสังคะ ได้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยชั้นปลูม เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2452 เป็นนักเรียนนายร้อยรุ่นที่ 12 มีหมายเลขประจำตัวที่ 2175 และมีเพื่อนร่วมรุ่น 60 คน เช่น พล.อ.มังกร พรหมโยธี และ พล.ต.อ.หลวงอดุลเดชจรัส (บุตร ฟังพระคุณ) เป็นต้น³ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญกับการเมืองไทยสมัยใหม่ และชีวิตการเมืองของนายแปลก ชีตตะสังคะเป็นอย่างมาก ดังจะได้อธิบายต่อไปข้างหน้า

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 นายแปลก ชีตตะสังคะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นนักเรียนทำการนายร้อยว่าที่ร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะ และเมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกแล้ว นักเรียนทำการนายร้อยว่าที่ร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะ ได้เข้าประจำการเหล่าปืนใหญ่ที่ 7 จังหวัดพิษณุโลก และได้พบกับนางสาวละเอียด พันธุ์กระวี (ต่อมาคือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม) ต่อมาได้เข้าพิธีสมรสเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2459 (ปฏิทินเก่า) มีบุตรธิดารวม 6 คน คือ

- | | |
|--------------------|-------------------|
| 1. พ.ต.อนันต์ | พิบูลสงคราม |
| 2. พล.ร.ท. ประสงค์ | พิบูลสงคราม |
| 3. นางจีรวาส์ | บันยารชุน |
| 4. นางรัชนีบูล | ปราณีประชาชน |
| 5. นางพัชรมูล | พิบูลสงคราม เบลซ์ |
| 6. นายนิศย์ | พิบูลสงคราม |

อนึ่งข้อมูลด้านการสมรสของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุทได้นำเสนอเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้ในหนังสือชื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (2507) ว่าไม่ได้มีภรรยาแค่เพียงท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามเท่านั้น เพราะในช่วงปลายของชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ได้มีภรรยาอีกหลายคน โดยม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ได้กล่าวไว้ว่า

² อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540), 12.

³ เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), 9-10.

“จอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยมีเรื่องเกี่ยวกับเป็นคนเจ้าชู้ ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นปกติธรรมดาของผู้ชายทั่ว ๆ ไป อยู่สองสามครั้ง แต่ก็ไม่ใช่โอกาสเสียหาย หรือได้เอาเงินทองไปหว่านซื้อร่างกายไม่เลือกหน้าอย่างคนบางคน

หญิงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยเกี่ยวพันด้วยในทางชู้สาวนั้นก็ มี รุจี อุทัยกร นักร้องสาวเสียงเสน่ห์คนหนึ่ง พิสมัย วิไลศักดิ์ ดาราภาพยนตร์สาวผู้กำลังมีชื่อและค่าตัวสูงลิบลิวในขณะนั้นอีกคนหนึ่ง แต่ก็ได้มีสัมพันธอะไรกันมากนัก

คนสุดท้ายที่จอมพล ป. รับเลี้ยงดูเป็นภรรยา และเกิดบุตรด้วยกันก็คือ คุณคำหนึ่งนิตย์ พิบูลสงคราม มีบุตรชายสองคนคือ

เด็กชาย ธนาพิบูล อายุ 7 ขวบ

เด็กชาย ธนิตพิบูล อายุ 6 ขวบ⁴

หนังสือชีวิตประวัตินายกรัฐมนตรีไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2529 (2529) ของนรนิติ เศรษฐบุตร และ สุรชัย ศิริไกร ได้กล่าวถึงสถานภาพการสมรสของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท เอาไว้ว่า

“ต่อมามีภรรยาคนที่สอง คือ นางคะเนนิตย์ วงศ์วัฒนะ มีบุตรด้วยกัน 2 คนคือ

1. นายธนาพิบูล พิบูลสงคราม

2. นายธนิตพิบูล พิบูลสงคราม”⁵

ชื่อของบุตรที่เกิดจากภรรยาคนที่ 2 นี้ แม้ว่าการนำเสนอของ นรนิติ เศรษฐบุตร และ สุรชัย ศิริไกร มีความแตกต่างกับของ ม.ร.ว.ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท แต่นอกจากหนังสือทั้งสองเล่มนี้แล้ว ไม่พบหนังสือเล่มใดที่กล่าวถึงภรรยาคนที่ 2 และบุตรอีกเลย

ต่อมาวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 นักเรียนทำกรณายร้อยว่าที่ร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะได้รับยศเป็นนายร้อยตรี และเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ บางซื่อ เมื่อสำเร็จการศึกษาในวันที่ 1 สิงหาคม

⁴ ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท, หม่อมราชวงศ์, ชีวิตประวัติและการต่อสู้ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พระนคร : ประมวลสารสัน, 2507), 46.

⁵ นรนิติ เศรษฐบุตร และ สุรชัย ศิริไกร, ชีวิตประวัตินายกรัฐมนตรีไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2529 (กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), 55.

พ.ศ. 2462 นายร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะได้เข้าประจำการที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ในตำแหน่งทหารคนสนิทของผู้บัญชากรม พ.อ. ม.จ.ปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล

เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2463 นายร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะได้รับการเลื่อนยศเป็นนายร้อยโท และเข้าศึกษาต่อ ณ โรงเรียนสวนนาคทหารบก นายร้อยโทแปลก สอบได้ที่ 1 ของรุ่นจึงได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส⁶ ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วผู้ที่ได้ชื่อว่าเรียนเก่งที่สุดของรุ่น คือ นายพลเอกหลวงชาตินักรบ แต่ในการสอบไล่ชั้นปีที่ 2 นั้น นายร้อยโทแปลก ได้ตอบแตกต่างจากคนอื่น จึงได้เป็นที่ 1 ของรุ่นแทน ดังที่พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโตของ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้บันทึกไว้ว่า

“ท่าน (จอมพล ป. พิบูลสงคราม – ผู้เขียน) เล่าต่อไปว่าในการสอบแก้ปัญหามหาวิทยวิธีครั้งหนึ่งซึ่งนายทหารนักเรียนจะต้องพิจารณาตกลงใจว่าจะเข้าตีหรือตั้งรับนั้น ได้มีการตกลงกันล่วงหน้าระหว่าง พล.อ.หลวงชาตินักรบกับเพื่อนๆ ว่า ถ้าคำตอบเป็นการ “เข้าตี” ก็ให้หลวงชาตินักรบชุกำบ้านขึ้น ถ้า “ตั้งรับ” ก็ให้ลดกำบ้านลงวางกับโต๊ะเฉย ๆ ฉะนั้นเมื่อถึงเวลาสอบ สายตาทุกคนก็พุ่งไปที่ พล.อ.หลวงชาตินักรบ ครั้นเห็นท่านยกกำบ้านขึ้น นายทหารทุกคนก็ตกลงใจทำการเข้าตีเหมือนกันหมด ยกเว้น จอมพล ป. พิบูลสงครามผู้เดียวซึ่งท่านเล่าว่าเมื่อทุกคนจะเข้าตีก็ลองตั้งรับดู แล้วพิจารณาแก้ปัญหไปตามที่ได้ตกลงใจนั้น ในที่สุดเมื่อมีการประกาศผลการสอบครั้งนั้นแล้วปรากฏว่าท่านเป็นคนเดียวที่สอบได้”⁷

หลังจากการประกาศผลสอบแล้ว ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2467 นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะได้ออกเดินทางไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ณ ประเทศฝรั่งเศส และในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้น ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ และเพื่อนนักเรียนไทย 6 คน ประกอบด้วยนายปรีดี พนมยงค์ นายจรูญสิงห์เสนี (หลวงสิริราชไมตรี) นายแหมบ พหลโยธิน นายตั้ว ลพานุกรม นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และนายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี (นายพันตรี หลวงทัศนัยนิยมศึก) ร่วมก่อตั้ง “คณะราษฎร” ขึ้น เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามเป็นระบอบประชาธิปไตย และให้มีความเจริญทันสมัยเทียบเท่าอารยประเทศ⁸

⁶ ชาญ อังศุโชติ, จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ครอบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม), 12.

⁷ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 15.

⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), 49.

บุคคลต้นคิด 2 คนแรก ในการก่อตั้งคณะราษฎรนั้น คือ นายปรีดี พนมยงค์ นักเขียนกฎหมายที่ได้รับทุนกระทรวงยุติธรรม และนายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี (ยศในขณะนั้น) นายทหารกองหนุนที่ลาออกจากราชการไปศึกษาต่อทางรัฐศาสตร์ด้วยทุนส่วนตัว ทั้งสองได้มีความเห็นที่สอดคล้องกันใน การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย ดังที่พลตรีอนันต์ ปิบูลสงครามได้บันทึกไว้ว่า

“ท่านปรีดี พนมยงค์ และพล.ท.ประยูร ภมรมนตรี ซึ่งเมื่อพบกันครั้งใด ด้วยความสนใจในเรื่องการบ้านการเมือง ก็วิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหลวแหลกของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเห็นกันว่าหมดหวังที่ระบอบนี้จะสามารถสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้ประเทศไทยได้เวลายิ่งผ่านไป แนวความคิดทางการเมืองของทั้งสองท่านก็หันเข้าหาจุดหมายปลายทางร่วมกันยิ่งขึ้น จนที่สุดก็เห็นกันว่าหนทางเดียวที่จะสร้างอนาคตที่แจ่มใสและมั่นคงให้แก่บ้านเมืองก็จำเป็นต้องยกเลิกระบบสมบูรณาญาสิทธิราชเสีย ทำนองเดียวกับที่บรรดาอารยะประเทศทั้งหลายได้กระทำได้ผลมาแล้ว ดังนั้นเมื่อต้นเดือนสิงหาคม 2467 ในร้านอาหารแห่งหนึ่งบนถนน Henri Martin ทั้งสองท่านก็ได้จับมือกันอย่างหนักแน่น เป็นสัญญาของการผนึกความคิดร่วมกัน”¹⁰

ต่อมานายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ได้ชักชวนนายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะเข้าร่วมคณะราษฎรเป็นคนที่ 3 ทั้งนี้เป็นการชักชวนเพียงครั้งเดียวเท่านั้น อาจเพราะทั้งสองเป็นนักเรียนนายร้อยรุ่นเดียวกันจึงมีความสนิทสนมกันอยู่แล้ว โดยนายร้อยโทแปลก นายปรีดี และนายร้อยโทประยูร ได้กลายเป็นบุคคล “ตัวตั้งตัวตี” ในการรวบรวมสมาชิกของคณะราษฎร ดังที่นายควง อภัยวงศ์ สมาชิกคณะราษฎรผู้หนึ่งได้บันทึกไว้ว่า “นายปรีดี นายแปลก และนายประยูร สามคนนี้เป็นตัวตั้งตัวตีทำอะไรต่ออะไร”¹¹ ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 สมาชิกคณะราษฎรชุดแรกทั้ง 7 คนตามที่ได้กล่าวไว้ในย่อหน้าก่อน ได้ประชุมกันเป็นครั้งแรกที่หอพักถนน Rue de Sommerard¹² โดยที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ในข้อตกลง 3 ข้อ คือ

⁹ เรื่องเดียวกัน

¹⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 26.

¹¹ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรี ควง อภัยวงศ์ (พระนคร : ไทยสัมพันธ์, 2511), 115.

¹² ชื่อของถนนสายนี้ ชาลวิทย์ เกษตรศิริ ได้เขียนไว้ในหนังสือ ประวัติการเมืองไทย 2475-2500 ว่าคือ Rue du

“ทุกท่านเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ในหลักการสำคัญ 3 ข้อ กล่าวคือ การยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์อย่างฉับพลัน เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ และประการสุดท้ายจะต้องพิจารณาหาสมัครพรรคพวกเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้กำลังพอเพียงสำหรับการปฏิบัติงาน โดยจะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ร่วมงานในการรักษาความลับเป็นสำคัญอันดับสูงสุด”¹³

ในพ.ศ. 2470 นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ เดินทางกลับประเทศไทย และได้ชักชวนบุคคลเข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรตามมติที่ได้ประชุมกันเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 เพิ่มเติม คือ หลวงอดุลเดชจรัส (บุตรพี่พระคุณ) และหลวงพรหมโยธี (มังกร พรหมโยธี) เป็นต้น ส่วนนายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ยังคงอยู่ที่ต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และได้ชักชวนเพิ่มเติมได้อีก 8 คน ประกอบด้วย นายเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุ์สงครามชัย) นายควง อภัยวงศ์ นายทิว บุญยกเหตุ ดร.ประจวบ บุนนาค ม.ล.อุดม สนิทวงศ์ นายบรรจง ศรีจรูญ และนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช¹⁴

นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะได้รับการเลื่อนยศเป็นนายร้อยเอกเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2470 และในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2471 นายร้อยเอกแปลก ชีตตะสังคะได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองตรวจอากาศสำหรับใช้ทดลอง กรมเจทหารปืนใหญ่ ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และราชทินนามเป็นหลวงพิบูลสงคราม จากนั้นในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2473 ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม ถือศักดินา 800 และดำรงตำแหน่งเป็นนายทหารประจำพระองค์พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรดิษฐ์

ส่วนการดำเนินงานของคณะราษฎรนั้น ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ในราวเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 98 คน¹⁵ จนในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้เข้าร่วมกับทางคณะราษฎรเข้ายึดอำนาจการปกครอง โดยมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าคณะ ภายหลังจากการปฏิวัติแล้วคณะราษฎรได้เชิญพระยามโฆปกรณ์นิติธาดาเป็นประธานกรรมการราษฎร และต่อมาได้เป็นนายกรัฐมนตรี คนแรก และนายพันตรี หลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการราษฎร ต่อมาดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เลื่อนยศเป็นนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม

แต่ฐานะทางการเมืองในขณะนั้นของนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎรที่มีบทบาททางการเมืองโดดเด่นเท่ากับนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม ทั้งนี้ตาม

¹³ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 26.

¹⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 50.

¹⁵ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 27.

ทัศนะของอัครราชบัณฑิต เพชรเลิศอนันต์ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “เพราะนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ยังเป็นเพียงนายทหารชั้นผู้น้อยเท่านั้นยากที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำของคณะราษฎรได้”¹⁶

2.2 ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ พ.ศ. 2476-2483

ในหัวข้อภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ จะกล่าวถึง จุดเริ่มต้น และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดภาพลักษณ์ชุดนี้ขึ้น เริ่มจากการที่นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม มีบทบาทในการรัฐประหาร วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และกบฏบวรเดช ส่งผลให้นายพันโท หลวงพิบูลสงครามมีความโดดเด่นทางการเมือง จนก้าวขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และเมื่อเกิดข่าวการลอบสังหารนายพันโท หลวงพิบูลสงครามขึ้นจนเกิดเป็นข่าวใหญ่ ดังนั้นผู้ผลิตภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ จึงประกอบด้วย บทบาทนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเอง สังคม และ สื่อมวลชน โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนการเติบโตของภาพลักษณ์นี้คือ บทบาททางการเมืองและความสามารถในการรบของนายพันโท หลวงพิบูลสงครามเอง และความแตกแยกภายในคณะราษฎร อันช่วยส่งเสริมให้ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติเป็นภาพลักษณ์เด่นของช่วงเวลา พ.ศ. 2476-2481 ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 รัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476

ในช่วงแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) และคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการผลักดันแนวทางการพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจของคณะราษฎร และเป็นช่วงที่มีการประนีประนอมและประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นระหว่าง คณะราษฎร กับ คณะเจ้า สัตว์ลักษณะนี้แห่งการรวมขอมันนี้แสดงให้เห็นจาก การดำรงเป็นนายกรัฐมนตรีของพระยามโนปกรณนิติธาดาที่มีแนวคิดนิยมเจ้า ตามมาด้วยการเข้าเฝ้าเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษต่อการใช้ถ้อยคำอันรุนแรงในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ของผู้นำคณะราษฎร การปรับเนื้อหาสาระบางประการในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร (10 ธันวาคม พ.ศ. 2475) ซึ่งให้อำนาจแก่พระมหากษัตริย์เพิ่มมากขึ้นกว่าฉบับชั่วคราว (27 มิถุนายน พ.ศ. 2475) ที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ร่างไว้ก่อนหน้านี้¹⁷

แต่สุดท้ายความขัดแย้งก็ก่อตัวขึ้นใหม่อย่างรวดเร็วเพียงระยะเวลา 9 เดือนต่อมา มีสาเหตุจากความกังวลของฝ่ายนิยมเจ้า ต่อ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของปรีดี พนมยงค์ ว่ามีแนวโน้มไปในทางคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งได้ลุกลามจนกลายเป็นความไม่ไว้ใจต่อกันจนนำมาสู่การออกพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภา ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 และงดใช้รัฐธรรมนูญเกือบทุกมาตรา ทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องลี้ภัยไปฝรั่งเศสทันทีในอีก 11 วันถัดมา

¹⁶ อัครราชบัณฑิต เพชรเลิศอนันต์, “1 ปีหลังการปฏิวัติ 2475,” รัฐศาสตร์สาร 17 (มิถุนายน 2535) : 38.

¹⁷ อัครราชบัณฑิต เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), 111-139.

ผลของความขัดแย้งทางการเมืองนี้ได้ทำให้กลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนหมดบทบาททางการเมืองลง โดยคณะนิยมเจ้ากลับมีอำนาจเพิ่มขึ้นแทน เมื่อประกอบเข้ากับความแตกแยกภายในของผู้นำคณะราษฎรสายทหารด้วยกันเองระหว่างนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา กับนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ทั้งหมดนี้ยิ่งเป็นตัวเสริมให้คณะนิยมเจ้า มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น¹⁸

ความขัดแย้งกันระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดาจนเป็นเหตุให้เกิดภาวะแตกร้างทางการเมืองและการทหาร พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีจึงประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาให้ปิดสภา ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ และงดใช้รัฐธรรมนูญเกือบทั้งฉบับ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476¹⁹

เมื่อปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรแล้ว บรรดาคณะราษฎรโดยนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้พยายามขอร้องให้ฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาเปิดประชุมสภาอีกครั้งแต่ไม่ได้ผล เพราะสมาชิกสภาโดยส่วนมากเป็นฝ่ายของพระยามโนปกรณนิติธาดา เช่น นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิ์อัคเนย์ และนายพันเอก พระประศาสน์พิทยายุทธ ต่อมาพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ทางคณะราษฎรจึงได้มีการหารือเพื่อจะทำการยึดอำนาจคืนจากฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่มุ่งหวังจะล้มอำนาจของคณะราษฎร²⁰

ความขัดแย้งดังกล่าวได้นำไปสู่การทำรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยมีแกนนำคนสำคัญคือ นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ผู้ควบคุมกำลังฝ่ายทหารบก หลวงศุภชลาศัย ผู้ควบคุมกำลังฝ่ายทหารเรือ และนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้นำสูงสุด²¹ การรัฐประหารเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและประสบผลสำเร็จ คณะรัฐประหารจึงได้เชิญนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี²²

ผลของการรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ทำให้คณะราษฎรได้มีอำนาจในการปกครองประเทศอย่างเต็มที่ ในคราวนี้คณะราษฎรแสดงท่าทีอย่างชัดเจนว่า ไม่มีการประนีประนอมกับทางฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาอีกต่อไป เพราะคณะรัฐประหารได้บีบให้ พระยามโนปกรณนิติธาดาลาออก นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะของผู้นำคณะราษฎรได้ก้าวเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสียเอง และที่สำคัญได้มีการส่งจดหมายเตือนไปยังเจ้านายบางพระองค์ และกลุ่มนิยมเจ้าหลายคนให้ระวังการดำเนินการที่อาจจะสร้างความไม่สงบแก่บ้านเมือง อาทิ พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมเจ้าฉัตรมงคล ไสถมกุล และพระยาศรภักย์พิพัฒน์ เป็นต้น²³

การรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นี้ แม้ว่านายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ แต่บุคคลที่สำคัญที่สุดในการรัฐประหารจนสำเร็จ คือ นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม จึงทำให้เป็นที่

¹⁸ นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปก : ราชันผู้นิราศ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: ป. สัมพันธ์พาณิชย์, 2530), 405-413.

¹⁹ ถาวรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ, 21-22.

²⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 147.

²¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ อดีตตนายกรัฐมนตรี 4 สมัย (ม.ป.ท. : โรงพิมพ์วิเศษพิมพ์, ม.ป.ป.), 162-167.

²² เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487),"

²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.8/16 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระยาศรภักย์พิพัฒน์ (พ.ศ. 2475-2476)

รู้จักของบุคคลทั่วไปมากยิ่งขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม อย่างแท้จริง และเป็นจุดเริ่มต้นของภาพลักษณ์ “นายทหาร-นักปฏิวัติ” ดังที่ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ได้กล่าวไว้ว่า

“ผลสำคัญประการหนึ่งของการรัฐประหาร 20 มิถุนายน ก็คือเกิดการยอมรับว่าทหารต้องข้องเกี่ยวกับการเมืองเพื่อทำหน้าที่เป็น “นายทหาร-นักปฏิวัติ””²⁴

การรัฐประหารครั้งนี้อาจเรียกได้ว่าคณะราษฎรได้กระทำเพื่อพิทักษ์ระบบประชาธิปไตย และต้องการเลิกฟุ้งฟิง “ระบบเก่า” ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยอาศัยการที่พระยามโนปกรณนิติธาดา เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี²⁵ ดังที่นายปรีดี พนมยงค์ได้บันทึกไว้ว่า

“ข้าพเจ้ายอมรับว่าข้าพเจ้าผู้เดียวที่ทำผิด ในการเสนอคณะราษฎร ให้เชิญพระยามโนปกรณฯ เป็นหัวหน้ารัฐบาลข้าพเจ้ามีความผิดที่ไม่ได้วิจารณ์ให้ลึกซึ้งว่าพระยามโนปกรณฯ เป็นบุคคลที่มีซากความคิดแห่งระบบเก่าเหลืออยู่มาก”²⁶

คำว่าระบบเก่าจากความหมายของนายปรีดี คือ การที่พระยามโนปกรณนิติธาดานั้น เคยเป็นขุนนางที่รับใช้อยู่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก่อน เพราะในพ.ศ. 2461 พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการในพระองค์

2.2.2 กบฏบวรเดช

รัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นั้น ได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากฝ่ายนิยมเจ้าที่สูญเสียอำนาจทั้งหมดได้รวมตัวกันเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ในนาม “คณะกู้บ้านเมือง” (รู้จักกันภายหลังในชื่อ “กบฏบวรเดช”) โดยมีกลุ่มผู้นำคือ นายพลเอก พระองค์เจ้าบวรเดช นายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม และนายทหารนอกประจำการอีกหลายคน²⁷ ซึ่งเป็นทหารและพลเรือนตามหัวเมืองต่างๆ อาทิ นครราชสีมา อุบลราชธานี ลพบุรี

²⁴ ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ, 368.

²⁵ พรภิรมณ์ เชียงกุล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535), 61.

²⁶ สุพจน์ ด่านตระกูล, “สาส์นจากท่านปรีดี พนมยงค์ถึง ฯพณฯ สฤษดิ์ฯ,” ปรีดีปริทรรศน์ (ม.ป.ท., 2516), 24.

²⁷ รายชื่อนายทหารที่เข้าร่วมในคณะกู้บ้านเมืองทั้งหมดดูใน นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), 236.

สระบุรี เพชรบุรี อยุธยา ให้รวมกำลังกันเคลียร์พลมายึดสนามบินดอนเมือง หลังจากยึดดอนเมืองได้แล้วก็ส่งผู้แทนเข้ามายื่นคำขาดต่อรัฐบาลให้ลาออกภายใน 1 ชั่วโมง โดยให้เหตุผลที่สำคัญคือ คณะรัฐมนตรีปล่อยให้คนดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และนำหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่พำนักอยู่นอกประเทศกลับมาดำเนินคดีข้อหากระทำตนเป็นคอมมิวนิสต์ จากการที่เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ เมื่อพ.ศ. 2475²⁸ ต่อมาฝ่ายกบฏได้ยื่นข้อเสนองานใหม่ 6 ข้อซึ่งมีความสำคัญคือ ประเด็นอันเกี่ยวกับพระราชอำนาจของกษัตริย์ เช่น เสนอว่าการเลือกตั้งผู้แทนประเภทที่ 2 ต้องถวายรายชื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงเลือก เป็นต้น²⁹

รัฐบาลไม่ยอมตามข้อเสนอนี้ และได้ตอบโต้ด้วยการส่งกองกำลังผสมโดยมีนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ผู้ช่วยบัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการเป็นผู้นำ ในการปราบ “คณะกู้บ้านกู้เมือง”³⁰

“คณะกู้บ้านกู้เมือง” ได้เคลื่อนไหวด้วยการยกกำลังมาชุมนุมและเคลียร์พลมายึดสนามบินดอนเมืองเป็นที่มั่น และได้ส่งตัวแทนเข้ามาเจรจากับทางรัฐบาล แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ ฝ่ายรัฐบาลจึงได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามนาน 4 วัน แต่การดำเนินการปราบปรามฝ่าย “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ภายใต้การนำของนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม พบกับอุปสรรคเล็กน้อย คือ ไม่ได้รับความร่วมมือจากทางฝ่ายทหารเรือมากเท่าที่ควร นายนาวาเอก พระยาศรีวิฑูรย์ ผู้บัญชาการทหารเรือปฏิเสธการเข้าร่วม และขอวางตัวเป็นกลาง อย่างไรก็ตาม ได้มีทหารเรือส่วนหนึ่งภายใต้การนำของนายนาวาโท หลวงศุภชลาศัย และนายเรือเอก หลวงสังวรยุทธกิจมาเข้าร่วมด้วย³¹

ผลการสู้รบปรากฏว่าทางฝ่ายกบฏไม่สามารถต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลได้ พระองค์เจ้าบรมเทพเธอหม่อมราชวงศ์สมาธิฐานิณีเสด็จหนีลงเรือที่อินโดจีนฝรั่งเศส พระยาศรีสิทธิสงคราม ถูกยิงเสียชีวิตบริเวณทางรถไฟสายสระบุรี-นครราชสีมา ที่สถานีหินลับ เหตุการณ์ได้สงบลงอย่างรวดเร็ว รัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ มีผู้เสียชีวิตฝ่ายรัฐบาลจำนวน 17 นาย ส่วนฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง และบุคคลที่เกี่ยวข้องถูกจับกุมเป็นจำนวน 600 คน ส่งฟ้องศาลตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษพ.ศ. 2476³² จำนวน 346 คน และมีบุคคลที่ไม่ได้ถูกดำเนินคดีฟ้องศาล แต่ถูกปลดจากราชการ 117 คน³³

ต่อมารัฐบาลได้จัดการปลงศพทหารฝ่ายรัฐบาลอย่างยิ่งใหญ่กลางท้องสนามหลวงในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476³⁴ โดยระหว่างนั้นให้เก็บศพทหารรัฐบาลที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏทั้งหมดไว้ ณ ศาลาวัดราชาธิวาส และจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอย่างต่อเนื่องจนถึงวันงานพิธี ส่วนศพทหารฝ่ายกบฏบรรดาเหล่านั้น

²⁸ ดูรายละเอียดข้อเสนองานของฝ่ายกบฏบรรดาใน นายหนนวน, เจ้าฟ้าประชาธิปก : ราชันผู้ยิ่งใหญ่, 485-486.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 492-495.

³⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 70-71.

³¹ เรื่องเดียวกัน, 65-66.

³² เรื่องเดียวกัน, 70.

³³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร.0201.4/8 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง เบ็ดเตล็ดการศาลพิเศษ (4 พฤศจิกายน 2476-25 มีนาคม 2481)

³⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.26/Z เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง บริจาคเงินและของช่วยในการศพทหารและตำรวจที่ต้องเสียชีวิตเนื่องในการปราบกบฏ (พ.ศ. 2476-2477)

คณะรัฐมนตรีมีมติว่า “ไม่อนุญาตให้ญาติรับศพกลับไป และห้ามมิให้มีการปลงศพเป็นการเอิกเกริกด้วย”³⁵ ภายหลังจากพิธีศพ รัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้สร้างอนุสาวรีย์เพื่อบรรจุอัฐิของทหารทั้งหมด บริเวณทุ่งบางเขน เรียกชื่อว่า “อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ” แต่ประชาชนทั่วไป มักเรียกว่า อนุสาวรีย์ปราบกบฏ หรืออนุสาวรีย์หลักสี่ เพราะที่ตั้งอยู่บริเวณแยกหลักสี่

ผลของเหตุการณ์กบฏบวรเดชครั้งนี้ ได้ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรมีความมั่นคงทางการเมืองมากขึ้น ขณะเดียวกันบทบาททางการเมืองของนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้อำนวยการในการปราบปรามกบฏก็ ยิ่งเด่นชัดขึ้น³⁶ นอกจากนี้ผลจากกบฏบวรเดชยังได้สร้างความเคลือบแคลงใจให้รัฐบาลคณะราษฎรของ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาที่เชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์นี้ ไม่มากก็น้อย³⁷ ผลกระทบจากเหตุการณ์นี้ได้ส่งผลให้ภาพพจน์ของสถาบันกษัตริย์และเจ้านายตกต่ำลง และ นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัชกาลที่ 7 กับคณะราษฎรมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดพระองค์ ต้องสละราชสมบัติ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 หลังจากนั้นทางรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทูลเชิญพระองค์เจ้า อานันทมหิดล พระโอรสพระองค์โตในสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวง-สงขลานครินทร์ เสด็จขึ้น ครองราชย์สมบัติแทน

2.2.3 การดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และการถูกลอบสังหาร

นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม หลังจากได้สร้างชื่อเสียงจากเหตุการณ์กบฏบวรเดชแล้ว ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2477 และได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหม ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2477

ในระหว่างที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ภายใต้อำนาจ รัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนานั้น ได้กล่าวถึงการปรับปรุงกิจการของกระทรวงกลาโหมเอาไว้ว่า

“เมื่อข้าพเจ้าเป็นประมุขกระทรวงนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ข้าพเจ้าจักต้องอำนาจ ให้ราชการกระทรวงนี้ได้ดำเนินก้าวหน้าไปโดยสุดกำลังความสามารถ สำหรับเพื่อน หนักบทั้งหลาย ตลอดจนข้าราชการกลาโหม พลเรือนทุกนาย ข้าพเจ้าขอวิงวอนให้

³⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.26/6 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การศพทหารและตำรวจที่ต้องเสียชีวิต เนื่องในการปราบกบฏ (พ.ศ. 2476)

³⁶ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, แฉนชิงชาติไทย (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534), 18.

³⁷ นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476,” 268.

ช่วยกันปฏิบัติราชการให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อให้ประเทศชาติที่รักของเรา
และกิจการทหารของเรามีความรุ่งเรืองทัดเทียมนานาอารยประเทศ...”³⁸

นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้ดำเนินการปรับปรุงกองทัพออกเป็น 2 ส่วนคือ

ก. การปรับปรุงด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ กระทรวงกลาโหมได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทางรัฐบาลให้สิ่งซึ่งอยู่ยุทธภัณฑ์เข้ามาเป็นจำนวนมากดังจะเห็นได้จากจำนวนเงินงบประมาณปี พ.ศ. 2477-2478 ที่กระทรวงกลาโหมได้รับจำนวน 16,758,290.70 บาท ในขณะที่กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันผู้เขียน) ได้รับเพียง 8,319,843.59 บาท อาจเพราะรัฐบาลชุดนี้มีผู้นำที่เป็นนายทหาร ซึ่งก็คือ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงให้ความสำคัญต่อการป้องกันประเทศเป็นอันดับหนึ่งนั่นเอง และนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้นำเงินมาใช้ในการปรับปรุงกองทัพทั้ง 3 เหล่าทัพ³⁹

ข. การปรับปรุงกำลังคนหรือการเพิ่มประสิทธิภาพนายทหาร นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เล็งเห็นว่าการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการและความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง จึงได้ฟื้นฟูโรงเรียนเสนาธิการขึ้นมาใหม่ ต่อมาได้ตั้งโรงเรียนเทคนิคทหารบกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2477 เพื่อสอนเทคนิควิชาช่างทางทหาร และตั้งกรมยุทธนาทหาร ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2478 เพื่อฝึกฝนเยาวชนให้เป็นกองกำลังที่สำคัญแก่ประเทศชาติในอนาคต นอกจากนี้ยังมีการส่งนายทหารไปดูงานต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพนายทหารนั่นเอง⁴⁰

การดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนี้เอง เป็นปัจจัยประการสำคัญในการก้าวเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เพราะได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกชั้นแกนนำของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนานายกรัฐมนตรีและผู้นำคณะราษฎรในขณะนั้น ดังที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2480 ได้กล่าวถึงบทบาทของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

“อนึ่งเกือบทุกครั้ง ที่ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้ลาพักก่อน พ.อ.หลวงพิบูลฯ ก็ได้ดำรงตำแหน่งแทน และปฏิบัติราชการ มาด้วยความราบรื่น”⁴¹

³⁸ ไทยเชชมรวมข่าว 7: 325 (เสาร์ที่ 20 ตุลาคม 2477) อ้างจาก แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), 114.

³⁹ แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481),” 114-118.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 119-122.

⁴¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ส.บ.9.2.3/2 เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วิสกุล เรื่อง ภาพข่าวเหตุการณ์ สังคม เศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเพียงไม่กี่ปีที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ก้าวสู่เวทีการเมืองเขากลับมีบทบาททางการเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งที่มีอายุยังไม่ถึง 40 ปี นับว่าเป็นนายทหารที่มีความสามารถสูง⁴² และได้แสดงความสามารถในเชิงทหาร รวมทั้งมีความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์รัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และกบฏบวรเดช

รวมทั้งการเสื่อมถอยอำนาจของคู่แข่งทางการเมืองคนสำคัญ คือ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ที่หันไปเข้ากับพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นฝ่ายกษัตริย์นิยม และได้แสดงตัวอย่างชัดเจนว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามกับคณะราษฎร จึงสร้างความหวาดระแวงให้กับทางคณะรัฐบาลของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จนนำไปสู่การจับกุมนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ในพ.ศ. 2481 ดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

การที่นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช คู่แข่งทางการเมืองคนสำคัญ ไม่สามารถรักษาสถานะอำนาจไว้ได้ เนื่องจากในช่วง พ.ศ. 2476-2479 นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ได้เดินทางไปต่างประเทศบ่อยครั้ง ส่งผลให้อำนาจทั้งทางด้านทหารและด้านการเมือง ได้ขึ้นอยู่กับนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี และนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแทน ส่วนนายทหารที่สนับสนุนนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช เช่น นายพันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์ และนายพันเอก พระสิทธิเรืองเดชพล ไม่สามารถเคลื่อนไหวแสดงการสนับสนุนได้โดยสะดวกเพราะอำนาจการสั่งการทหารทั้งหมดตกอยู่ในมือของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คือ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม นั่นเอง⁴³

ในช่วงที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนี้ ได้ถูกลอบสังหารด้วยกันถึง 3 ครั้ง คือ

ก. การลอบสังหารครั้งที่ 1 วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ฎกนายฟุ่ม ทับสายทอง ดักยิงบริเวณสนามหลวงหลังจากการมอบถ้วยรางวัลฟุตบอล นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม บาดเจ็บที่ต้นคอ พักรักษาตัวที่โรงพยาบาลเป็นเวลา 1 เดือน และเป็นข่าวใหญ่ในช่วงนั้น ดังเช่นข้อความบางตอนของข่าวหนังสือพิมพ์ ไทยใหม่ ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ที่ว่า

“เหตุการณ์อันน่าสลดใจที่เกิดขึ้นแก่นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในท่ามกลางประชาชน ณ ที่สนามหลวง เมื่อวันเสาร์ที่ 23 เดือนนี้ เวลา 17.00 น. โดยผู้ร้ายใจฉกรรจ์บังอาจใช้อาวุธปืนยิง

การเมือง (พ.ศ. 2475-2489) (คงการเขียนตามเอกสารต้นฉบับ)

⁴² ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2518), 257.

⁴³ แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481),”

ท่านรัฐมนตรีผู้นี้ขณะกลับจากสนามฟุตบอลชั่วคราว ขณะเป็นประธานแจก
รางวัลแก่ผู้แข่งขันฟุตบอล”⁴⁴

ประชาชนทั่วไปต่างเป็นห่วงในอาการบาดเจ็บเป็นอย่างมาก นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามจึงได้ให้
สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2477 เพื่อขอบคุณในความห่วงใยของประชาชน ดังมี
ใจความว่า

“การมาเยี่ยมเยียนของกลุ่มต่าง ๆ ทำความปลื้มปิติให้กับนายพันเอก หลวง
พิบูลสงครามมาก การบาดเจ็บดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อยเพื่อความป็นเอกราช
และความเจริญของชาติแล้ว หากตนเองต้องประสบความยากลำบากมากกว่า
นี้ หรือต้องเสียชีวิตก็จะยินยอม”⁴⁵

สำหรับการถูกลอบสังหารของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ในครั้งนี้ นับเป็นเรื่องที่สร้างความตื่น
ตะลึงให้แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะไม่เคยปรากฏการลอบสังหารบุคคลในคณะรัฐบาลมาก่อนนั่นเอง⁴⁶

อนึ่งในการสอบสวนนายพุ่ม ทับสายทอง ได้สารภาพว่า นายพันตำรวจตรี พระยาธรรณินฤเบศร์ ให้มา
ลอบสังหารนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เพราะถูกกีดตันจากการที่ นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามดำเนินการ
ปราบปรามศัตรูทางการเมืองอย่างจริงจัง หลังจากกบฏบวรเดช ซึ่งทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องสูญเสียอำนาจทาง
การเมือง และไม่มีโอกาสจะกลับมามีอำนาจได้อีก จึงคิดที่จะกำจัดนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเสีย เพราะเป็น
ผู้ที่กุมกำลังฝ่ายทหาร ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั่นเอง

ข. การลอบสังหารครั้งที่ 2 วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ถูกลอบยิงโดยนายลี บุญตา คนรับใช้ภายใน
บ้านพัก กรมทหารปืนใหญ่ อำเภอบางซื่อ จังหวัดพระนคร แต่ไม่ได้รับบาดเจ็บ และมีกระแสข่าวว่านายพันเอก
หลวงพิบูลสงครามสร้างข่าวขึ้นมาเอง⁴⁷ แต่มีข้อน่าสังเกต คือ นายลี บุญตานั้นเป็นคนใช้ภายในบ้าน และได้รับ
การอุปการะจากครอบครัวของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ถึง 7 ปีด้วยกัน จึงไม่น่าจะกล้าลงมือสังหารผู้มี
พระคุณของตนเองได้ และหนังสือพิมพ์บางฉบับได้ชี้แจงถึงเหตุการณ์การลอบสังหารครั้งนี้ เช่นหนังสือพิมพ์
ประมุขฉบับลงวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ไว้ว่า

⁴⁴ ไทยใหม่, 25 กุมภาพันธ์ 2477 อ้างใน แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป.
พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481),” 185.

⁴⁵ ไทยใหม่, 17 มีนาคม 2477 อ้างใน แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป. พิบูล
สงคราม (พ.ศ. 2469-2481),” 172 .

⁴⁶ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487),”
88.

⁴⁷ บุญทัน ดอกโรส, การเปลี่ยนแปลงทางการบริหารและการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520), 17-18.

“นายลี้ลาจะเจ็บใจภรรยาของท่าน (ท่านผู้หญิงละเอียด - ผู้เขียน) ก็ได้ เพราะท่านได้ถามนายลี้ว่ายิ่งท่านทำไม่ นายลี้ตอบว่าภรรยาของท่านที่ใช้งานมันจู้จี้ และให้รดน้ำต้นไม้ จึงต้องการเอาชีวิตของภรรยาท่าน...เมื่อมันแจ้งว่า มันเห็นท่านเป็นนางพิบูลสงคราม และได้ไต่ไปถึง 4 ห้อง”⁴⁸

ค. การลอบสังหารครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ถูกนางเสียงม ปลุกใจเสื่อ แม่บ้าน ลอบวางยาพิษในบ้านพัก กรมทหารปืนใหญ่ บางซื่อ ขณะนั่งรับประทานอาหารกลางวัน ร่วมกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม นายนาวิท หลวงยุทธศาสตร์โกศล นายนาวิทรี ชุณหณภากาศ นายพันตรี หลวงประหารวิบูลปราบ และนายร้อยเอก เผ่า ศรียานนท์ โดยนาวิท หลวงยุทธศาสตร์โกศล ได้กล่าวเหตุการณ์ในวันนั้นไว้ว่า

“ขณะที่กำลังรับประทานอาหารด้วยกันอย่างสนุกสนาน ในบัดใจนั่นเอง ท่านรัฐมนตรี (นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม - ผู้เขียน) รู้สึกตัวก่อน แล้วอุทานว่า “ผมถ้าจะกินยาพิษเข้าไปแล้ว” เนื้อตัวสั่น หน้าซีด เหงื่อไหลโหมท่วมตัว”⁴⁹

หลังจากนั้นนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้ถูกนำตัวส่งโรงพยาบาล โดยพลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโต ได้กล่าวเหตุการณ์ในวันนั้นไว้ว่า

“ความจริงได้ปรากฏต่อมภายหลังว่า ยากับอาหารกลางวันเมื่อวันนั้นคือสารหนู ยาพิษร้ายแรงชนิดหนึ่งที่จะทำอันตรายต่อชีวิตได้หากนายแพทย์ มิได้แก้ไขไว้ทันทางที่”⁵⁰

การลอบสังหารนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามทั้ง 3 ครั้งนี้ ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าใครอยู่เบื้องหลัง และไม่รู้จักประสงค์ที่แท้จริงของผู้กระทำ เนื่องจากคำให้การของผู้ต้องหาบางคนไม่มีความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะการลอบสังหารนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามครั้งที่ 2 และ ครั้งที่ 3 ซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นอย่างมากจนไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นผู้ลอบสังหารนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้

⁴⁸ ประมวลวัน, 12 พฤศจิกายน 2481. อ้างใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487),” 102.

⁴⁹ “ความเป็นมาแต่หลัง ของจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล อดีตผู้บัญชาการทหารเรือ” โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ 83 ถนนบำรุงเมือง หน้า 30. อ้างจาก อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 78.

⁵⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 78.

2.2.4 นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม และกบฏ 18 ศพ

ในหัวข้อนี้ จะกล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติมีความแข็งแกร่งมากขึ้น เริ่มจากการที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นที่ยอมรับของสังคม ส่งผลให้นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม สามารถบริหารประเทศได้อย่างราบรื่น แม้ว่าจะมีเหตุการณ์กบฏ 18 ศพ ซึ่งจำกัดพลังการได้นำคำว่าเผด็จการมาใช้เรียกจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นคนแรก แต่ไม่ได้รับการตอบรับจากสังคม⁵¹ เพราะพลังของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติมีอิทธิพลมาก ในช่วงเวลานี้

ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัตินี้ ได้รับการสนับสนุน จากบทบาททางการเมืองของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเอง และปฏิกิริยาตอบรับของประชาชน มีปัจจัยที่สนับสนุนการเติบโตของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติคือ ความนิยมของประชาชนที่มีต่อนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม และการใช้นโยบายชาตินิยม อันช่วยส่งเสริมให้ภาพลักษณ์ชุดนายทหารนักปฏิวัติ เป็นภาพลักษณ์เด่นของช่วงเวลา พ.ศ. 2481-2487 ดังมีรายละเอียดดังนี้

นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ต่อจากนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เนื่องจากนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่สามารถชี้แจงรายละเอียดงบประมาณแผ่นดิน ตามที่นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดร้อยเอ็ด ได้เสนอญัตติได้ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ไปลาออกถูกระงับจากคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เพราะรัชกาลที่ 8 กำลังจะเสด็จนิวัติพระนคร ทำให้พระยาพหลพลพยุหเสนาเลือกยุบสภา เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 และได้จัดให้มีการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481⁵²

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่ารัฐบาลชนะการเลือกตั้ง และนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธการเป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัย จึงเท่ากับว่าการสิ้นสุดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนานั้นสิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481⁵³ ทางคณะราษฎรจึงได้เลือกนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เพราะเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีชื่อเสียง และกำลังได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่านายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีที่ทางคณะราษฎรเลือกนั่นเอง และได้บริหารประเทศอย่างราบรื่น แม้ว่าจะมีการใช้กำลังจับกุมศัตรูทางการเมืองอย่างกบฏ 18 ศพ แต่ก็ไม่ได้ทำให้กระแสความนิยมในตัวของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามลดลงแต่อย่างใด ทั้งยังได้รับการสนับสนุนเห็นชอบจากประชาชนอย่างมากในเหตุการณ์กรณีพิพาทอินโดจีน ที่เป็นการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส จนได้รับการเลื่อนยศเป็นจอมพล

⁵¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2545), 55.

⁵² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 170.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

ภายหลังการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เพียง 1 เดือนนั้น ได้ดำเนินการกำจัดคู่แข่งทางการเมืองคนสำคัญอื่นได้แก่ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช จนนำไปสู่การจับกุม จนเป็นที่มาของเหตุการณ์ที่เรียกว่ากบฏ 18 ศพ

กบฏ 18 ศพ หรือ กบฏนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช เป็นเหตุการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้น โดยมีจุดเริ่มต้นจากความหวาดระแวงของคณะราษฎรที่มีต่อตัวนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช จากเดิมที่เป็นฝ่ายเดียวกัน และได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อพ.ศ. 2475 แต่ในช่วง พ.ศ. 2477-2481 นั้น กลับแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นบุคคลที่ทางคณะราษฎรไม่อาจไว้วางใจได้ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์การรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476⁵⁴ ดังนั้นนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีของคณะราษฎรจึงได้ดำเนินจับกุมนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชและผู้สมรู้ร่วมคิด เพื่อกำจัดเสี้ยนหนามทางการเมือง และเพื่อความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตยนั้นเอง⁵⁵

วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2482 พระยาทรงสุรเดช ซึ่งดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการโรงเรียนรบ จังหวัด เชียงใหม่ ในขณะนั้น อยู่ระหว่างการนำนักศึกษาไปฝึกภาคสนามที่จังหวัดราชบุรี ได้ถูกนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรี มีคำสั่งให้พ้นจากราชการโดยไม่มีเบี้ยหวัดบำนาญ และถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ พร้อมด้วยนายร้อยเอกสำรวจ กาญจนสิทธิ์ ทหารคนสนิทประจำตัว ทั้งสองพร้อมทั้งครอบครัวจึงได้เดินทางออกนอกประเทศไปพำนักอยู่ที่ปีนัง ประเทศมาเลเซีย จนกระทั่งพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเสียชีวิตและในวันเดียวกันนี้ได้มีการดำเนินการจับกุมผู้ที่ต้องสงสัยว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระยาทรงสุรเดช ประกอบด้วย

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
2. นายพลโทพระยาเทพหัสดิน-อดีตแม่ทัพไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1
3. พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์-อดีตรัฐมนตรี
4. พระยาภูษนิภาคภักดี
5. นายพันเอก พระสิทธิธิ์เรืองเดช-อดีตรัฐมนตรี
6. นายพันโท พระสุรธรรชิต
7. นายร้อยโท วัฒนธรร ตาละลักษณ-อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พระนคร
8. นายร้อยเอก หลวงนักษัตรภูมิกภาค
9. นายร้อยโท ชิต ไทยอุบล
10. หลวงสิริราชทรัพย์
11. นายดาบ ผุดพันธ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา-บุตรพระยาเทพหัสดิน
12. นายร้อยโท เม่งพงศ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา-บุตรพระยาเทพหัสดิน

⁵⁴ การเรียกยศ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเรียกตามยศ ในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้นๆ ขึ้น โปรดดูภาคผนวก ก.

⁵⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 192-193.

13. นายดาบ พวง พลนวี-ข้าราชการรถไฟ พี่ชายของคุณหญิงทรงสุริยเดช ภรรยานายพันเอก พระยาทรง-
สุริยเดช
14. นายพันเอก หลวงมหิทธิโยธี-ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกราชบุรี
15. นายร้อยตรี บุญมาก ฤทธิ์สิงห์-นายทหารประจำการ
16. นายพันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์-อดีตรัฐมนตรี
17. นายร้อยเอก ชุนคลีพลพจน์-นายทหารประจำกองบังคับการ โรงเรียนการรบ จังหวัดเชียงใหม่
18. นายพันตำรวจตรี ชูนามนฤนาท-นายตำรวจประจำการ
19. นายพันตรี หลวงไวยวิทยาศร-นายทหารประจำการ
20. นายทหารฝึกหัดราชการ ลูกศิษย์พระยาทรงสุริยเดช ได้แก่
- นายร้อยเอก จรัส สุนทรภักดี
 - นายร้อยโท แสง วัฒนศิริ
 - นายร้อยโท สัย เกษจินดา
 - นายร้อยโท เสริม พุ่มทอง
 - นายร้อยโท บุญลือ ไตรกระแสร์
21. นายร้อยเอก ชลอ เอมะศิริ-หลานชาย พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (1 ใน 4 ทหารเสือของคณะราษฎร)
22. นายพลตรี หม่อมเจ้าวงศ์นิรรช เทวกุล
23. นายโชติ คุ้มพันธ์
24. พระยาศรีวิเชียร

และได้มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยเพิ่มอีก เช่น นายเลียง ไชยกาล นายมังกร สามเสน และได้นำมาพร้อมกับผู้ต้องหาในคดีลอบสังหารนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม คือ นายลี บุญตา (ซึ่งได้กล่าวถึงไปแล้ว) รวมผู้ถูกจับกุมทั้งหมด 53 คน ในฐาน “กระทำความผิดฐานกบฏเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลด้วยการใช้กำลังบังคับ” ต่อมาทั้งหมดได้ถูกพิจารณาคดี ตาม “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2481”⁵⁶ โดยศาลพิเศษที่จัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาคดีเป็นการเฉพาะนี้ มีนายพันเอก หลวงพรหมโยธีเป็นประธาน ศาลพิเศษนี้มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากศาลที่พิจารณาคดีทั่วไป กล่าวคือ

1. ศาลพิเศษมีอำนาจพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับการกบฏ และการจลาจลเป็นสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษทุกครั้ง ดังนั้นศาลพิเศษจึงเป็นศาลซึ่งพิจารณาเฉพาะคดี และตั้งขึ้นเป็นครั้งคราว เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วศาลพิเศษจะถูกยกเลิกไปโดยปริยาย เมื่อรัฐบาลต้องการจะพิพากษาคดีกบฏและการจลาจล ซึ่งได้เกิดขึ้นใหม่ รัฐบาลจะต้องขออนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎร เพื่อขอจัดตั้งศาลพิเศษขึ้นอีกครั้ง⁵⁷

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 191.

⁵⁷ ภูธร ภูมธณ, “ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), 253.

2. ศาลพิเศษมีวิธีพิจารณาเป็นพิเศษ คือ ห้ามจำเลยอุทธรณ์และฎีกาคำพิพากษา เป็นการนำวิธีพิจารณาของศาลทหารมาใช้ และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการศาลพิเศษซึ่งแตกต่างไปจากวิธีพิจารณาคดีของศาลยุติธรรม และมีความใกล้เคียงกับการพิจารณาคดีของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ แต่จะถือว่าเป็นศาลทหารในเวลาปกติไม่ได้ เพราะศาลพิเศษเป็นศาลซึ่งได้จัดตั้งขึ้นนอกเวลาและนอกเขตการประกาศใช้กฎอัยการศึก⁵⁸

ศาลพิเศษได้ตัดสินคดีนี้ว่า มีการเตรียมการยึดอำนาจโดย นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้นำ โดยศาลพิเศษได้ตัดสินเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 ให้นักโทษจำนวน 53 คนนั้นได้รับการปล่อยตัวจำนวน 7 คน จำคุกตลอดชีวิตจำนวน 25 คน และโทษประหารชีวิตจำนวน 21 คน

1. นายลี บุญตา - คนรับใช้ในบ้านหลวงพิบูลสงคราม ที่ใช้ปืนไต่ยิงหลวงพิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481

2. นายพันโท พระสุระรัตนชิต
3. นายร้อยโท ณ เณร ตาละลักษณ
4. นายดาบพวง พลนาวี
5. นายพลโท พระยาเทพหัสดิน
6. นายดาบ ผุดพันธ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา
7. นายร้อยโท ฝาพวงศ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา
8. นายร้อยตรี บุญมาก ฤทธิ์สิงห์
9. นายทอง ชาญช่างกล
10. นายพันเอก หลวงมหิทธิโยธี
11. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
12. นายพันเอก หลวงชำนาญยุทธศิลป์
13. นายร้อยเอก ขุนคลีพลพจนท์
14. นายพันตำรวจตรี ขุนนามนฤนาท
15. นายพันตรี หลวงไวยวิทยากร
16. นายพันเอก พระสิทธิเรืองเดช
17. นายสิบตำรวจแม่น เลิศนาวี
18. นายร้อยเอก จรัส สุนทรภักดี
19. นายร้อยโท แสง วัฒนศิริ
20. นายร้อยโท สัย เกษจินดา

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน

21. นายร้อยโท เสริม พุ่มทอง

ให้เว้นการประหาร คงเหลือโทษจำคุกตลอดชีวิต 3 คน เนื่องจากเคยประกอบคุณงามความดีให้กับประเทศชาติ คือ

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
2. นายพลโทพระยาเทพหัสดิน
3. นายพันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์

คงเหลือนักโทษที่ถูกประหารชีวิตจำนวน 18 คน ส่วนนักโทษที่ถูกจำคุกตลอดชีวิตนั้น ได้ถูกคุมขังอยู่ที่เรือนจำบางขวาง ต่อมาจึงถูกเคลื่อนย้ายไปที่เกาะตะรุเตา และย้ายไปที่เกาะเต่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนจะได้รับอภัยโทษ เมื่อ พ.ศ. 2487 ในสมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

คดีกบฏ 18 ศพ นี้ นับเป็นจุดอ่อนอย่างมากในชีวิตของนายพันตรี หลวงพิบูลสงครามที่มักได้รับการโจมตีในภายหลังอยู่ไม่น้อย ต่อภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำเผด็จการและใช้ความรุนแรง⁵⁹ จนมีผู้ขนานนามช่วงเวลานี้ว่าเป็น “ยุคทมิฬ” หรือ “ยุคมืด” บ้าง เช่น หนังสือยุคทมิฬของพายัพ ไรจนวิภาต ตีพิมพ์ พ.ศ. 2489 ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 3

นอกจากนี้จุดเริ่มต้นการเรียก นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม หรือจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเป็น “ผู้เผด็จการ” นั้น เริ่มจากข้อเขียนของจำกัด พลาญกูร เสรีไทยที่เสียชีวิตในปักกิ่ง ซึ่งได้เขียนบทความเรื่อง Transition in Democracy ในสามัคคีสาร เล่มที่ 17 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 ซึ่งจำกัดได้วิจารณ์การตั้งศาลพิเศษในครั้งนี้เป็นของเผด็จการ ขัดต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ทำให้จำกัดไม่ได้รับการบรรจุเข้ารับราชการภายหลังจากสำเร็จการศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด โดยทุนของกระทรวงธรรมการที่ส่งไป⁶⁰

แม้ว่าจะมีการกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยใช้ความรุนแรง เมื่อนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งในปีแรก คือ พ.ศ. 2481-2482 แต่ก็ไม่ได้ทำให้กระแสความนิยมในตัวนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามลดลงแต่อย่างใด ดังที่มัลลย์ ชูพิณิจ นักหนังสือพิมพ์ และนักเขียน ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“เราก็ได้ข่าวพยายามสังหารนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ชั้นแรก นายลีไฉยยั้งที่บ้านในกรมทหารปืนใหญ่ที่บางซื่อก่อน มีข่าวการวางยาพิษในที่แห่งเดียวกัน... ประจักษ์หลักฐานว่าหลวงพิบูลสงครามอยู่ในความพยายามปองร้ายของบุคคลบางหมู่บางคนที่ไม่ชอบกันก็มีอยู่พร้อมมูลแล้วละ! ต่อแต่นี้ไป ถ้าหลวงพิบูลสงคราม

⁵⁹ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), 127.

⁶⁰ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, 55.

จะจัดการกับใครที่ถูกล่ามว่าพยายามก่อการร้ายอย่างรุนแรงเข้าบ้าง ประชาชน
ย่อมจะว่าอะไรไม่ได้⁶¹

จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ คือ ความชื่นชมของ
ประชาชนในความเป็นวีรบุรุษของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่เหตุการณ์ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 และ
การปราบกบฏบวรเดชเป็นต้นมา รวมทั้งการมีโอกาสดำรงตำแหน่งอำนาจของตนเองจากการดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม อีกทั้งการล้อมอำนาจของคู่แข่งทางการเมืองอย่างนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช
และการเป็นนายกรัฐมนตรีที่สามารถชักชวนให้ประชาชนคล้อยตามในกรณีพิพาทอินโดจีน⁶²

2.25 นายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม และความพยายามลบความทรงจำการปกครองในระบอบ เก่า

การที่นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำที่มาจากคณะราษฎร จึงได้ดำเนินการเผยแพร่ระบอบ
ประชาธิปไตยให้กับสังคมและประชาชนโดยทั่วไปให้รู้จักระบอบการปกครองใหม่นี้มากขึ้น รวมไปถึงการที่พยายาม
ลบภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้หมดจากความทรงจำของประชาชนที่ยังคุ้นเคยอยู่กับวิถีชีวิต
ตลอดจนระบอบความคิดแบบเก่าขึ้นในสังคม ด้วยวิธีการต่างๆ คือ

ก. การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 ว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก
สยามเป็นประเทศไทย ซึ่งประกาศ ณ วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ซึ่งตรงกับวันที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
และแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะไม่ได้เป็นกฎหมายบังคับให้ปฏิบัติตาม แต่ก็มี การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น การ
ใช้รายการนายมั่น นายคงเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่

ข. การจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ ที่จัดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2476

ค. การสร้างสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ หรือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ การ
ก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ง. วันชาติ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ามีการเลือกใช้และให้ความสำคัญกับ
วันนี้เป็นพิเศษ ต่อมาถูกยกเลิกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2503 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็น
นายกรัฐมนตรี

จ. การสร้างผลงานเพื่อลบความทรงจำของประชาชน รัฐบาลภายใต้การนำของนายพันเอก หลวงพิบูล-
สงครามสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ที่เสียเปรียบต่างชาติอยู่ได้สำเร็จ อันเป็น 1 ในหลัก 6 ประการของ

⁶¹ นายฉันทนา, บันทึกจอมพล : สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : กระทั่ง ป.ล., 2544), 98-99.

⁶² สุรวดี ปัดไธสง, อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม : รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพุทธศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536), 135-136.

คณะราษฎร⁶³ ได้นับว่าเป็นผลงานที่ผู้ปกครองในระบบเก่าไม่สามารถทำได้ ดังปรากฏในหนังสือไทยสมัยรัฐธรรมนูญ⁶⁴ ซึ่งพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวันชาติและสนธิสัญญา พ.ศ.2482 ว่า

“...การแสวงหาความเป็นเอกราชของประเทศไทย โดยสมบูรณนี้ เป็น
หลักหนึ่งในหลัก 6 ประการ ซึ่งรัฐบาลได้พยายามปฏิบัติตามอยู่เสมอ
อันความไม่เหมาะสมสภาพและการถูกจำกัดอิปไตยอย่างนั้น อาจจะ
ไม่ทำความลำบากให้ในขณะที่บ้านเมืองยังไม่เจริญพอเพียง แต่มาถึง
ทุกวันนี้เรามีความจำเป็นที่จะต้องร้องขอความเหมาะสมและเอกราช
อันสมบูรณ์...”⁶⁵

นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับสตรีในฐานะพลเมืองของประเทศ การที่นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้เปิดโอกาสทางสังคมให้กับสตรี อันเป็นหนึ่งในวิธีการของการสร้างวัฒนธรรมและวิถีความคิดแบบใหม่ ให้สมกับสังคมยุคประชาธิปไตย เพราะถือว่าพลเมืองทุกคนเป็นกำลังสำคัญของชาติ⁶⁶ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการกระทำที่ยังตอกย้ำภาพของสังคมในระบบเดิมที่ปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงด้วยการส่งเสริมบทบาทของสตรีของนายพลตรีหลวงพิบูลสงครามด้วยการเปิดโอกาสในหลายๆ ด้าน ทั้งการศึกษา และการประกอบอาชีพ เช่น ยุวารีหญิง พ.ศ. 2483 และการอนุญาตให้ผู้หญิงเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารหญิง ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2485-14 มกราคม พ.ศ. 2487 ได้มีการผลิตนักเรียนนายร้อยหญิงขึ้นจำนวน 1 รุ่นจำนวน 28 คนและมีรุ่นเดียวเท่านั้น

แม้แต่การจัดการประกวดนางงามในงานวันรัฐธรรมนูญ หรือการประกวดนางสาวสยาม ซึ่งเริ่มมีตั้งแต่ในสมัยนายพันเอก พระยาพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2477 จนพัฒนาเป็นการประกวดนางสาวไทยในเวลาต่อมา มีส่วนทำให้ผู้หญิงถูกคาดหวังจากสังคมในฐานะภรรยาและแม่ที่ดี ให้มีคุณสมบัติในทุกด้านให้เหมาะสมแก่การเป็นแม่พิมพ์ของชาติ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างของสมาชิกในครอบครัว โดยถือว่าประชากรที่มีคุณภาพต้องมาจากการที่เข้าหลอมที่ดีในวัยเด็กนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นแม่แบบหรือแม่พิมพ์ให้กับบุตร ด้วย

⁶³ หลัก 6 ประการของคณะราษฎรประกอบด้วย หลักเอกราช หลักความปลอดภัย หลักเศรษฐกิจ หลักเสรีภาพ หลักเสมอภาค และหลักการศึกษา

⁶⁴ หนังสือไทยสมัยรัฐธรรมนูญ นำมาพิมพ์ใหม่ภายใต้ชื่อ สมุดยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482 โดยอนง นาวิกมูล

⁶⁵ อนง นาวิกมูล, สมุดภาพ ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482 (กรุงเทพฯ : โнора, 2544), 58.

⁶⁶ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี, “ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 51.

การฝึกวิชาชีพให้แก่สตรี จัดให้มีการฝึกอบรม เรื่องสุขอนามัย การเลี้ยงดูลูก การทำครัว และการเย็บปักถักร้อย ซึ่งก็เป็นงานของสตรีอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นไปตามการแบ่งงานด้วยการเอาเรื่องเพศมาเป็นเกณฑ์แบ่ง⁶⁷

2.3 ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม พ.ศ.2483-2487

ลัทธิชาตินิยม (Nationalism) คือ แนวคิดความรู้สึกรักชาติของตนเองเหนือสิ่งอื่นใด ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เน้นไปที่ความภาคภูมิใจในความเป็นชนชาติไทยและชาติไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณดังที่ปรากฏการใช้นโยบายชาตินิยมในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแนวคิดที่ต้องการสร้างชาติให้เข้มแข็ง ด้วยการใช้นโยบายชาตินิยม ผ่านการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เพราะเชื่อว่าสามารถจะเปลี่ยนนิสัยของคนไทยได้ด้วยการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อผ่านไปหลายชั่วอายุคน พฤติกรรมที่ปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน จะกลายเป็นภาพลักษณ์ประจำชาติไปในที่สุด⁶⁸

2.3.1 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ โดยเปรียบเหมือนแนวทางในการดำเนินนโยบายสร้างชาติที่รัฐบาลกำหนดขึ้น เพื่อชักชวนให้พลเมืองปฏิบัติไปในแนวเดียวกันซึ่งสอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติในเรื่องที่พลเมืองทุกคนล้วนมีความสำคัญเท่ากัน⁶⁹ รัฐนิยมฉบับที่สำคัญที่สุด คือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ว่าด้วยการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ

รัฐนิยมฉบับแรกนี้นับว่ามีความสำคัญมาก การประกาศใช้นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างมากในแง่จิตวิทยา เพราะการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยาม มาเป็นไทยนั้น แฝงด้วยนัยยะสำคัญทางการเมือง ซึ่งชื่อสยามนั้นเป็นชื่อประเทศเมื่อยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นระบอบเก่าของฝ่ายนิยมเจ้า แต่ชื่อประเทศไทยนั้นเป็นชื่อเรียกของประเทศที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตย เหมือนดังนานาอารยประเทศในช่วงนั้น และรัฐนิยมฉบับนี้ยังเป็นการสนอง “นโยบายสร้างชาติ” ทำให้ประชาชนไทยมีความรักชาติและเสียสละเพื่อชาติ โดยรวมเอาประชาชนชาวไทยมาอยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชนชาติอื่นๆ เป็นเสมือนผู้อาศัย ดังนั้นการใช้ประเทศว่า “สยาม” จึงไม่รองรับกับนโยบายการสร้างชาตินั้นเอง⁷⁰

การเลือกประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ทางคณะราษฎรกระทำสำเร็จ นับว่าเป็นการใช้จิตวิทยาและสัญลักษณ์การเมืองที่สำคัญอย่างมากต่อการ

⁶⁷ จิตติมา พรอรุณ, “การเรียกร่องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 57.

⁶⁸ สายชล สัตยานุรักษ์, “การสร้างอัตลักษณ์ไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ,” *ลี้มโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน : รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาตวิทย์ เกษตรศิริ*, 270.

⁶⁹ ปรีศนีย์ เกษะบุตร, “การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), 22.

⁷⁰ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : พี.เพรส, 2551), 43.

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก ของคณะราษฎรโดยมีนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้นำคณะราษฎรในฐานะ นายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญมีทั้งหมด 12 ฉบับ ดังที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รัฐธรรมนูญ 12 ฉบับ

ฉบับที่	ประกาศเมื่อ	เรื่อง
1	24 มิถุนายน พ.ศ. 2482	การใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ
2	3 กรกฎาคม พ.ศ. 2482	การป้องกันภัยที่จะเกิดแก่ชาติ
3	2 สิงหาคม พ.ศ. 2482	การเรียกชื่อชาวไทย
4	8 กันยายน พ.ศ. 2482	การเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี
5	1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482	การให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย
6	10 ธันวาคม พ.ศ. 2482	ทำนองและเนื้อเพลงชาติ
7	21 มีนาคม พ.ศ. 2483	การชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ
8	26 เมษายน พ.ศ. 2483	เพลงสรรเสริญพระบารมี
9	24 มิถุนายน พ.ศ. 2483	ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี
10	15 มกราคม พ.ศ. 2483	การแต่งกายของประชาชนชาวไทย การแต่งกายทันสมัยเทียบเท่าอารยประเทศ
11	8 กันยายน พ.ศ. 2484	กิจประจำวันของคนไทย
12	28 มิถุนายน พ.ศ. 2485	การช่วยเหลือ คุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ

สำหรับแนวคิดในการออกรัฐธรรมนูญนั้นได้มีการกล่าวถึงความเห็นของมหาชนที่ต้องการให้ขอบเขตของรัฐนิยามอาจแคบหรือกว้างตามที่ประชาชนต้องการได้ แต่ความเป็นจริงการออกรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับนั้น เป็นเครื่องมือที่รัฐนำมาใช้ในการดำเนินนโยบายชาตินิยม โดยมีการเรียงเรียงสาระของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และนโยบายที่รัฐต้องการจะป้อนให้ประชาชนปฏิบัติตาม โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องการปลุกกระแสความเป็นชาตินิยมขึ้นในสังคม ส่วนจุดมุ่งหมายเฉพาะของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับนั้น เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 3 หัวเรื่องใหญ่ด้วยกันคือ

ก. นโยบายของรัฐในเรื่องของการรวมพลเมืองให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสร้างชาติ ประกอบด้วยรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 ว่าด้วยการเปลี่ยนชื่อประเทศชื่อคนไทย และชื่อสัญชาติ จากคำว่าสยามมาเป็นคำ

ว่าไทย รัฐนิยมฉบับที่ 2 ว่าด้วยการป้องกันภัยแก่ชาติ รัฐนิยมฉบับที่ 3 ว่าด้วยการเรียกชื่อคนไทยว่าเป็นชาวไทยทั้งหมด โดยไม่แบ่งว่าเป็นไทยใต้ ไทยเหนือ ไทยอิสลาม รัฐนิยมฉบับที่ 4 ว่าด้วยการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี รวมทั้งการเคารพธงประจำกองทัพ เช่น ธงชัยเฉลิมพล ธงเรือรบ ธงประจำกองยุวชนทหาร เป็นต้น รัฐนิยมฉบับที่ 9 ว่าด้วยการชักชวนให้พลเมืองเขียนหนังสือไทย อย่างน้อยให้อ่านออกเขียนได้ และต้องไม่เอาสถานที่เกิด ภูมิลำเนาที่อยู่ หรือสำเนียงแห่งการพูดที่แปร่งไปจากท้องถิ่นเป็นเครื่องหมายแสดงความแตกแยก⁷¹

ข. นโยบายด้านเศรษฐกิจที่ต้องการให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ หรือเศรษฐกิจแบบชาตินิยมนั่นเอง ประกอบด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 5 ที่ว่าด้วยการชักชวนให้คนไทยนิยมไทย ด้วยการใช้สินค้าไทย รัฐนิยมฉบับที่ 7 ว่าด้วยการชักชวนให้คนไทยร่วมกันสร้างชาติ โดยการประกอบอาชีพทุกชนิดที่จะนำความสมบูรณ์มาให้แก่ชาติในที่สุด⁷²

ค. การเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้ทันสมัยเทียบเท่ากับชาติอื่นๆ ประกอบด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 10 ซึ่งว่าด้วยการปรับปรุงเครื่องแต่งกายให้ทันสมัยเท่ากับอารยประเทศ รัฐนิยมฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ซึ่งต้องแบ่งเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และรัฐนิยมฉบับที่ 12 ว่าด้วยการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชราและทุพพลภาพ⁷³

รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการให้พลเมืองปฏิบัติตามรัฐนิยมในลักษณะของการชักชวนและขอความร่วมมือ และถ้าหากพลเมืองไม่ยอมปฏิบัติแล้วจะถือว่าเป็นพลเมืองที่เลว ไม่สมควรที่ผู้อื่นจะคบหาด้วย⁷⁴ รัฐนิยมบางฉบับมีผลต่อความรู้สึกของประชาชนที่เรียกได้ว่าเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม เช่น รัฐนิยมฉบับที่ 3 ว่าด้วยการเรียกชื่อชาวไทยนั้น ส่งผลทางด้านจิตใจต่อชาวจีนนั้นค่อนข้างมาก เพราะในพ.ศ. 2482 คนจีนในประเทศไทยต้องเผชิญกับการต่อต้านคนจีนจากทางรัฐบาลโดยการสั่งปิดโรงเรียนจีน จับกุมชาวจีน และห้ามส่งเงินออกนอกประเทศ ฯลฯ และเมื่อหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ได้เขียนบทความเรื่องเงินยิ่งกว่ายิว จึงได้สร้างความไม่พอใจให้ชาวจีน และรัฐบาลจีนมากขึ้นกว่าเดิมอีกจนจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องออกมาปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาสนทนากับท่าน ในคืนวันนี้ความสำคัญที่
ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้จะได้รับรับความเข้าใจกับชาวจีนซึ่งมีความเข้าใจ

⁷¹ ปรีศนีย์ เกศะบุตร, “การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487,” 24.

⁷² เรื่องเดียวกัน

⁷³ เรื่องเดียวกัน

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, 25.

ผิดต่อกันอยู่บ้าง การที่ข้าพเจ้าถือโอกาสสมานมนาเรื่องนี้ก็เนื่องด้วย ได้
 คำนึงถึงสัมพันธภาพอันใกล้ชิดระหว่างไทยกับจีน ซึ่งมีต่อเนื่องกันมา
 แต่โบราณ โดยชาวจีนได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก
 และมีฐานะเสมือนคนไทย บัดนี้ปรากฏว่ามีชาวจีนเข้าใจผิดในนโยบาย
 และการปฏิบัติของรัฐบาลในบางกรณี จึงเห็นควรที่จะกล่าวข้อความ
 เข้าใจกันเสีย เพื่อให้ชาวจีนได้มีความคิดเห็นตามทำนองคลองธรรม จัก
 ได้ไม่ก่อให้เกิดความตั้งระแวง อันจักเป็นภัยต่อความสัมพันธ์อันสนิทซึ่ง
 มีมาแต่ดั้งเดิมให้เสื่อมคลาย แทนที่จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นดังที่ควรเป็น”⁷⁵

ในระยะต่อมามีชาวจีนจำนวนไม่น้อยได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นไทยดังที่ได้ชักชวนให้ชาวจีนในไทยแปลง
 สัญชาติเป็นไทย เปลี่ยนชื่อและนามสกุล จึงทำให้ชาวจีนกลายเป็นไทยไปมากที่สุด⁷⁶

บุคคลที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการใช้นโยบายชาตินิยมนี้ คือ หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งมีแนวคิดที่ว่าคิดว่
 ชาตินิยมที่มาจากเพียงความนึกคิดนั้นไม่เพียงพอต่อการที่จะทำให้สร้างชาติไทยตามที่ต้องการได้ ยังต้องควบคู่
 ไปด้วยการเผยแพร่ควบคู่ไปกับลัทธิทหารนิยม และใช้วิธีการปลุกใจประชาชนให้เห็นความสำคัญของชาติ และ
 สามารถเสียสละชีวิตเพื่อชาติได้ เพราะความเป็นไทยมีลักษณะเฉพาะที่น่าภาคภูมิใจ⁷⁷

การที่จอมพล ป. เลือกเอาหลวงวิจิตรวาทการมาเป็นอธิบดีกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานที่สามารถ
 เผยแพร่แนวคิดชาตินิยมได้เป็นอย่างดี เพราะการปลูกฝังสามารถกระทำได้โดยสะดวก ผ่านการใช้ดนตรี และ
 ละครอันเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรอยู่แล้วนั่นเอง⁷⁸

หลวงวิจิตรวาทการนั้นได้ดำเนินการสร้างความเป็นชาตินิยม ผ่านงานการประพันธ์ของตนมา ตั้งแต่
 พ.ศ. 2479 ได้แก่บทละคร เรื่องเลือดสุพรรณ พระราชมณู พระเจ้ากรุงธน เป็นต้น เป็นการผสมผสานระหว่างกา
 รายรำ เข้ากับบทเจรจาที่เน้นไปที่ความรักชาติ และกระแสนชาตินิยม ให้เข้ากับบทละครที่เป็นเรื่องราวใน
 ประวัติศาสตร์ของไทย หมายถึงระบบความคิดที่บรรจุเอามาตรฐานต่างๆ ของความเป็นไทยลงไป โดยทำให้ผู้ชม

⁷⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.9.2.3/1 เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วิสกุล เรื่อง ภาพข่าวเหตุการณ์ สังคม เศรษฐกิจ
 การเมือง กีฬา การท่องเที่ยว (พ.ศ. 2475-2483)

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷⁷ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 2525), 50.

⁷⁸ วาลี๊ก 100 ปี พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ : บทคัดสรรว่าด้วยชีวประวัติและผลงาน (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2541),

และผู้อ่านเข้าใจได้ว่าตนเองเป็นใคร และคนอื่นคือใคร หรือ คือการที่เขาคอนไทยรู้ว่าใครคือ พวกเขา และใครไม่ใช่ ฟังปฏิบัติต่อพวกเขาก็เท่ากับปฏิบัติต่อชาติเช่นกัน⁷⁹

หลวงวิจิตรวาทการต้องการจะสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติไทย ด้วยการให้คนไทยรักชาติ และต้องรู้ว่าต้องทำอะไรให้ชาติแล้วนั้น หลวงวิจิตรวาทการยังต้องการให้ชาติไทยได้รับการยอมรับจากต่างชาติมากขึ้น ด้วยการรักษาความเป็นไทยไว้แต่ปรับปรุงให้ทันสมัยมากขึ้น

ข้อนำสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิดชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ จะโน้มเอียงไปทางญี่ปุ่นมากกว่าชาติตะวันตก เพราะเห็นว่าญี่ปุ่นมีความคล้ายคลึงกับไทยในหลายด้าน เช่น การที่มีพระมหากษัตริย์เหมือนกัน เป็นชาวเอเชียด้วยกัน นับถือศาสนาพุทธเช่นกัน จึงควรที่ยึดเอาแนวทางการดำเนินชีวิตแบบชาวญี่ปุ่นมาใช้เพื่อที่ไทยจะได้มีความเจริญอย่างประเทศอื่นบ้าง⁸⁰ เหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าเมื่อญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามาใกล้เกลี่ยกรนอิทธิพลอินโดจีน และการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม น่าจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้ของหลวงวิจิตรวาทการอยู่ไม่น้อย

2.3.2 กรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ. 2483

กรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ. 2483 เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลของนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม เห็นว่าฝรั่งเศสกำลังมีสถานะทางการเมืองในเวทีโลกที่อ่อนแอ เพราะถูกเยอรมนียึดครองตั้งแต่วันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ไทย (สยามเปลี่ยนชื่อเป็นไทยตามประกาศรัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2482) จึงขอปรับเส้นเขตแดนกับรัฐบาลของฝรั่งเศส นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2483 แต่รัฐบาลฝรั่งเศสไม่สามารถทำตามที่ไทยร้องขอได้ จึงทำให้ประชาชนและนิสิตนักศึกษา เกิดความรู้สึกว่าดินแดนเหล่านั้นเคยเป็นของไทยมาก่อน และในขณะนั้น กระแสชาตินิยมได้ถูกโหมกระพืออย่างหนัก จึงเกิดการเดินขบวนขึ้น เรียกได้ว่าเป็นการเดินขบวนครั้งแรก และใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถือว่าเป็นพลังมวลชนที่ออกมาแสดงความเคลื่อนไหวเรียกร้องสอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมและการประกาศ รัฐนิยมอย่างยิ่ง

ในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ขบวนของประชาชนและคณะนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมกันเรียกร้องให้รัฐบาลของนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม เรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสที่สูญเสียไปในกรณีร.ศ. 112 เช่น เสียมราฐ พระตะบอง จำปาศักดิ์ เป็นต้น

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้กล่าวสุนทรพจน์ถึงการออกมาเดินขบวนของประชาชนและนิสิตนักศึกษา ผ่านทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ว่า

⁷⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, “ลัทธิชาตินิยม” วารสารดวงประทีป, 2, 36, (พ.ศ. 2475) : 27. อ้างจาก สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย หลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ : มติชน, 2545), 71.

⁸⁰ สายชล สัตยานุรักษ์, “การสร้างอัตลักษณ์ไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ,” สัมผัสแห่งแผ่นดิน : รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาลวาทย์ เกษตรศิริ (กรุงเทพฯ : มติชน, 2544), 278 -279.

“ได้รับความเห็นพ้องตั้งใจและความสนับสนุนเป็นเอกฉันท์จาก
มวลชนชาวไทยทุกหมู่ ทุกคณะ ทุกเพศ ทุกวัย จะเห็นได้จากการ
อาสาสมัครพลีชีวิตรเพื่อชาติ จากการสละทรัพย์สินจากการเดินขบวน
แก่ ฯลฯ เป็นองค์พยาน..กล่าวได้ว่ายังไม่เคยมีครั้งใดในประวัติศาสตร์
พงศาวดารของชาติไทยจะได้มีพี่น้องร่วมชาติทั้งในและนอกประเทศ
พร้อมใจกันสำแดงความสามัคคีเด็ดเดี่ยวสนับสนุนรัฐบาลเหมือนครั้ง
นี้”⁸¹

ต่อมาวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 มีเหตุการณ์การปะทะระหว่างไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส อินโดจีน
ฝรั่งเศสได้นำเครื่องบินมาทิ้งระเบิดบริเวณ จังหวัดนครพนม ครั้งที่สำคัญที่สุดคือยุทธนาวีที่เกาะช้าง จังหวัด
ตราด เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484 เมื่อเรือหลวงธนบุรีโดยการบังคับบัญชาของนายนาวาโท หลวง
พร้อมวีระพันธ์ ได้เข้าต่อสู้กับเรือรบลามอตตีปีเกต์ของฝรั่งเศส เรือหลวงธนบุรีเสียเปรียบเรือรบลามอตตีปีเกต์
ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีหรือกำลังพล ในที่สุดเรือหลวงธนบุรี ถูกยิงจมลง นายทหารทุกคนบนเรือ รวม 60
นาย ได้เสียชีวิตทั้งหมด แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างความสำเร็จให้แก่เรือรบลามอตตีปีเกต์ จนฝ่าย
ฝรั่งเศสไม่ส่งเรือรบมาลาดตระเวนในน่านน้ำอ่าวไทยอีกเลย สำหรับฝ่ายฝรั่งเศส แม้จะไม่เสียเรือรบลำใดเลยก็
ตาม แต่เรือรบลามอตตีปีเกต์นั้นก็ได้รับความเสียหายอย่างหนักเช่นกัน ส่วนจำนวนทหารของฝ่ายฝรั่งเศสที่
เสียชีวิต และบาดเจ็บนั้น การข่าวของฝ่ายไทยไม่ทราบจำนวนแน่นอน แต่มีรายงานว่าเมื่อเรือข้าศึกกลับถึง
ไซ่ง่อน ได้มีการขนศพทหารที่เสียชีวิต และทหารที่ได้รับบาดเจ็บขึ้นมกกันตลอดคืน ขณะที่ฝ่ายฝรั่งเศสอ้างว่าไม่
มีความสูญเสียแต่อย่างใดเลย⁸²

จนถึงวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2484 การปะทะของทั้งสองฝ่ายได้ยุติลงโดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น หลัง
เหตุการณ์สงบปรากฏว่าฝ่ายไทยสูญเสียทั้งทหารและประชาชนไป 59 นาย นายพลตรี หลวงพิบูลสงครามจึงดำริ
ให้มีการสร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิขึ้น⁸³ เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2484 แล้วเสร็จ เมื่อวันที่ 24
มิถุนายน พ.ศ. 2485 เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์พิพาทอินโดจีน และใช้เป็นสถานที่เก็บอัฐิของผู้กล้าที่สูญเสียชีวิตไป

ในกรณีพิพาทอินโดจีนนี้ ไทยเป็นฝ่ายชนะฝรั่งเศส ได้ดินแดนไชยบุรี จำปาศักดิ์ เขียวมราชู และพระ
ตะบองกลับคืนมา โดยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นจะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองของไทยและจะ
ชัดเจนมากขึ้นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา จากชัยชนะของกองทัพไทยในครั้งนี้ ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึง

⁸¹ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, 142.

⁸² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 267-272.

⁸³ อนึ่ง อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ถูกสร้างเป็นรูปดาบปลายปืนตั้งส่วนบนขึ้นสู่ท้องฟ้าฐานเป็นรูปหล่อทหาร ตำรวจ และ
ประชาชนในอิริยาบถต่างๆ กัน รอบฐานดาบมีการจัดสวนหย่อมรอบๆ ลานอนุสาวรีย์ ในปัจจุบันย่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิเป็นย่าน
การเดินทางที่คับคั่งแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ

แสนยานุภาพของกองทัพที่มีความสามารถ เอชชะกองทัพชาติตะวันตกได้⁸⁴ ทำให้ประชาชนยอมรับในตัวนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามในฐานะผู้นำอย่างท่วมท้น ต่อมานายพลตรี หลวงพิบูลสงครามได้รับการเลื่อนยศเป็นจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484

กรณีพิพาทอินโดจีนนี้เป็นการแสดงให้เห็นทั้งการใช้ประโยชน์จากการดำเนิน “นโยบายชาตินิยม” ที่สามารถทำให้ประชาชนโดยทั่วไปมีส่วนร่วมกับทางรัฐบาลจนออกมาเคลื่อนไหว เรียกร้องดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา และสะท้อนให้เห็นความนิยมจากประชาชนของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามในช่วงต้นของการดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีสมัยที่ 1 ได้เป็นอย่างดี และยังได้ช่วยสร้างภาพของความเป็นวีรบุรุษที่ประชาชนพากันสรรเสริญถึงความดีงาม และความสามารถที่เอชชะกองทัพฝรั่งเศสได้ นี้ได้เป็นฐานของการพัฒนาไปสู่การสร้าง “ลัทธิผู้นำ”⁸⁵ ซึ่งช่วยเสริมสร้างให้ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพามีความชัดเจนยิ่งกว่าภาพลักษณ์ผู้นำทหาร-นักปฏิวัติ หรือภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

2.4 ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2484-2487

ระบอบเผด็จการ (Dictatorship) หมายถึง รูปแบบการปกครองแบบอัตตาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลอยู่ภายใต้การบริหารของบุคคลเพียงคนเดียว หรือ ผู้เผด็จการ โดยไม่มีการสืบทอดตำแหน่งตามสายเลือด คำว่า *เผด็จการ* อาจมีได้หลายความหมาย เช่น ผู้เผด็จการของประเทศ ซึ่งมีอำนาจปกครองเบ็ดเสร็จในยามฉุกเฉินของบ้านเมือง ซึ่งอำนาจจากการใช้ตำแหน่งดังกล่าวไม่ต้องมีเหตุผลหรือไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด มีอำนาจเหนือกฎหมายและถือว่าการกระทำทั้งหมดนั้นไม่ผิดกฎหมายย้อนหลัง รัฐบาลซึ่งปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว หรือคณะบุคคลเพียงส่วนน้อย หรืออาจหมายถึง การปกครองซึ่งรัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาด ไม่ถูกจำกัดโดยกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือปัจจัยทางสังคมหรือการเมืองอื่นภายในประเทศนั้น

ประเทศไทยได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งในขณะนั้นภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามประกาศรัฐนิยม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงทำให้การปกครองประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มีพัฒนาการใกล้เคียงกับการปกครองแบบ “เผด็จการทหาร” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการปกครองแบบฟาสซิสต์ จึงทำให้ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติเสื่อมลง จนถูกแทนที่ด้วยภาพลักษณ์เผด็จการ

ภายหลังกรณีพิพาทอินโดจีนแล้วนั้น ทางญี่ปุ่นหมายจะยึดตราทัพเข้าสู่ประเทศไทยแน่ และในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ตั้งแต่เวลาประมาณ 02.00 น. กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่ประจวบคีรีขันธ์และอีกหลายจังหวัดในภาคกลางที่คิดว่าไทยมีการต่อสู้ต้านทานอย่างเข้มแข็งของทหารไทย ประชาชนทั่วไปและอาสาสมัคร

⁸⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*, 268.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 270.

ที่เป็นยานพาหนะที่เรียกว่า ยุวชนทหาร เช่นการรบที่สะพานท่านางสังข์ จังหวัดชุมพร เป็นต้น ซึ่งในระยะแรกกองทัพญี่ปุ่นยังไม่อาจบุกเข้ามาได้ ทางญี่ปุ่นเองได้ประกาศว่า ไม่ต้องการยึดครองประเทศไทยแต่จะขอให้ไทยเป็นทางผ่านไปยังพม่าและอินเดีย เท่านั้น การต่อสู้ทำท่าว่าจะยืดเยื้อต่อไป จนกระทั่งอัครราชทูตญี่ปุ่นเดินทางมาพบจอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรี เมื่อเวลาประมาณ 07.55 น. พร้อมกับคำพูดว่า ญี่ปุ่นได้เตรียมเครื่องบินทิ้งระเบิดไว้ 250 ลำ ที่ไซ่ง่อน เพื่อจะมาทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ ถ้าไทยไม่ยอมให้ผ่าน มีกำหนดเวลา 10.30 น. รัฐบาลไทยเห็นว่า ไม่อาจต้านทานกองกำลังญี่ปุ่นได้นาน จึงยอมยุติการต่อสู้ และประกาศทางวิทยุให้ทุกฝ่ายหยุดยิงเมื่อเวลา 10.00 น.⁸⁶

2.4.1 การเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484 และการสร้างลัทธิผู้นำ (เผด็จการ) ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำประเทศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับประเทศญี่ปุ่น แต่การเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพาในครั้งนี้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายปรีดี พนมยงค์และคณะรัฐมนตรีบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการเข้าสงคราม นายปรีดี พนมยงค์จึงย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และนายปรีดี พนมยงค์ได้ก่อตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” ขึ้น เมื่อพ.ศ. 2484 เพื่อดำเนินการสร้าง ความเข้าใจกับชาติตะวันตก คือ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษว่าการเข้าร่วมสงครามของไทยในครั้งนี้เป็นไปด้วยการ บังคับจากญี่ปุ่น จนกลายเป็นความขัดแย้งกันของคณะราษฎร⁸⁷

หนึ่งในระยะเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำประเทศเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา อันเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น กระแสความคิดแบบอำนาจนิยม (ฟาสซิสต์)⁸⁸ เพราะทั้งอิตาลี ญี่ปุ่น และเยอรมนีกำลังอยู่ในระหว่างการสร้างชาติด้วยระบบฟาสซิสต์ ซึ่งมีรากฐานมาจากชาตินิยมและทหารนิยม แนวคิดนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้มุ่งที่จะสร้างกองทัพสมัยใหม่ ภายใต้ระบอบที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง เพราะต้องการที่จะมีเสถียรภาพทางการบริหารงานมากขึ้น

ลักษณะพิเศษของการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนี้ คือ การที่ยังคงยึดมั่นในระบบรัฐธรรมนูญที่เป็นเป้าหมายของคณะราษฎรให้ขึ้นไปอย่างมีเสถียรภาพมากขึ้น ผสมผสานไปกับการนำปกครองที่

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, 280-285.

⁸⁷ อ่านเพิ่มเติมใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

⁸⁸ ฟาสซิสต์ (Facism) เป็นหนึ่งในลักษณะการปกครองของรัฐ ในฟาสซิสต์ซึ่งปรากฏในช่วงก่อนและระหว่าง สงครามโลกครั้งที่สอง โดยมีแนวคิดสำคัญว่า รัฐเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าตนหรือบุคคล ฟาสซิสต์จะมีบุคคลคนหนึ่งปกครองประเทศ เรียกว่า ผู้นำเผด็จการ มีอำนาจสิทธิในการควบคุมรัฐบาลและประชาชน ซึ่งประชาชนภายในรัฐจะต้องเชื่อฟังผู้นำสูงสุด เพื่อให้ประเทศชาติอยู่รอดปลอดภัยและพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง (ปรีชา ช้างขวัญยืน, ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 181-201.)

มีแนวโน้มเผด็จการทหารแบบเบ็ดเสร็จ⁸⁹ จึงทำให้ทิศทางการเมืองของไทยจากรูปแบบของประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาที่เคยมีมา เปลี่ยนทิศทางไปสู่การใช้ลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหารซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบเผด็จการทหารนาซี - ฟาสซิสต์ที่ใช้กันในประเทศเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น ซึ่งได้ทำให้มีการใช้อำนาจที่เด็ดขาดจนกลายเป็น “ลัทธิผู้นำ” ขึ้นมา ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง เมื่อนำประเทศเข้าร่วมสงครามโลกแล้วนั้นก็ได้เปลี่ยนการบริหารประเทศมาเป็นการดำเนินการตามรอยประเทศทั้ง 3 ซึ่งมีผู้นำเป็นทหารเช่นเดียวกับตน ทำให้นักวิชาการประวัติศาสตร์ อย่างเช่น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรียกการปกครองในระยะนี้ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามว่า “ระบอบการปกครองเผด็จการทหาร” และในฐานะ “นายทหาร-นักปฏิวัติ”⁹⁰ เพราะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากภาพลักษณ์ นายทหาร-นักปฏิวัติ มาเป็นภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

เมื่อไทยได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่นในการทำสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้ออก “พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน” ผลจากการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมามีอำนาจในการควบคุมการบริหารประเทศอย่างเต็มที่ในภาวะสงคราม และได้มีการแต่งตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งมีอำนาจการควบคุมทหารทั้ง 3 เหล่าทัพแต่เพียงผู้เดียว เช่นเดียวกับในกรณีพิพาทอินโดจีนกับฝรั่งเศส (พ.ศ. 2483 - 2484)

อาจมองได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความประสงค์ที่จะรวบอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียว คล้ายการปกครองในระบบเผด็จการแบบรวบยอด (Totalitarianism)⁹¹ ลัทธินี้เชื่อว่า คนที่ดีที่สุดเท่านั้นสมควรจะเป็นผู้ปกครองประเทศ เพราะบุคคลนี้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น สติปัญญาสูง มีความสามารถพิเศษในการทำงาน และมีคุณสมบัติในการใช้กำลัง รวมอยู่ในบุคคลเดียว⁹²

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการสร้างชาติ ภายใต้นโยบายชาตินิยม ผ่านการพยายามโฆษณาชวนเชื่อเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับลัทธิผู้นำก็เพื่อนำไปสู่การใช้สัญลักษณ์เพื่อสร้างบารมี และ “ความรู้สึกลัทธิชาตินิยม” ได้ถูกนำไปใช้ เป็นประโยชน์ต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม และแนวคิดทหารนิยม⁹³ ซึ่งตามแนวทางของจอมพล ป. พิบูลสงครามคือการสร้างรัฐบาลทหารที่เข้มแข็ง และเน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามและทำตามนโยบายของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือ “เชื่อฟังผู้นำ” และการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า “ระบอบเผด็จการทหาร”⁹⁴ การก้าวไปสู่ระบอบเผด็จการนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กระทำควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายสร้างชาติ ผ่านการออกโรจน์ิยมเพื่อให้ประชาชนได้ปฏิบัติตาม

⁸⁹ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย*, 21- 22.

⁹⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*, 178.

⁹¹ ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), 318-324.

⁹² อานนท์ อากาภิรม, *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2545), 36-37.

⁹³ มานิตย์ นवलลอบ, *การเมืองไทยยุคสัญลักษณ์รัฐไทย* (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตน์พรินติ้ง, 2540), 130-131.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามทำตัวเป็นเสมียนเสนาหลักของประเทศ ประหนึ่งผู้นำของชาติ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวในพ.ศ. 2485 ว่า

“...ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือ พระเจ้าแผ่นดินของเราของเราไม่มีอะไร เป็นที่ยึดแน่นอน ที่มีอยู่ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ รัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังมีตัวตน ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม่ได้ ผมจึงให้ตาม นายกรัฐมนตรี...”⁹⁵

การยึดถือจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเสนาหลักของประเทศนั้นได้พัฒนาจนกลายเป็นลัทธิผู้นำไปในที่สุด ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ไทยได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่น การเผยแพร่ลัทธิดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามโน้มน้าวจิตใจประชาชน ผ่านการโฆษณา และสรรเสริญผู้นำ หนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับได้รับคำสั่งให้ตีพิมพ์สดุดีที่นำผู้นำในหน้าแรกของทุกวัน ด้วยคำขวัญต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์นิกร ใช้คำขวัญว่า “แนวพิบูลสงคราม”⁹⁶ หรือ หนังสือพิมพ์ประมวญวัน ใช้คำขวัญว่า “เชื้อผู้นำชาติพันภัย”⁹⁷

การชักชวนให้ประชาชนประดับรูปของท่านผู้นำไว้ในบ้าน รวมทั้งมีการใช้สัญลักษณ์รูปไก่กางปีก อันเป็นสัญลักษณ์ประจำปีเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามประดับตามที่ต่างๆ รวมทั้งเนื้อเพลงรำวงมาตรฐานที่มีมากกว่า 60 เพลง ซึ่งส่วนใหญ่มีเนื้อร้อง รักชาติสร้างชาติและเชื้อผู้นำ⁹⁸

การกระทำดังกล่าวของ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอีกหนทางที่จะทางลบภาพของรากความคิดแบบเก่าออกไปจากความทรงจำของประชาชน และได้ลดบทบาทขององค์พระมหากษัตริย์⁹⁹ รวมไปถึงสัญลักษณ์ที่ถือว่าเป็นตัวแทนของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนชื่อประเทศ และการเรียกร่องดินแดนคืนได้จากฝรั่งเศสซึ่งผู้ปกครองในระบอบเก่าไม่สามารถทำได้ ไปจากที่รัฐบาลชุดนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำไว้¹⁰⁰ คือการยกเลิกการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และการออกพระราชบัญญัติเลิกการปรับโทษ

⁹⁵ แถมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521), 44-45.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, 69-70.

⁹⁹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2546), 398-399.

¹⁰⁰ การกล่าวถึงความผิดพลาดและเหลวแหลกของระบอบกษัตริย์ที่คณะราษฎรนำมาใช้เพื่อปลงล้างกลุ่มอำนาจเก่า นั้น มีปรากฏอย่างชัดเจนในคำประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้อ่านประกาศ โดยมีหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้ร่าง

ตามศักดิ์นา พ.ศ. 2476 ซึ่งระบุว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้รัฐธรรมนูญ¹⁰¹ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ได้ถูกทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติและความน่าเชื่อถือ รวมทั้งลบบทบาทลงไปมาก เช่น การห้ามติดพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือการฟ้องร้องพระองค์ ในพ.ศ.2482 ในคดีให้พระองค์ชดใช้เงินคืนให้แก่กระทรวงการคลังเป็นจำนวน 6 ล้านบาท ต่อมาศาลได้สั่งให้ยึดทรัพย์สินของพระองค์ที่มีอยู่ในประเทศไทยไว้ เป็นต้น¹⁰²

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงพ.ศ.2481 อันเป็นปีแรกที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น การปกครองของประเทศตกอยู่ในมือของกลุ่มเดียวซึ่งก็คือกลุ่มคณะราษฎรเท่านั้น¹⁰³ แต่ภายหลังจากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับญี่ปุ่นแล้ว ได้มีการปรับนโยบายในการปกครองประเทศใหม่ โดยหันไปเน้นที่ตัวบุคคลซึ่งก็คือจอมพล ป. พิบูลสงครามแทน ผ่านการดำเนินนโยบายชาตินิยมอย่างต่อเนืองจากก่อนเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 และรวบรวมอำนาจไว้ที่ตัวเองคนเดียว

2.4.2 การผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการจากสื่อมวลชน พ.ศ. 2484

การผลิตภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ถูกผลิตขึ้นโดยกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ ตัวอย่างเหตุการณ์ที่ชัดเจนคือ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งให้อำนาจรัฐบาลสามารถควบคุมสิ่งพิมพ์ต่างๆ การนำเสนอข่าวต้องผ่านการตรวจสอบอย่างเข้มงวดจากรัฐบาลก่อน¹⁰⁴ นอกจากนี้รัฐบาลได้วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักหนังสือพิมพ์ ผ่านรายการนายมัน่นายคง ซึ่งเป็นรายการวิทยุของทางกรมโฆษณาจึงเท่ากับเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล ครั้งหนึ่งได้ออกมาวิจารณ์การพิมพ์เผยแพร่บทความเรื่อง “เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475” (2484) โดยกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นผู้เขียน

การลงบทความเรื่อง “เบื้องหลังการปฏิวัติ” เริ่มลงตั้งแต่วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2484-วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ได้สร้างความไม่พอใจแก่คณะรัฐบาล ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2484 สมาชิกในสภาราษฎร ต้องตั้งคำถามในทำนองประท้วงต่อรัฐบาล และจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรี ต้องตอบคำถามในเรื่องนี้ ต่อสมาชิกสภาอย่างเป็นทางการ แม้ว่าจะเกิดเหตุเช่นนั้น หนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ ก็มีได้มีทำที่อ่อนข้อจนนายกรัฐมนตรี ต้องมีจดหมายส่วนตัวมาถึงกุหลาบ 2 ฉบับ ในวันที่ 17 มิถุนายน และ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 ด้วยน้ำใสใจจริงอันปลอบประโลมใจ แต่กุหลาบ ได้เขียนตอบไปว่า

¹⁰¹ พรภิรมณ์ เชียงกุล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่, 56 -57.

¹⁰² นายหนวย, เจ้าฟ้าประชาธิปไตย : ราชันผู้วิเศษ, 391.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, 256.

¹⁰⁴ แถมสุข นุ่มนนท์, “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481-2487,” การปกครองและสังคมไทย (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), 67.

"ถึงแม้มีความผูกพันฉันที่ไม่ตรีและนับถือกันคืออยู่ แต่ทราบ
เท่าที่อยู่ในหน้าที่แล้ว เมื่อมีเหตุการณ์สลักสำคัญที่ต้อง
วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ข้าพเจ้าก็จำเป็นจะต้องกระทำต่อไป"¹⁰⁵

ข้อโจมตีของรัฐบาลก็คือ การนำเบื้องหลังการปฏิวัติมาเสนอ จะทำให้ผู้ก่อการทุกท่านที่ยังมีชีวิต
อยู่เกิดความกระดกใจ เพราะทุกท่านทำการปฏิวัติโดยเสียสละแล้วทุกอย่าง โดยไม่หวังผลตอบแทน และยังเสนอ
ด้วยว่า การเสนอเบื้องหลังการปฏิวัติ จะก่อให้เกิดความรู้สึกกระทบกระเทือนแก่ความรู้สึกของคนบางหมู่บาง
คณะ ซึ่งกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ได้ตอบโต้ข้อวิจารณ์เหล่านี้และชี้ให้เห็นว่าเป็นข้อโจมตีอันไร้เหตุผล ซึ่งกุหลาบ
ได้ชี้แจงถึงเจตนากรณีในการเขียนบทความดังกล่าว ในการรวมเล่มพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2490 ไว้ดังนี้

"ความมุ่งหมายพิเศษของข้าพเจ้า (กุหลาบ-ผู้เขียน) ในการเขียนเรื่องนี้ อยู่ที่
หาวิธีใหม่ต่อต้านมรสุมของระบอบเผด็จการในเวลานั้น (หมายถึงช่วงที่จอมพล
ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1-ผู้เขียน) ข้าพเจ้านำพฤติการณ์ของ
การปฏิวัติ มาเรียบเรียงลงไว้ ก็ประสงค์จะให้มันเป็นข้อดักเตือนแก่นักปฏิวัติกลุ่ม
หนึ่งที่ถืออำนาจการปกครองในสมัยนั้น ได้สำนึกถึงอุดมคติของการปฏิวัติ
ว่า เขาได้แสดงไว้อย่างไร และความประพฤติที่เขาปฏิบัติอยู่ เป็นปฏิบัติต่อ
อุดมคติ ของเขาอย่างไร ข้าพเจ้าหวังจะให้เขาเหล่านั้นบังเกิดความละอายใจ และ
ได้สำนึกตนว่า เมื่อเขาทรยศต่ออุดมคติของเขา ซึ่งในเวลาต่อมา ได้กลายเป็น
อุดมคติของประชาชนไปแล้ว ก็เท่ากับว่า เขาได้ทรยศต่อประชาชนนั่นเอง"¹⁰⁶

ต่อมานายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เห็นว่าบทความดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อผู้ร่วม
เปลี่ยนแปลงการปกครองเพราะส่วนใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ และได้ขอให้ยุติการนำเสนอบทความดังกล่าวเสีย จึงสร้าง
ความไม่พอใจให้กับกุหลาบและทางหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ ดังได้ปรากฏ "คำแถลงตอบวิฤกษ์กระจายเสียง
เกี่ยวกับเรื่อง "เบื้องหลังการปฏิวัติ" ของหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษรวมทั้ง 4 ฉบับด้วยกัน เช่นใน คำแถลงตอบ
วิฤกษ์กระจายเสียง เกี่ยวกับเรื่อง "เบื้องหลังการปฏิวัติ"ฉบับที่ 1 ที่หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษได้แสดงความไม่พอใจ
ที่รายการนายพันนายคง ออกมาวิจารณ์การนำเสนอบทความของหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ

¹⁰⁵ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, 13.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 9.

“ในระหว่างที่ลงพิมพ์เรื่องนี้ ทางสำนักงานได้รับการติดต่อต้อนรับด้วยความชื่นชมยินดีจากผู้อ่าน ทั้งทางโทรศัพท์และทางจดหมายแทบมิเว้นวัน ถึงกระนั้นก็ได้มีเหตุอันน่าเสียดายบังเกิดขึ้นเกี่ยวกับการเสนอเรื่อง “เบื้องหลังการปฏิวัติ” นี้เมื่อคืนวันพุธที่ 11

ในคืนที่กล่าวแล้ว นายมัน-นายคง ได้พูดทางวิทยุกระจายเสียงกล่าวตำหนิ แสดงความไม่พอใจที่หนังสือพิมพ์ “สุภาพบุรุษ” ได้นำเรื่อง “เบื้องหลังการปฏิวัติ” เสนอต่อประชาชน ทั้งที่เรื่องนี้ได้เรียบเรียงขึ้นจากการสัมภาษณ์ท่านเชษฐบุรุษ (นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา-ผู้เขียน) โดยตรงก็ดี

ในเช้าวันรุ่งขึ้น ท่านเชษฐบุรุษ จึงได้ส่งคนมาแจ้งต่อบรรณาธิการหนังสือพิมพ์นี้ว่า “ขอให้งดลงเรื่องเบื้องหลังการปฏิวัติเสียเถิด เพราะผู้พูดทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อคืนนี้เขา (รายการนายมัน-นายคง-ผู้เขียน) แสดงความไม่พอใจ โดยที่ท่านเชษฐบุรุษเป็นผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องนี้ เรา (หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ-ผู้เขียน) จึงรับคำขอของท่านไว้ใคร่ควรด้วยความเคารพ และเราขอแสดงความเสียใจอย่างยิ่งต่อท่านเชษฐบุรุษ ที่ต้องมาพลอยได้รับความกระทบกระเทือน เพราะเหตุที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์อันมีค่ายิ่งแก่หนังสือพิมพ์ของเราเพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนคนอ่าน

ผู้พูดทางวิทยุกระจายเสียงแสดงความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ไม่ควรจะนำเรื่อง “เบื้องหลังการปฏิวัติ” มาเสนอเลย เพราะว่าผู้ก่อการทุกท่านยังมีชีวิตอยู่ จะทำให้ท่านเหล่านั้นมีความกระตือรือร้นอีกประการหนึ่งท่านเหล่านั้นได้ตั้งใจทำการปฏิวัติโดยเสียสละแล้วทุกอย่าง โดยไม่หวังผลตอบแทนเลยแม้แต่คำยกย่องสรรเสริญ”¹⁰⁷

ผลที่ตามมาคือ กุหลาบไม่พอใจการใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเรียก จอมพล ป. พิบูลสงครามว่า “ผู้เผด็จการไทย”¹⁰⁸ โดยกุหลาบได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2484 ข้าพเจ้าได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากผู้เผด็จการไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จดหมายฉบับนั้นได้มีมาถึงข้าพเจ้า ในขณะที่ได้มีการกระทบกันอย่างแรงระหว่างหนังสือของเขา (“สุภาพบุรุษ”) กับ

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, 115-116.

¹⁰⁸ สันนิษฐานว่ากุหลาบได้นำมาจากการเรียกของจำกัด พलगูร์ ที่ได้พากษวิจารย์การดำเนินคดีกบฏ 18 ศพ ด้วยความไม่เป็นธรรม

ทางวิทยุกระจายเสียงไทยอย่างไรก็ดี ท่านผู้เผด็จการไทยได้เขียนจดหมายฉบับนั้นถึงข้าพเจ้าด้วยชั้นที่ไมตรีอ่อนหวานและข้าพเจ้าก็ได้ตอบจดหมายฉบับนั้นไปด้วยรับรู้ในอรรถาสัยไมตรีของท่านผู้นั้น ต่อมาในวันที่ 1 กรกฎาคม ข้าพเจ้าได้รับจดหมายจากผู้เผด็จการไทยฉบับที่สองตอบรับรู้อรรถาสัยไมตรีของข้าพเจ้าจดหมายสองฉบับนั้น เขียนโดยลายมือของผู้เผด็จการไทยเอง และบรรจุในหน้ากระดาษจดหมายสี่เหลี่ยมราวฉบับละ 4 หน้า”¹⁰⁹ (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยด้วย ได้ตรากฎกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2485 ออกตามความในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 กำหนดทุนขั้นต่ำสำหรับผู้ที่จะดำเนินงานด้านการพิมพ์ หรือหนังสือพิมพ์ เป็นเงินสดไว้ที่ 50,000 บาท โดยรัฐบาลได้ให้เหตุผลในการออกกฎกระทรวงครั้งนี้ว่า เพื่อเป็นการยกระดับและมาตรฐานของหนังสือพิมพ์ แต่การทำแบบนี้ เป็นการบีบให้หนังสือพิมพ์รายเล็ก ๆ ต้องปิดตัวลง หรือไปร่วมกับหนังสือพิมพ์ฉบับใหญ่ ๆ แทน จำนวนของหนังสือพิมพ์ก็ได้ลดลงจาก 25 ฉบับ เหลือเพียง 12 ฉบับ เท่านั้น ซึ่งก็สะกดต่อการควบคุมดูแลของรัฐบาลเป็นอย่างมาก¹¹⁰

ต่อมารัฐบาลยังได้ประกาศใช้ข้อบังคับออกตามความในกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 (ฉบับที่ 2) มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้¹¹¹

1. ผู้ใดจะเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือ เจ้าของหนังสือพิมพ์ นอกจากต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์นั้นแล้ว จักต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์นั้นแล้ว จักต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้สั่งการแทนก่อน จึงจะเป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ได้¹¹²

2. บรรดาผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา บรรณาธิการ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์อยู่แล้วในวันประกาศใช้ข้อบังคับนี้ ถ้าทางราชการทหารเห็นว่าเป็นการไม่สมควรแล้ว ผู้บัญชาการทหารสูงสุดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้สั่งการแทน จะสั่งถอนใบอนุญาตหรือสั่งงดการเป็นผู้พิมพ์โฆษณาบรรณาธิการ หรือเจ้าของหนังสือพิมพ์นั้นเสียก็ได้ โดยมีกำหนดเวลาหรือไม่ก็ได้ และจะสั่งเปลี่ยนแปลงคำสั่งภายหลังก็ได้¹¹³

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 7.

¹¹⁰ พรภิรมย์ เตียมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520), 62-63.

¹¹¹ “ข้อบังคับออกตามความในกฎอัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๕๗ (ฉบับที่ ๒),” ราชกิจจานุเบกษา 59 (10 มีนาคม 2485) : 609-610.

¹¹² เรื่องเดียวกัน

¹¹³ เรื่องเดียวกัน

จากการประกาศกฎอัยการศึกดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ถูกกดขี่มากขึ้น การขออนุญาตการนำเสนอข่าวและตีพิมพ์ ของหนังสือพิมพ์ ต้องขออนุญาตจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามนั่นเอง นอกจากนี้เมื่อหลวงสาทรประพันธ์ หัวหน้าของหนังสือพิมพ์ กรมโฆษณาการ ได้เชิญชวนให้หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ลงคำขวัญเพื่อเชิดชูตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะ “ผู้นำ” ของประเทศ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา โดยให้พิมพ์ลงบนหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ และทุกวัน การออกกฎต่าง ๆ ของรัฐบาลนี้ ได้สร้างความไม่พอใจให้กับสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก¹¹⁴

2.4.3 ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ และการพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สมัยที่ 1 พ.ศ. 2487

แม้ว่าในสายตาของกลุ่มสื่อมวลชนจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะมีภาพลักษณ์ที่เป็นเผด็จการแต่การที่ต้องลงจากอำนาจนายกรัฐมนตรี ด้วยวิธีการทางรัฐสภานั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าที่แท้จริงนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้มีอำนาจเผด็จการอย่างแท้จริงนัก ดังจะเห็นได้จากการลาออก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 แต่ก็กลับมาเป็นใหม่ เพราะต้องการหยั่งเชิงเพราะคิดว่าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คงไม่กล้าลงพระนามและลงนามอนุมัติให้ลาออก และถ้าเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับยอมรับในอำนาจเบ็ดเสร็จของตนเอง แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นไปเช่นนั้น อันเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าการเข้ากุมอำนาจเบ็ดเสร็จยังมีปัญหา และมีคนขัดขวาง ต่อมาในพ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี สมัยที่ 1 อย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากความเสื่อมภาพลักษณ์ นายทหาร-นักปฏิวัติของจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือ

ก. การปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีแนวโน้มไปทางเผด็จการมากขึ้น การเสื่อมของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ และการฉิบไชของภาพลักษณ์เผด็จการ โดยภายหลังจากการที่เข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพากับญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2484 และจบลงด้วยการเป็นฝ่ายแพ้แล้วนั้น ความนิยมที่มีต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลดลงอย่างมาก ถูกมองว่าเป็นผู้นำที่มีความเป็นเผด็จการ และเฉื่อยขาด อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ยังคงดำเนินต่อไป และเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของตน จนคล้ายเป็นการออกคำสั่งให้ประชาชนปฏิบัติตาม ซึ่งได้ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกในเวลาต่อมา เพราะภาพความเป็นเผด็จการที่มีมากขึ้น

ข. ความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ที่มีตั้งแต่การเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้ปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าสถานการณ์ของสงครามนั้นฝ่ายญี่ปุ่นน่าจะเป็นฝ่ายแพ้ จึงได้หันไปร่วมมือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่หนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรตั้งเป็นกลุ่มต่อต้านรัฐบาล ต่อมากลุ่มปรีดี-พลเรือนนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเรือ ฝ่ายตำรวจ และส่วนหนึ่งของฝ่ายทหารบกเองก็ ได้หันเหจากการสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม มายังฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์

¹¹⁴ พรภิรมย์ เต็มมรรคม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 , 62-63.

และได้ใช้วิธีการทางรัฐสภา โดยไม่ยอมลงคะแนนให้ผ่านพระราชบัญญัติสร้างเมืองเพชรบูรณ์ และพุทธบุรีมณฑลสระบุรี โดยผู้ที่อยู่เบื้องหลังการล้มรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ ฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ ประกอบด้วย นายควง อภัยวงศ์ พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน และพล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส¹¹⁵ การดำเนินการเคลื่อนไหวของกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ในนามของกลุ่ม “เสรีไทย” ที่พยายามสร้างความเข้าใจกับนานาชาติว่าการเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ เป็นไปด้วยการบังคับ และจุดนี้เองได้นำไปสู่จุดสิ้นสุดของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยที่ 1 ที่ได้จบลงก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ 2 จะสงบลง เพราะได้มีการเกณฑ์ประชาชนไปสร้างเมืองเพชรบูรณ์ใหม่ ทำให้ประชาชนที่ถูกเกณฑ์ไป เสียชีวิตจากไข้ป่าเป็นจำนวนมาก

ในที่สุดจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยการแพ้ลงคะแนนเสียงไม่รับโครงการเพชรบูรณ์ ด้วยคะแนนเสียง 48 ต่อ 36 และไม่รับพุทธบุรีมณฑล 43 ต่อ 41 การแพ้คะแนนเสียงในการรับรองพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลงจากอำนาจในครั้งนี้ ทั้งที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม เพราะการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีแนวโน้มในการปกครองที่เป็นเผด็จการขึ้นเรื่อยๆ ดังที่กล่าวแล้วในช่วงต้น

เนื่องจากการสร้างลัทธิผู้นำ และมีการรณรงค์เกิดทุนมนุษย์นำอย่างขนานใหญ่ สภาพเช่นนี้เองที่ทำให้ฝ่ายคณะกรรมการส่วนใหญ่ที่เป็นฐานให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะแรก ต่างก็คอยอุทอนการสนับสนุนไป¹¹⁶ ดังที่นายสังข์ พิธินัย หนึ่งในผู้ดำเนินรายการนายมั่นนายคง ได้เขียนเกี่ยวกับการลงจากอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อ พ.ศ. 2487 ไว้ว่า

“การล้มล้างรัฐบาลท่านจอมพลนั้น เป็นการกระทำที่น่าพิศวง อยู่มากเหมือนกัน เพราะอำนาจที่ท่านจอมพลคุมไว้ในยามสงคราม ไม่มีช่องทางอื่นเลยที่ฝ่ายศัตรูใดๆ จะมาทำลายได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลัง หรือโดยวิถีแห่งรัฐธรรมนูญ ทางเดียวที่จะเกิดผลสำเร็จก็คือ เพื่อนร่วมชีวิตของท่านจอมพลล้มท่านจอมพลเอง”¹¹⁷

ภายหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ได้มีนายกรัฐมนตรีคนต่อๆ มา ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทยเรียงตามลำดับดังนี้ นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุณยเกตุ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายปรีดี พนมยงค์ และพล.ร.ต.ถวัลย์ อารงนาทสวัสดิ์

¹¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 377-394.

¹¹⁶ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, 34-35.

¹¹⁷ สังข์ พิธินัย, ความนึกในทรงซัง (พระนคร : คลังวิทยา, 2499), 481.

2.5 สรุป

ในช่วงต้นของชีวิตจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่ยังเป็น เด็กชายแปลก ขีตตะสังคะ ได้เข้ารับการศึกษามาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมาได้มีโอกาสไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และได้ร่วมคณะราษฎร ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ฐานะทางการเมืองในขณะนั้นอยู่ในระดับรอง เพราะนายพันตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นเพียงสมาชิกกลุ่ม ไม่ได้เป็นสมาชิกที่มีบทบาทนำอย่างนายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) จนเมื่อเกิดความขัดแย้งกันอย่างรวดเร็วระหว่างคณะราษฎรชุดแรกของพระยามโนปกรณนิติธาดา กับ คณะราษฎร จนนำไปสู่การทำรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริงและชัดเจน

แม้ว่าการรัฐประหารในครั้งนี้ นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำ แต่บุคคลที่สำคัญที่สุดในการรัฐประหารได้จนสำเร็จ คือ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ผู้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคณะราษฎรที่หวาดระแวงการเปลี่ยนฝ่ายของนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ต่อมาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามก็ได้รับหน้าที่ในการบังคับบัญชาการรบ ในตำแหน่งผู้บัญชาการกองกำลังผสม จนสามารถเอาชนะฝ่ายกบฏได้สำเร็จ ทำให้ได้รับชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากยิ่งขึ้น และเป็นที่มาของ “ภาพลักษณ์ นายทหาร-นักปฏิวัติ”

ต่อมานายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่ปรับปรุงกองทัพให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น และได้สร้างฐานอำนาจทางการเมืองของตนเองให้มีมากขึ้นในระหว่างดำรงตำแหน่งดังกล่าว จนสามารถก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีได้ในที่สุด เมื่อ พ.ศ. 2481 และได้บริหารประเทศอย่างราบรื่น แม้ว่าจะมีการใช้กำลังจับกุมศัตรูทางการเมือง เช่น กรณีกบฏ 18 ศพ แต่ก็ไม่ได้ทำให้กระแสความนิยมในตัวของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามลดลงแต่อย่างใด ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างมากในเหตุการณ์กรณีพิพาทอินโดจีน การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็น “อิทธิพลของภาพลักษณ์ นายทหาร-นักปฏิวัติ” ที่มีอยู่ในช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี เมื่อกรณีอินโดจีนสงบลง นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้รับการเลื่อนยศเป็นจอมพล

นอกจากนี้การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศรัฐนิยมเมื่อพ.ศ. 2482 มาใช้ตามลัทธิชาตินิยมซึ่งมีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้ช่วยคนสำคัญในการดำเนินการ ส่งผลให้สังคมไทยในช่วงเวลานั้นเกิดการนิยมไทยขึ้นเป็นอย่างมาก จากการดำเนินนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้เอง จึงทำให้เกิด “ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม” ขึ้นมาเป็นภาพลักษณ์ใหม่ ควบคู่ไปกับภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

ต่อมาในพ.ศ. 2484 หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำประเทศเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา กับ ญี่ปุ่นแล้วนั้น การปกครองประเทศที่เคยราบรื่นได้เปลี่ยนไป เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติควบคุมสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2484 และได้มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของสื่อผ่านรายการ

นายมั่น-นายคงซึ่งเป็นรายการวิทยุของรัฐบาล เสมือนว่ารัฐบาลแทรกแซงการทำงานของสื่อ จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่สื่อมวลชน โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ เป็นอย่างมาก จึงเป็นที่มาของ “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” ขึ้นมา

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามบริหารประเทศด้วยความเข้มงวดและมีแนวโน้มที่จะรวบอำนาจไว้กับตนเองมากขึ้น จนทำให้คณะราษฎร ฝ่ายเสรีไทย ไม่พอใจอย่างยิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ดำเนินการปกครองตามแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงได้ร่วมกันไม่รับร่างพระราชบัญญัติสร้างเมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์ และจัดสร้างพุทธมณฑลที่สระบุรี ในที่สุดจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องพ้นจากตำแหน่งไปในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 นับเป็นการเสื่อมและสิ้นสุดของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ ส่วนภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นได้ถูกนำผลิตซ้ำอีกครั้งในช่วงพ.ศ. 2520

บทที่ 3

ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงพ.ศ. 2487-2507

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วในเดือนกรกฎาคมพ.ศ. 2487 ทำให้ชีวิตต้องตกต่ำลง และยิ่งเลวร้ายมากขึ้นเมื่อต้องเจอกับข้อกล่าวหาอาชญากรรมสงครามในพ.ศ. 2488 แม้ว่าจะผ่านพ้นไปได้ และได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ในพ.ศ. 2491 แต่การกลับมาครั้งนี้กลับไม่ได้ราบรื่นนัก เพราะไม่ได้มีอำนาจการบริหารอย่างแท้จริง ต้องอาศัยฐานอำนาจจากคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และเป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะการปฏิวัติภายใต้การนำของพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในพ.ศ. 2500 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลี้ภัยทางการเมืองไปพำนัก ณ ประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในพ.ศ. 2507

ในบทที่ 3 นี้จะได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งความต่อเนื่องในการการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการที่มากการนำเสนอภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากสื่อมวลชนและวงวิชาการ นอกจากนี้ยังจะได้นำเสนอความพยายามในการแก้ไขภาพลักษณ์ทั้งจากตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง และครอบครัวพิบูลสงครามด้วย

3.1 ความต่อเนื่องในการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2487-2490

3.1.1 การผลิตจากสื่อมวลชน

ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการในช่วงพ.ศ. 2487-2490 ได้ถูกผลิตอย่างต่อเนื่องโดยนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งได้พยายามแสดงความคิดเห็นที่แสดงให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีในระหว่าง พ.ศ. 2481-2484 สื่อมวลชนขาดเสรีภาพในการทำงานจากการประกาศพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 โดยนักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เช่น นายฉันทนา หรือ มาลัย ชูพินิจ ได้ผลิตงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ หนังสือ บันทึกจอมพล (2488) ซึ่งเป็นงานเขียนเล่าเหตุการณ์ของมาลัยเอง และกล่าวถึงการสัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับประเด็นเหตุการณ์ในการดำรงตำแหน่งในสมัยที่ 1 ระหว่างพ.ศ. 2481-2487 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และความจำเป็นในการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ ตลอดจนการเผชิญข้อกล่าวหาคดีอาชญากรรมสงคราม

ก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะถูกจับในวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ในข้อหาอาชญากรรมสงคราม ได้ให้สัมภาษณ์กับมาลัย เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2488 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวถึงคดีอาชญากรรมสงครามไว้ว่า

“ผมยังไม่ทราบข้อหาเป็นทางการว่า โจทก์ในคดีอาชญากรรมจะเอาผมแค่ไหน ฉะนั้นจึงยังไม่ตอบไม่ได้ แต่ถ้าผมต้องขึ้นศาลในฐานะอาชญากรรมสงคราม ผมจะว่าความของผมเอง จะไม่แต่งหรือคิดว่าจะแต่งทนายว่าต่างเลย ผมมีหลักฐานทุกอย่างที่จะแสดงความบริสุทธิ์ของผม เพื่อขอความเป็นธรรม ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผมได้ปฏิบัติหน้าที่และทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อชาติ เท่าที่ความรู้สึกลึกซึ้งของผมบังคับ ถ้าเกิดผลที่เกิดขึ้นจะไปทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนหรือความเสียหายแก่ชาติเราในทางหนึ่งทางใด นั่นไม่ใช่ความปรารถนาของผม และผมเสียใจ¹

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวถึงคำครหาถึงความเป็นเผด็จการ ไว้ว่า

“ชื่ออะไร ผมไม่ใช่ผู้เผด็จการ ผู้เผด็จการต้องใจเหี้ยมกว่านั้น ถ้าผมเป็นผู้เผด็จการ ผมจะสั่งยิงเป้าใครต่อใครที่ผมไม่ชอบขึ้นหน้าให้มันวอดวายไปทีเดียว...ผู้เผด็จการที่ไหนจะพยายามสร้างงานซึ่งเชิดชูประชาธิปไตยไว้มากมายเท่าผม อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยก็ผม ถนนประชาธิปไตยก็ผม ศาลากลางที่สวยที่สุดในเมืองไทยก็ผม ตันคิดให้วิทยุอ่านรัฐธรรมนูญเป็นมาตราๆ ไปก่อน เริ่มรายการอื่นทุกคืนก็ผม เหยียบย่ำพิทักษ์รัฐธรรมนูญก็ผม²

ทั้งนี้มาลัย ยังได้กล่าวสนับสนุนยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ผู้นำขบวนการเสรีไทย และแสดงความไม่เห็นด้วยเ็นการตัดสินใจเข้าร่วมสงครามเอเชียมหาบูรพาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นภาระหนักย้าให้เห็นถึงภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. ในสายตาของสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี มาลัยได้กล่าวไว้ว่า

“ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่า เวลานั้นนายปรีดี พนมยงค์จะคาดการณ์ดินแต่้มหมากรุกการเมืองของจอมพลได้ หรือระแคะระคายความคิดและเจตนาอันแท้จริงของผู้พิชิตคือกอินโดจีนอย่างไรบ้าง แต่จะได้ระแคะระคายหรือไม่ได้ วิสัยของนักสังเกตการณ์ผู้พร้อมที่จะแสวงหาบทเรียนจากความชำนาญตามลักษณะรัฐบุรุษอยู่เนืองนิจอย่างนายปรีดี พนมยงค์ ย่อมจะทราบได้ดีอย่างที่รัฐบุรุษนักสังเกตการณ์ ผู้มีสายตาดัน

¹ นายฉันทนา, บันทึกจอมพล : สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : กระทั่ง ป.ล., 2544),

² เรื่องเดียวกัน, 29-31.

ไกลจะพึงทราบจากกุศโลบายที่ญี่ปุ่นได้เคยใช้มาแล้วว่า การยอมรับแผนการนั้น อาจจะเป็นหนทางที่ดีที่สุด ในเมื่อไม่มีทางเลือกอื่นใด แต่ประวัติศาสตร์แห่งการขยายจักรวรรดิญี่ปุ่นก็ยอมจะบอกท่านอยู่ แม้ในกรณีอินโดจีนของฝรั่งเศส แต่ประตูบ้านของไทยเราเองว่า ครั้งหนึ่งท่านได้ให้อะไรแก่ญี่ปุ่นลงไป ท่านจะต้องให้ “ให้” และให้โดยไม่มีที่สุด³

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก้ต่างในกรณี 18 ศพ ผ่านการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง กับ หลวงอดุลเดชจรัส⁴ ว่าทำไมถึงยอมให้หลวงอดุลเดชจรัส ซึ่งเป็นเพียงอธิบดีกรมตำรวจ แต่กลับใช้อำนาจในการจับกุมผู้ต้องหาในคดีต่าง ๆ เช่น กบฏ 18 ศพ ได้อย่างเกินขอบเขตหน้าที่ โดยได้เปรียบเทียบกับความสัมพันธ์นี้ เหมือนกับความสัมพันธ์ของรัชกาลที่ 6 กับเจ้าพระยามรณราชพิศ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวว่า

“มาลัย: โดยหน้าที่ ท่านจอมพลก็ยอมจะมีอำนาจสั่งปลด

อธิบดีตำรวจได้ไม่ใช่หรือ ถ้าขัดคำสั่ง

จอมพล ป.: ใครจะไปกล้าสั่งปลดเขา

มาลัย: แต่ท่านจอมพลเป็นนายกรัฐมนตรี หลวงอดุลฯ เป็นเพียง

อธิบดีกรมตำรวจเท่านั้น

จอมพล ป.: บอกหน่อยเถอะ ท่านขุนท่านขุนเป็นใครผู้เฒ่าของ

ชาติ ว่านายกรัฐมนตรีหรืออธิบดีกรมตำรวจเป็นใหญ่

กันแน่ บอกเถอะ...เดี๋ยวนี้ผมไม่อายแล้ว บอกมาว่าใครกลัวใคร?

ขุนศิลปปีศาจ: ท่านกลัว หลวงอดุลฯ

มาลัย: เพราะอะไร

จอมพล ป.: ก็คุณล่ะ เพราะอะไรจึงกลัวเขา?...อย่าหาว่าผมเอาตัวไป

เปรียบกับเจ้านายที่เราเคารพกันเลย คุณดูตัวอย่างพระมงกุฎกับ

เจ้าพระยามรณราชพิศเถอะ ผมกับหลวงอดุลฯ ก็ทำนองนั้น ถ้าเข้าใจกันว่า

พระมงกุฎกลัวเจ้าพระยามรณราชพิศเพราะอะไร คุณก็จะเข้าใจในเรื่องผม

กับหลวงอดุลฯ...เรื่องเกี่ยวกับหลวงอดุลฯและตำรวจ เขียนให้ตีพิมพ์หน่อย

เดี๋ยวเขาจะตามมาเล่นนามผมเข้า อย่างที่เล่นงานพวกคุณ”⁵

³ เรื่องเดียวกัน, 34.

⁴ หลวงอดุลเดชจรัสเป็นอธิบดีกรมตำรวจในช่วงพ.ศ.2481-2482 และเป็นเพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายร้อยรุ่นเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁵ นายฉันท์นา, บันทึกจอมพล : สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม, 80-82.

ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามและ หลวงอดุลเดชจรัสนั้นเป็นเพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายร้อยรุ่นที่ 12 ด้วยกันนั่นเอง

นอกจากนี้มาลัย ชูพินิจ ยังได้เขียนหนังสือ ภายในขบวนการเสรีไทย X.O. Group (2489) ซึ่งได้กล่าวถึง ขบวนการเสรีไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ที่ได้เคลื่อนไหวในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา เพื่อต่อต้านการที่ไทยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น โดยมาลัย ชูพินิจ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลงนามสัญญาไมตรีระหว่างไทย และ ญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484

“โดยสัญญาฉบับนั้น รัฐบาลจอมพลก็เท่ากับล่ามโซ่ขาของประเทศไทย เข้ากับญี่ปุ่น ซึ่งร่วมอยู่ในแกนอักษะอีกเปลาะหนึ่ง และเสี่ยงทาย โชคชะตาอนาคตร่วมกันต่อไป”⁶

มาลัย ชูพินิจ ยังมีความเห็นเกี่ยวกับการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงสงครามเอเชียมหาบูรพา เพิ่มเติมว่า

“จอมพล และคณะของท่านหน้าบานไปด้วยความเริงร่าว่า ทัศนะในการตั้งอนาคตของท่านไม่มีผิดพลาด ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะไม่เป็นการเกินความจริงไปนักที่จะกล่าวว่า ขณะนั้นถึงในวงการบางแห่งที่ความคิดเห็นขัดแย้งกับจอมพลแต่ต้นก็ดูจะคล้อยตามไปว่า นโยบาย “ขายผ้าเอาหน้ารอด” เป็นของถูกต้องและดีที่สุดที่จะทำได้ หรืออย่างน้อยที่สุดวงการเหล่านั้นก็ดูมีความพอใจในความเป็นอยู่ด้วย “เกียรติศักดิ์” อันปราศจากความคารวะตนเอง จนภาวะความเป็นอยู่และการครองชีพถูกบีบบังคับจากวัฒนธรรมแผนใหม่, “มาลानำไทยไปสู่มหาอำนาจ” และงานมหัศจรรย์ต่างๆ ซึ่งกลั่นออกมาจากทำเนียบนางเลิ้ง แลได้กระแทกกระทือนผลประโยชน์ของเขาเข้าอย่างจริงจัง, จึงได้สำนึก”⁷

งานเขียนเล่มสำคัญ คือ ยุคทมิฬ (2489) ของ พยาชีพ โรจนวิภาค หรือขุนโรจนวิชัย ซึ่งได้เปรียบเทียบจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเป็นนโปเลียนแห่งกองทัพไทย ที่อาศัยการเป็นทหารจนได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำของ

⁶ นายฉันทนา, X.O.Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : กระทั่งม ป.ล., 2544), 41.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 47-48.

ประเทศ เมื่อคราวจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อพ.ศ.2481 เขาไว้ว่า

“นายทหารคนนั้น คือ หลวงพิบูลสงคราม! ม้ามีด ของ คณะราษฎร! นะโปเลียนของเมืองไทย นะโปเลียนผู้พร้อมที่จะลอกแบบ ของโปเนปาร์ตชาวเกาะคอสิการ์แห่งฝรั่งเศส นั่นคืออาศัยกำลังทหารเป็น บันไดไต่ขึ้นสู่บัลลังก์อิมเปอร์เรอร์!”⁸

พายัพ โจนวิภาต ยังได้กล่าวเปรียบเทียบการพิจารณาคดีกบฏ พ.ศ. 2481-2482 หรือกบฏ 18 ศพ ที่มีการพิจารณาคดีในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1 ว่าเป็นยุคทมิฬเพราะพิจารณาโดยไม่เป็นธรรม และได้มีการทนายที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา เขาไว้ว่า

“เจ้าคุณเทพหัสดิน⁹ ก็มีพยานโจทก์ที่มีอาชีพแปลกประหลาด ต่างๆกัน เช่น เป็นแพทย์ฟันบ้าง หมอดูแลมือบ้าง คนขับรถสามล้อบ้าง คนขับรถยนต์รับจ้างบ้าง เมื่อเจ้าคุณเทพฯยื่นขึ้นซักพยาน โจทก์ซึ่งอ้าง ว่าเคยไปบ้านของท่านนั้น ว่าบ้านของท่านเป็นไม้หรือตึก พยานคนหนึ่ง ตอบว่าเป็นไม้ อีกคนหนึ่งตอบว่าเป็นตึก คนหนึ่งว่าบ้านทาสีเขียว อีกคน หนึ่งว่าทาสีขาว ในบ้านไม่มีสนามวงกลม พยานโจทก์ก็ทักท้วงว่ามี และ พยานโจทก์รายหนึ่งชี้ตัวเจ้าคุณเทพฯ ผิด ไปชี้เอาพระสุรรณชิตว่าเป็นเจ้า คุณเทพฯ”¹⁰

พายัพ ยังได้กล่าวพาดพิงการทำหน้าที่จับกุมผู้ต้องหาในเหตุการณ์กบฏ 18 ศพ ของหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้น ว่าทำเกินขอบเขตหน้าที่ของการเป็นอธิบดีกรมตำรวจไว้ว่า

“อนึ่ง การจับกุมคราวนี้ไม่มีใครรู้ว่า ผู้ถูกควบคุมมีจำนวนเท่าไร นอกจากหลวงอดุลฯ ผู้เดียวเท่านั้น หลวงอดุลฯจะเปิดเผยก็เมื่อการ

⁸ พายัพ โจนวิภาต, ยุคทมิฬ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (สมุทรปราการ : สอเสถบุตตร, 2515), 9-10.

⁹ เจ้าคุณเทพหัสดิน หรือ พลเอก พระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เคยเป็นนักโทษประหารในคดีกบฏ 18 ศพ ต่อมาได้รับพระราชทานอภัยโทษ ใน วันที่ 20 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2487 ต่อมาได้เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาว่าง รัฐธรรมนูญและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ในรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ. 2491

¹⁰ พายัพ โจนวิภาต, ยุคทมิฬ, 80.

สอบสวนเสร็จและส่งรายชื่อผู้ต้องหาอันแท้จริง เสนอยังรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทย”¹¹

จากการตัวอย่างนักหนังสือพิมพ์ 2 คน คือ นายฉันทนา และพ่าย โจรฉวีภักดิ์ ที่ได้ยกมาเป็นตัวแทนใน
การผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากสื่อมวลชนนักหนังสือพิมพ์นั้น จะเห็นได้ว่า
เป็นการนำเสนอบทบาททางการเมืองในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. 2481-2487
ประเด็นที่ถูกเลือกมานำเสนอผ่านงานเขียนของทั้งนายฉันทนา และพ่าย โจรฉวีภักดิ์ คือ การบริหารประเทศแบบ
เผด็จการ และเรื่องกบฏ 18 ศพ ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกนำมาใช้ในการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ ซึ่งทาง
จอมพล ป. พิบูลสงคราม และครอบครัวต่างก็ได้ปฏิเสธภาพลักษณ์นี้มาโดยตลอด ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

3.1.2 ความต่อเนื่องในการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ : คดีอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกจับกุมในคดีอาชญากรรมสงคราม จากการออกพระราชบัญญัติ
พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 โดยมีรัฐบาลฝ่ายพลเรือนเป็นผู้ผลิตภาพลักษณ์อาจเพื่อ
ผลประโยชน์ทางการเมือง เพราะเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ต้องหาในคดีอาชญากรรมสงคราม ภาพลักษณ์
ผู้นำเผด็จการได้ถูกผลิตอย่างต่อเนื่องอย่างรุนแรงมากยิ่งขึ้น เพราะภายหลังจากมหาเอเชียบูรพาสงบลง
เนื่องจากญี่ปุ่นยอมแพ้ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ประเทศไทยภายใต้รัฐบาลพลเรือน โดยมีนายควง อภัย
วงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี และมีนายปรีดี พนมยงค์ สนับสนุนอยู่เบื้องหลังได้พยายามทำให้ฐานะของประเทศไม่
ต้องอยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงคราม ด้วยการประกาศสันติภาพในวันที่ 16 สิงหาคม ปีเดียวกันนั่นเอง โดยได้
อธิบายว่าการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นโมฆะเพราะว่า

“เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนไทย และฝ่าฝืนต่อ
บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง”¹²

ต่อมา ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488
ต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2484 โดยมีสาระสำคัญ กำหนดโทษผู้ประกอบการอาชญากรรม
สงครามไว้สูงสุดถึงประหารชีวิตไม่ว่าจะเป็นก่อนหรือหลังประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ และระบุการกระทำที่ถือ
เป็นอาชญากรรมสงครามไว้ดังนี้ คือ¹³

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 37.

¹² กนตธีร์ ศุภมงคล, *การวิเทศนโยบายของไทย* (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกสารและหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการกึ่ง
ศตวรรษธรรมศาสตร์, 2527), 177.

¹³ อ. พิบูลสงคราม, *จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540), 12.

1. การเข้าร่วมด้วยความสมัครใจในการทำสงครามและโฆษณาชักชวนให้บุคคลอื่นเห็นดีเห็นชอบในการกระทำของผู้ที่ทำสงครามรุกฐาน
2. การละเมิดจารีตประเพณีในการทำสงคราม
3. การกระทำที่ละเมิดต่อมนุษยธรรม
4. การให้ความร่วมมือทางทหารโดยความสมัครใจอันเป็นอุปการะแก่การทำสงครามของผู้กระทำการรุกฐาน

หลังจากนั้น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ทำให้ ในวันที่ 16 ตุลาคม ปีเดียวกันนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม และผู้ที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นอาชญากรรมสงคราม รวม 14 คน เช่น พล.ต.ประยูร ภมรมนตรี พล.ท.มังกร พรหมโยธี พล.ต.จตุรวัชรกุล เสรีเริงฤทธิ์ หลวงวิจิตรวาทการ พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลอง นทานนท์) เพียร ราชธรรมนิเทศ และสังข์ พิธินภัย เป็นต้น ต้องถูกจับดำเนินคดี

ก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะถูกจับกุมนั้น ได้เขียนจดหมายส่วนตัว ลงวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2488 เพื่อขอความช่วยเหลือไปยังนายปรีดี พนมยงค์ ดังที่นายปรีดี ได้บันทึกไว้ดังนี้

“เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ภายหลังจากประกาศพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม 2488 และก่อนที่จอมพลพิบูลฯถูกจับในวันที่ 16 เดือนนั้น ได้รับจดหมายฉบับหนึ่งของจอมพลพิบูลฯ เขียนด้วยลายมือของท่านเอง...มีข้อความ 10 หน้ากระดาษ...จอมพลพิบูลฯ ได้พรรณนาไว้ยืดยาวถึงเหตุที่ท่านผู้นั้นมิได้กระทำผิดเป็นอาชญากรรมสงครามในตอนท้ายของจดหมาย จอมพลพิบูลฯ เขียน (ตามอักขรวิธีของจอมพลพิบูลฯ) ว่า

“ผม (จอมพล ป. -ผู้เขียน) พุดมามากแล้ว ถ้ามีผิดและรบกวนอาจารย์ (นายปรีดี-ผู้เขียน) ก็ขอภัยด้วย ผมได้เขียนเล่าการปฏิบัติการต่อสู้ญี่ปุ่นและส่งไปทางประธานสภาฯ และให้เพื่อนฝูงอ่าน มีความประสงค์อย่างเดียวจะช่วยให้เพื่อนฝูงไม่เป็นอาชญากรรมสงคราม รวมทั้งผมด้วยตามสันชาติญาณของคนป้องกันตน อาจารย์จึงได้กรุณาแก่ผมในเรื่องนี้ด้วย เพราะถ้านิ่งไว้คนไม่รู้เหตุผลการปฏิบัติของเรา ก็จะหาว่าเป็นคนที่ขายชาติอยู่ตลอดไป ชื่อเสียงก็จะเสีย ผมดีใจแล้วว่า ที่เราทำมาแล้วนั้นอย่างน้อยพระแก้วมรกตยังอยู่ ญี่ปุ่นไม่ฆ่านเราไปอย่างแห่งอื่น

เคารพและนับถืออย่างสูง

ป. พิบูลสงคราม”¹⁴

จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกจับกุมตัว เป็นผู้ต้องหาในคดีอาชญากรรมสงคราม เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2488 หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ ได้ 10 วัน ณ บ้านพัก ย่านบางเขนซึ่งทางครอบครัวพิบูลสงคราม นั้น ไม่เห็นด้วยกับการจับกุมตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามและพวกในครั้งนี้ เพราะเห็นว่ารัฐบาล ฝ่ายเสรีไทย ต้องการใส่ร้ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยพลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโต ของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้บันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ในวันนั้นไว้ว่า

“ฉะนั้นจึงไม่มีเหตุผลสำคัญอื่นใดเลยที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง การปกครองฝ่าย “เสรีไทย” สมควรจะนำมาอ้างเพื่อทำลายเสีย นอกจากว่า มีความจำเป็นต้องการใส่ร้ายป้ายสีให้จอมพล (จอมพล หมายถึง จอมพล ป. พิบูลสงคราม-ผู้เขียน) เป็น “เผด็จการ” แล้วฉกชิงเอาความชอบไว้เป็น ของพวกตน ดังที่พวกเขาได้กระทำมาแล้วตั้งแต่ตอนท้ายของสงคราม แต่ นั้นก็เป็นประโยชน์เฉพาะหน้าอันจะได้แก่นักการเมืองฝ่าย “เสรีไทย” เพียงกลุ่มเดียวซึ่งเห็นแก่การเอาตัวรอด”¹⁵

ม.ร.ว. เสรีย์ ปราโมช ได้ให้เหตุผลต่อการออกพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม จับกุมจอมพล ป. พิบูลสงครามและพวกไว้ว่า

“มีผู้เข้าใจว่าผมออกกฎหมายอาชญากรรมสงครามมุ่งที่จะประหาร ชีวิตจอมพลกับพวก ผมไม่ขอปฏิเสธและไม่ขอแก้ตัว การเป็นนักการเมือง ของจอมพลจะพิสูจน์ว่าการออกกฎหมายฉบับนี้มีความหมายและเหตุผล ประการใด เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ประเทศไทยเราก็มีบัญชีในฐานะผู้พ่ายแพ้ สงครามเช่นกัน ทหารชั้นผู้ใหญ่ของญี่ปุ่นเยอรมันถูกจับขึ้นศาลของ สหประชาชาติ ไทยเราอย่ามองหนีไม่พ้น จึงต้องออกกฎหมายสงวนความเป็น อาชญากรรมสงครามของคนไทยไว้ มิได้มีความหมายเฉพาะท่านจอมพลกับ พวกอย่างเดียว แต่ยังรักษาไว้ซึ่งเอกราชทางศาลของประเทศไทยอีก ด้วย”¹⁶

¹⁴ ปรีดี พนมยงค์, ข้าราชการประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : สันติธรรม, 2528), 183-184.

¹⁵ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2, 180-181.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 7. (ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนไม่สามารถหาแหล่งอ้างอิงอื่นได้นอกจากแหล่งอ้างอิงนี้)

การที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ออกพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามในครั้งนี้ เพราะทางสหรัฐอเมริกา และพันธมิตรได้ตั้งศาลพิเศษขึ้น เพื่อพิจารณาคดีการกระทำความผิดของพวกนาซีเยอรมนี และฟาสซิสต์อิตาลี ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นการพิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามโดยศาลที่ตั้งขึ้นมาพิเศษที่นูเรมเบิร์ก และที่โตเกียว ในกรณีประเทศไทยนั้นเนื่องจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล และได้ประกาศสงครามกับ อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา การลงนามเป็นพันธมิตรร่วมกับญี่ปุ่นจึงถูกกล่าวหาว่าก่ออาชญากรรมสงคราม ได้ มีการออกพระราชบัญญัติโดยสภาผู้แทนราษฎรสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเสนอให้สภา ผู้แทนราษฎรตราพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488¹⁷

ต่อมาได้มีการจับกุมผู้ต้องหาครบทั้ง 14 คน แล้วนั้น ศาลได้พิจารณาพิพากษาคดีให้ยกฟ้องโจทก์เป็น โฆษะ เนื่องจากบทบัญญัติบางส่วนในพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม ไม่มีผลย้อนหลัง และขัดต่อ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงให้ปล่อยจำเลยในคดีนี้พ้นข้อหาไป เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2489 โดยคำ พิพากษาในคดีอาชญากรรมสงครามที่ 1/2489 ดังมีใจความสำคัญดังนี้ คือ

“ศาลฎีกาได้พร้อมกันประชุมปรึกษาเห็นว่าคดีเป็นปัญหา กฎหมายภายในเบื้องต้นที่จะต้องวินิจฉัยเกี่ยวกับการบังคับใช้บท พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พุทธศักราช 2488 เฉพาะที่บัญญัติ ย้อนหลังให้การกระทำก่อนวันใช้พระราชบัญญัติเป็นความผิดตาม พระราชบัญญัติด้วยนั้นขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 14 และเป็นโฆษะตามมาตรา 61

การกระทำที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยได้กระทำผิด เกิดก่อนวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2488 อันเป็นวันที่พระราชบัญญัติ อาชญากรรมสงครามได้ ออกใช้ทั้งสิ้น เมื่อบทบัญญัติที่โจทก์ฟ้องขอให้เอาผิดแก่จำเลย ศาลนี้ได้ วินิจฉัยใช้ทั้งสิ้น เมื่อบทบัญญัติที่โจทก์ฟ้องขอให้เอาผิดแก่จำเลย ศาล นี้ได้วินิจฉัยแล้วว่าเป็นโฆษะอันจะลงโทษจำเลยไม่ได้จึงให้ยกฟ้องโจทก์ เสีย ปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป ส่วนจำเลยจะมีความผิดตามกฎหมาย

¹⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2549), 410-413.

ไดบ้างหรือไม่ไม่สำคัญสำหรับคดีนี้ เพราะคดีนี้โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พุทธศักราช 2488 เท่านั้น¹⁸

จากการยกฟ้องของศาลเพราะการออกกฎหมายอาชญากรรมสงครามนั้นไม่สามารถมีผลบังคับใช้ย้อนหลังได้ จึงทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากข้อกล่าวหา ในคดีอาชญากรรมสงครามได้ โดยการพ้นจากข้อกล่าวหาอาชญากรรมสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้เกิดการถกเถียงในสังคม ส่วนใหญ่รู้สึกประหลาดใจที่จอมพล ป. พิบูลสงครามรอดพ้นจากโทษประหารชีวิตมาได้ คำตัดสินของศาลดังกล่าวยังสร้างความไม่พอใจให้แก่บุคคลบางกลุ่มด้วย ถึงกับมีการตีโปสเตอร์ตามเสาไฟฟ้าเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการกับอาชญากรรมสงครามใหม่¹⁹ และแม้ว่าศาลจะพิพากษาคดีอาชญากรรมสงคราม จะทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามรอดพ้นและเป็นอิสระได้ แต่ผลการดำเนินคดีอาชญากรรมสงคราม ได้ทำลายชื่อเสียงและบารมีทางการเมืองของผู้นำทหาร ยังความสะเทือนใจมาสู่บรรดานายทหารทั้งหลายซึ่งรู้สึกว่าเกียรติของตนตกต่ำลง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทหารนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการรัฐประหาร พ.ศ. 2490²⁰

หลังจากคำตัดสินของศาลในคดีอาชญากรรมสงครามให้จอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นผิดนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เลือกไปใช้ชีวิตอย่างสงบอยู่กับครอบครัว โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังที่พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโตของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้บันทึกไว้ว่า

“...แต่เมื่อประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2489 แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีความพอใจที่จะได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบเยี่ยงพลเมืองดีทั่วไป ไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับราชการงานการเมืองอีกโดยเด็ดขาดถึงกับได้ประกาศยืนยันผ่านบรรดาผู้แทนหนังสือพิมพ์หลายฉบับไปแล้วโดยเปิดเผยด้วย ความมั่นใจ...จอมพล ป. พิบูลสงครามท่านใช้ชีวิตของท่านอย่างสงบสุขภายในบ้านชอยชิดลมด้วยการปลูกต้นไม้และทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ บางครั้งก็จะขับรถออกไปเยี่ยมเพื่อนฝูงที่เคยสนิทชิดชอบมาแต่กาลก่อนซึ่งส่วนมากก็ได้แก่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง...”²¹

¹⁸ แผนกเก็บ สลว.ปีที่ 190, แฟ้มที่ 51/190 หนังสือด่วนที่ 121 / 2489 ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2489 เรื่องคำพิพากษาในคดีอาชญากรรมสงคราม อ้างจาก อังคณา เกียรติศักดิ์บุญกุล, “คดีอาชญากรรมสงครามในประเทศไทย พ.ศ. 2488-2489” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 94-95.

¹⁹ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่, ป.16 ฉ.105 วันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2489 ,หน้า 1 อ้างจาก อังคณา เกียรติศักดิ์บุญกุล, “คดีอาชญากรรมสงครามในประเทศไทย พ.ศ. 2488-2489,” 100.

²⁰ อังคณา เกียรติศักดิ์บุญกุล, “คดีอาชญากรรมสงครามในประเทศไทย พ.ศ. 2488-2489,” 122.

²¹ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2, 182-183.

แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หมกมลับสู่วงการเมื่ออีกครั้ง ด้วยการเข้าร่วมคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 อย่างไม่ได้ตั้งใจ ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

3.2 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายทหาร รัฐประหาร พ.ศ. 2490

การที่รัฐบาลของพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนรู้เห็นในการส่งข่าวออกขายนอกประเทศ โดยนำข่าวขึ้นดีไปขาย เหลือแต่เพียงข่าวหักสำหรับเลี้ยงสัตว์ไว้ให้ประชาชนบริโภคเองในประเทศ ทำให้ฝ่ายค้านโดยพรรคประชาธิปัตย์ของนายควง อภัยวงศ์ เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจยาวนานถึง 7 วัน 7 คืนติดต่อกัน ซึ่งเป็นการอภิปรายครั้งแรกด้วยที่มีการถ่ายทอดเสียงทางวิทยุ แม้จะได้รับเสียงส่วนมากไว้วางใจ แต่กระแสกดดันที่รุนแรงทำให้ท่านต้องลาออกในวันรุ่งขึ้น และได้รับเลือกกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ ซึ่งสถานการณ์บ้านเมืองในเวลานั้น มีความแตกแยกกันเองในหมู่ นักการเมือง และประชาชนค่อนข้างมากหลังเหตุการณ์การสวรรคตของรัชกาลที่ 8 และเหตุอื่นๆ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เจรจาเพื่อทำความเข้าใจกันของทั้งสองฝ่าย เพื่อประสานรอยร้าว แต่สถานการณ์ไม่ดีขึ้น จนนำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490

เมื่อเกิดการรัฐประหารใน พ.ศ. 2490 นั้น คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จึงได้เชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเป็นหัวหน้าคณะ หลังจากดำเนินการยึดอำนาจจากรัฐบาลของพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เสร็จสิ้นแล้ว

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประสบความสำเร็จในฐานะผู้นำประเทศที่เป็นทหาร และสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่กองทัพเป็นอย่างมาก จึงทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นที่นิยมชมชอบ เป็นดังสัญลักษณ์แห่งยุครุ่งเรืองของทหาร เพราะการล้มลงของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ พ.ศ. 2487 ในความคิดของทหาร ไม่ได้เป็นเพียงการสิ้นสุดของคณะรัฐบาลธรรมดาชุดหนึ่งเท่านั้น แต่การสิ้นสุดของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังหมายรวมถึงการสิ้นสุดยุคทองของทหารด้วย และเมื่อรัฐบาล ฝ่ายเสรีไทย ซึ่งเป็นรัฐบาลของพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศ ไม่สามารถบริหารประเทศได้รุ่งเรืองเท่าช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นทหารเคยทำได้ เพราะรัฐบาล ฝ่ายเสรีไทย ได้บริหารประเทศด้วยความผิดพลาด ประชาชนเดือดร้อนอย่างหนัก และการคลี่คลายในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ก็ยังไม่คลี่คลาย ความไม่พอใจดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดมายาคติ “ตำนานพิบูลสงคราม” ดังจะเห็นได้จากข่าวในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ในหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490 ที่ว่า

“เชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วยจับไปผู้ร้ายลอบปลงพระชนม์...

คดีสวรรคตเป็นเรื่องใหญ่ ขนาดพญาครุฑเช่นจอมพล (จอมพล ป.

พิบูลสงครามผู้เขียน) จึงจัดการได้”²²

“ตำนานพิบูลสงคราม” นี้เป็นแนวคิดที่สุชาชัย ยัมประเสริฐ นักวิชาการประวัติศาสตร์ ได้นำเสนอไว้ว่า

²² พิมพ์ไทย วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2490 อ้างจาก สุชาชัย ยัมประเสริฐ, แดนชิงชาติไทย (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534), 80.

“ตำนานพิบูลสงคราม นั้นคือ แนวคิดที่ยิ่งใหญ่และมั่งคั่งของ
ของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นยุคที่ยิ่งใหญ่และมีเสถียรภาพ
ประเทศรุ่งเรือง ประชาชนอยู่ดีมีสุข หรืออย่างน้อยก็เป็นยุคที่ดีกว่า
สมัยของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หลายเท่า ดังนั้นยิ่ง
ภาพพจน์รัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ ตกต่ำมากเท่าใด ตำนานพิบูล
สงครามก็ยิ่งเข้มเข็งมากขึ้น”²³

การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เกิดขึ้นในวันที่ 8 พฤศจิกายน บุคคลต้นคิดในการรัฐประหาร คือ น.อ.หลวง
กาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) และพ.ท.ก้าน จำนงภูมิเวท ต่อมาได้ชักชวนพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ มาเป็นหัวหน้า
คณะรัฐประหาร โดยได้ร่วมมือกับนายทหารประจำการ คือ พ.อ.สวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์
พ.ท.กฤษ บุญณกันต์ พ.อ.หลวงสวัสดิ์สรยุทธ (ดล บุญนาค) และพ.อ.เจริญ สุวรรณวิสุทธิ การรัฐประหารครั้งนี้มี
กำลังทหารไม่มากนัก แต่ความสำเร็จในครั้งนี้มาจากการที่ประชาชนและนายทหารประจำการไม่พอใจการบริหาร
ประเทศของรัฐบาล ฝ่ายเสรีไทย โดยเฉพาะรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ จึงทำให้การรัฐประหารครั้งนี้ประสบ
ความสำเร็จได้โดยง่าย²⁴ อันสืบเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. ฝ่ายทหารนอกราชการที่ถูกปลดหลังสงครามเอเซียมหาบูรพาเกิดความไม่พอใจที่ไม่ได้รับเบี้ยหวัด
และบำนาญ เช่น พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ เป็นต้น

2. รัฐบาลฝ่ายเสรีไทย โดยเฉพาะรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ และ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ไม่
สามารถคลี่คลายคดีสมเด็จพระเจ้าอยู่อาเนันทมหิดล เสด็จสวรรคตได้²⁵

3. รัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจตกต่ำ และการทุจริตใน
รัฐบาล

เมื่อการลงมือสำเร็จ พล.ท.ผิน ได้เชิญจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าร่วมในฐานะหัวหน้าคณะรัฐประหาร
แทนตน เพราะ พล.ท.ผิน คิดว่าตนเองนั้นไม่มีบารมีพอที่จะเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหารที่จะบริหารประเทศได้จึงได้
เชิญจอมพล ป. พิบูลสงครามมาเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหารแทนตน ตามเหตุผลที่พลตรีอนันต์ พิบูลสงครามได้
บันทึกไว้ว่า

²³ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย*, 79-80.

²⁴ สุชิน ตันติกุล, *รัฐประหาร พ.ศ. 2490* (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2515), 65-75.

²⁵ มรกต เจวจินดา, *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โครงการ
เฉลิมฉลองบุคคลสำคัญของไทย ที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ :
คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ คณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2543, 2543), 93-
95.

“...เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติการทางทหารขั้นแรก โดยสามารถยึดอำนาจจากรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ไว้โดยสมบูรณ์แล้ว คณะรัฐประหารจะต้องดำเนินการที่จำเป็นเป็นขั้นตอนต่อไปในทางการเมือง... เพื่อการนี้จำเป็นต้องร้องขอรับการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกคณะรัฐประหารผู้ซึ่งเข้าราชการทหารและพลเรือนมีความเคารพยำเกรง... คณะรัฐประหารมีความเห็นตรงกันเป็นเอกฉันท์ว่าในสถานการณ์เช่นนี้ย่อมไม่มีท่านใดจะเหมาะไปกว่า...จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงได้กำหนดให้ พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ท.ศิลป์ รัตนพิบูลชัย และร.อ. วิฑูร หงสเวช เป็นผู้ทำหน้าที่ไปตั้งอู่เชิญในนามของคณะรัฐประหาร ถ้าจอมพลไม่ยอมรับคำเชิญโดยดีด้วยการขอรับรองก็จะพยายามให้ท่านยอมรับ ด้วยการบังคับแกมวิงวอน...”²⁶

ในทางกลับกัน จอมพลป. พิบูลสงคราม ไม่ได้ต้องการจะกลับเข้าร่วมวงการเมืองอีก ดังจะเห็นได้จากในคืนวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 นั้น จอมพลป. พิบูลสงคราม ได้เดินทางออกจากบ้านพร้อมด้วย ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ไปซ่อนตัวอยู่ ณ บ้านของ พล.ต.ปลด ปลดประไพักษ์ พิบูลภานุวัฒน์ซึ่งตั้งอยู่บริเวณบางโพธิ์ นอกเขตพระนคร (พระนคร หมายถึง กรุงเทพมหานครในเวลานั้น - ผู้เขียน) พลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายได้บันทึกเหตุการณ์ในวันนั้นไว้ว่า

“...ที่บ้านซอยชิดลมวันเดียวกัน ประมาณ 21.00 นาฬิกา หลังอาหารค่ำ จอมพลกำลังเตรียมตัวออกจากบ้านพร้อมกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม.. โดยก่อนออกจะได้กระซิบพูดกับน้องชาย ร.ท.ประสงค์ สองสามคำซึ่งข้าพเจ้าไม่ได้ยิน แล้วหันมาสั่งข้าพเจ้าให้อยู่เฝ้าบ้าน ข้าพเจ้าไม่กล้าถามท่านว่าจะไปไหน เมื่อไรจะกลับ และสังเกตเห็นว่าทั้งเสื้อที่ใส่และหมวกที่สวมไม่ใช่เสื้อและหมวกที่ท่านเคยใช้อยู่ทุกวันจนคนจำได้ จอมพลป. พิบูลสงครามคงจะได้รับข่าวแน่นอนแล้วว่าการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลกำลังจะเกิดขึ้นในไม่กี่ชั่วโมงข้างหน้า สุดปัญญาจะห้ามปราม จึงตกลงใจหลบไปเสียให้ไกลพ้นจากความวุ่นวาย ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในการกระทำของคณะรัฐประหารด้วยประการใดทั้งสิ้น...ข้าพเจ้า (พล

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 207-208 .

ตรีอนันต์-ผู้เขียน) ทราบเมื่อตอนรุ่งเช้าว่าคืนนั้นท่าน (จอมพล ป. พิบูลสงคราม-ผู้เขียน) ได้หลบซ่อนตัวอยู่กลางบ้านสวนที่บางโพธิ์นอกพระนครในบ้านของ พล.ต.ปลด ปลดปรักษ์ พิบูล-ภาณุวัฒน์ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นนายทหารปืนใหญ่เก่าอีกผู้หนึ่งซึ่งจอมพลรักใคร่คุ้นเคยเป็นพิเศษ²⁷

อย่างไรก็ตามจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ไม่สามารถหลบเลี่ยงการขอร้องให้เข้าร่วมคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 ได้เพราะทางคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้มาเชิญถึงที่บ้านและพยายามที่จะหาจอมพล ป. พิบูลสงครามให้พบ ตามที่พลตรีอนันต์ พิบูลสงครามได้เล่าไว้ว่า

“คณะรัฐประหารประสบอุปสรรคเล็กน้อยในการปฏิบัติตามขั้นตอนแรก แต่กลับหนักใจมากกว่าที่จะดำเนินการทางการเมืองต่อไปตามขั้นที่สอง ตลอดทั้งคืนนายทหารผู้มีหน้าที่เชิญจอมพลไปที่กองบัญชาการได้ผลัดกันมาที่บ้านซอยชิดลม แต่จอมพลก็ได้ออกจากบ้านชิดลมไปเสียตั้งแต่ค่ำวันวาน และข้าพเจ้า (พลตรีอนันต์-ผู้เขียน) ก็จนปัญญาไม่สามารถจะทราบได้จริงๆ ว่าจอมพลท่านหลบไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหน...ที่สุด ร.ท.ประสงค์ จึงตกลงใจนำ พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ ไปพบจอมพลที่บางโพธิ์เพื่อขอร้องให้จอมพลรับเชิญมาที่กองบัญชาการคณะรัฐประหารในกระทรวงกลาโหม ข้าพเจ้ามั่นใจว่าพ.อ.เผ่า ศรียานนท์ ในฐานะที่เคยเป็นนายทหารคนใกล้ชิดกับจอมพลจะสามารถขออนุญาตให้ท่านเห็นความจำเป็นของคณะรัฐประหาร และสามารถวิงวอนแกมบังคับก็ได้ถ้าไม่มีวิธีอื่น...ไม่ช้าพ.อ.เผ่า ศรียานนท์ก็กลับมาที่บ้านชิดลมด้วยใบหน้าแดงก่ำ แจ้งว่าจอมพลยอมรับแล้ว แต่ขอให้ให้นำกำลังนักเรียนนายร้อยไปรับ ทุกคนที่คอยโล่งใจเหมือนได้ปลดตนออกจากอก...”²⁸

แม้ว่าการรัฐประหารในพ.ศ. 2490 จะประสบความสำเร็จ แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามปฏิเสธการเป็นนายกรัฐมนตรี กลับเลือกดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทน เพราะเพิ่งจะพ้นจากคดีอาชญากรรมสงคราม และในสายตาต่างประเทศ โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจอย่างอังกฤษนั้น ยังคงเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ที่

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 208-209.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 210 - 211.

ฝึกฝนผลิตพิศมิต์การอยู่ ดั้งนั้นทางคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จึงได้เชิญนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรค ประชาธิปัตย์ และสหายเก่าของจอมพล ป. พิบูลสงครามนับตั้งแต่เรียนด้วยกันที่ประเทศฝรั่งเศส ขึ้นมาเป็น นายกรัฐมนตรีแทน ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งในการบริหารของคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2490 เพราะต้องพึ่งพิงคะแนน เสียงของพรรคประชาธิปัตย์ในการบริหารงาน เนื่องจากต้องการสร้างความชอบธรรมในการเข้ามาบริหารงานใน สายตาของชาติฝ่ายสัมพันธมิตรที่เป็นฝ่ายชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เป็น แก่นนำสำคัญ

ต่อมาทางคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ต้องการบริหารประเทศเอง ทำให้นายควงถูกบังคับให้ลาออก จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในวันที่ 9 เมษายน พ.ศ.2491 และ ดำเนินการผู้บัญชาการทหารบก พล.ท.ผิน ได้เข้าดำรงตำแหน่งแทน จึงทำให้การบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งที่ 2 นี้ต้องอาศัยการสนับสนุนจากกองทัพที่พล.ท.ผิน เป็นผู้บัญชาการทหารบก แทน

ในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 นี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเผชิญกับการท้าทายจาก กลุ่มการเมืองต่างๆ ดังนี้

ก. กบฏเสนานิการ (2491) หรือ กบฏนายพล หรือ กบฏ 1 ตุลาคม เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2491 เมื่อนายทหารระดับเสนานิการของกองทัพ เช่น พล.ต.สมบุญรณ ศรานุกิต และ พล.ต.เนตร เขมโยธิน เป็นหัวหน้า คณะนายทหารกลุ่มหนึ่ง วางแผนที่จะเข้ายึดอำนาจการปกครอง และปรับปรุงกองทัพจากความเสื่อมโทรม และได้ ให้ทหารเล่นการเมืองต่อไป แต่ทางรัฐบาล ทราบแผนการล่วงหน้าและทำการจับกุมผู้คิดก่อการได้ ผู้ถูกจับกุมใน เหตุการณ์ครั้งนี้มีอดีตรัฐมนตรีสมัย นายปรีดี พนมยงค์ และพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลายคน กบฏครั้งนี้ เกิดหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรง-นาวาสวัสดิ์ ประมาณหนึ่งปี

ข. กบฏวังหลวง (2492) ชื่อเรียกการกบฏที่เกิดขึ้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 เกิดขึ้นโดยนายปรีดี พนมยงค์ ร่วมกับคณะนายทหารเรือ และอดีตเสรีไทยกลุ่มหนึ่ง เรียกตัวเองว่า "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์" นำกำลังยึดพระบรมมหาราชวังและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกองบัญชาการทางฝ่ายกบฏได้ ประกาศถอดถอนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคน โดยนายปรีดี พนมยงค์ได้ ปลอมตัวเป็นทหารเรือและติดหนวดปลอม แต่มีผู้จำได้ พล.ต.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ - ยศ ในขณะนั้น) ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการปราบปราม มีการสู้รบกันในเขตพระนคร กรุงเทพมหานครอย่างหนัก พล.ต.สฤษดิ์เป็นผู้ยิงปืนจากรถถังทำลายประตูวิเศษไชยศรีของพระบรมมหาราชวังพังทลายลง จนในที่สุด เวลา เย็นของวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 ทั้ง 2 ฝ่ายก็หยุดยิง เมื่อรัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้และ ปราบปรามฝ่ายกบฏได้สำเร็จ นายปรีดี พนมยงค์ ต้องหลบหนีออกนอกประเทศอีกครั้ง หลังจากลี้ภัยไปเมื่อมี คราวรัฐประหาร พ.ศ.2490²⁹

²⁹ ไทน้อย, 25 คดีกบฏ (พระนคร : ประมวลสาส์น, 2513), 258.

ผลจากเหตุการณ์กบฏวังหลวงทำให้ไม่กี่วันถัดมา ได้มีการสังหารบุคคลสำคัญทางการเมืองหลายคน และหลังจากนั้นอีกไม่กี่วัน ได้มีการสังหารบุคคลสำคัญทางการเมืองหลายคน เช่น พล.ต.ต. บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล พ.ต. โผน อินทรทัต ผู้อำนวยการโรงงานยาสูบและอดีตเสรีไทย และการเสียชีวิตของนายทวี ตะเวทีกุล รวมทั้งการสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรีที่ถนนพหลโยธิน ในคืนวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2492 ที่ถนนพหลโยธิน กิโลเมตรที่ 11 บริเวณบางเขน (ใกล้แยกรัชโยธิน) คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง และนายทองเปลว ชลภูมิ ซึ่งเป็นนักการเมืองในสายของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น

อดีตรัฐมนตรีทั้ง 4 คน ถูกยิงเสียชีวิตอย่างน่าสงสารบนรถชนนักโทษของตำรวจ แต่ทางตำรวจแถลงว่า เกิดจากการปะทะกับโจรมลยาญที่จะมาชิงตัวนักโทษซึ่งไม่มีใครเชื่อถือ เหตุการณ์นี้ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็นอย่างมาก เพราะถึงแม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเองอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ตาม หรือจะเป็นการกระทำของตำรวจซึ่งเป็นยุคที่ตำรวจรุ่งเรืองภายใต้การนำของพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ จนได้รับการขนานนามว่า “รัฐตำรวจ” นั้น³⁰ และอาจเรียกได้ว่า เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการกำจัดพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม³¹

การสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรีนี้ เป็นการแสดงให้เห็นความเด็ดขาด ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ที่กำจัดศัตรูทางการเมืองด้วยวิธีการที่เด็ดขาด ซึ่งคล้ายกับเหตุการณ์กบฏ 18 ศพ ในช่วงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 1 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนั้นจึงเป็นการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ความเป็นเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ฝังแน่นอยู่ในความทรงจำของคนในช่วงเวลานั้น ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ค.กบฏแมนฮัตตัน (2494) เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2494 ขณะทำการส่งมอบเรือขุดสันดอนชื่อ “แมนฮัตตัน” ซึ่งทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกามอบให้ ในระหว่างการส่งมอบเรือนั้นตัวแทนของฝ่ายทหารเรือ คือ นาวาตรีมนัส จารุภา ได้เข้ามาจับตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนำไปขังไว้บนเรือหลวงศรีอยุธยา พร้อมกับมีทางฝ่ายทหารเรือได้ยึดสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น โรงไฟฟ้าวัดเลียบ ทางฝ่ายกบฏนั้นเรียกตนเองว่า “คณะกู้ชาติ” และคาดว่า การดำเนินการครั้งนี้คงจะสำเร็จได้โดยง่าย เพราะมีตัวประกัน คือ นายกรัฐมนตรี³² ดังที่ นาวาตรี มนัส จารุภา ได้เขียนไว้ในหนังสือ เมื่อข้าพเจ้าจับจอมพล ป. (ม.ป.ป.) เกี่ยวกับการสนทนาระหว่างตนเองและจอมพล ป. พิบูลสงครามในระหว่างที่อยู่บนเรือหลวงศรีอยุธยาไว้ว่า

“ข้าพเจ้า (มนัส จารุภา-ผู้เขียน) เดินเข้าไปทางช่องทางเดินด้านขวา
ของฉากไม้ ทันใดก็เห็นท่านผู้บัญชาการนั่งอยู่ที่โต๊ะประชุม มีนายทหาร

³⁰ ทักษิณ เจริญมิตร, การเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ หม่อมราชวงศ์ ประกายทอง สิริสุข, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), 106-107.

³¹ อ่านเพิ่มเติมใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.

³² ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, การเมืองไทย : การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา (กรุงเทพฯ : ออเรียนแทลสกอล่า, 2539), 135-136.

ชั้นนายพลเรื่อนั่งอยู่แน่นชนิด ทุกๆท่านมองดูข้าพเจ้าด้วยสายตาที่
เกือบจะเป็นอันเดียวกัน

ข้าพเจ้าเดินไปที่ริมผนังห้องปลดปืนกลมีล้อออกมาจากไหล่ เขาเป็น
พวกออกจากแถววางกับพื้นห้อง...ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความคารวะต่อ
ท่านผู้ใหญ่ แล้วสวมเท้าเข้าไปกระทำเคารพและรายงานว่ ข้าพเจ้า
มาแทน น.อ.อานนท์ ท่านผู้บัญชาการรับทราบแล้วถามว่าเหตุการณ์
ทางฝั่งพระนครเป็นยังไง ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้เรียนไปตามตรง...

ท่านผู้บัญชาการบอกกับข้าพเจ้าว่ามีกำลังทหารบกเคลื่อนมาตาม
เส้นทางกรุงเทพฯ - นครปฐม ท่านได้ส่งกำลังทหารนาวิกโยธินส่วนหนึ่งไป
ตรึงไว้ เพื่อเป็นการป้องกันอันตราย ข้าพเจ้าจึงเรียนท่านว่า กำลัง
ทหารบกนั้นมาจากจังหวัดเพชรบุรีและราชบุรี เป็นฝ่ายเดียวกับข้าพเจ้า
กำลังเคลื่อนกำลังเข้ามาสมทบ ขอให้ท่านกรุณาสั่งการถอนกำลังทหาร
นาวิกโยธินกลับไปเสีย ท่านผู้บัญชาการรับฟังแล้วก็นิ่ง

สุดท้ายท่านถามขึ้นว่า "ทำไม?"

ข้าพเจ้าจึงเรียนให้ท่านทราบว่า พวกข้าพเจ้าไม่พอใจในความเหลว
แหลกของคณะรัฐบาลที่เป็นอยู่ขณะนี้ ต้องการให้มีการปรับปรุงคณะ
รัฐบาล"³³

ปรากฏว่าทางฝ่ายรัฐบาล ได้ดำเนินการปราบปรามอย่างรุนแรง เรือรบหลวงศรีอยุธยาถูกทิ้งระเบิด
เสียหายอย่างหนัก และจมลง จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องว่ายน้ำเอาชีวิตรอดเอง

เมื่อรอดชีวิตหลังจากการถูกทิ้งระเบิดสำเร็จนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามเองได้ตระหนักถึง
ฐานะและความสำคัญของตนเองว่าไม่ได้มีความสำคัญต่อทางคณะรัฐประหารพ.ศ. 2490 อย่างที่ควรจะเป็น
เพราะฝ่ายทหารบก ทหารอากาศ และตำรวจภายใต้การนำของพลเอกผิน ชุณหะวัณ ได้ใช้กำลังในการปราบปราม
อย่างหนัก โดยไม่ได้คำนึงถึงความปลอดภัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีและอยู่ในฐานะตัว
ประกันในขณะนั้น³⁴

ง.กฎสันติภาพ (2495) จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

³³ มนัส จารุกา, เมื่อข้าพเจ้าจี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พระนคร : ประพันธ์สาส์น, ม.ป.ป.), 243.

³⁴ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), 371.

3.3 ความต่อเนื่องของภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2494-2497

ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกผลิตอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่งถูกครอบงำโดยรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เพราะได้มีการนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 มาใช้ ทำให้ทหารเข้ามามีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง และรัฐบาลสามารถเข้าควบคุมการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติได้อย่างง่ายดาย³⁵ รวมทั้งเหตุการณ์การจับกุมสื่อมวลชน หรือกบฏสันติภาพที่ส่งผลต่อการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มสื่อมวลชนได้กลายเป็นผู้ผลิตหลักของภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

การยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 หรือที่เรียกกันว่า การรัฐประหารเงียบ ซึ่งเป็นการรัฐประหารตนเองของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 ของคณะทหารที่เรียกตนเองว่า “คณะบริหารประเทศชั่วคราว” โดยได้ออกคำแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ดังนี้

“คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1

เนื่องจากสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันตกอยู่ในความคับขันทั่วไป ภัยแห่งคอมมิวนิสต์ได้ถูกคุกคามเข้ามาอย่างรุนแรง ในคณะรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ก็ยังมีดี ในรัฐสภาที่ดี มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมอยู่เป็นอันมาก แม้ว่ารัฐบาลจะทำความพยายามสักเพียงใด ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหา เรื่องคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งไม่สามารถปราบปรามการทุจริตที่เรียกว่าคอร์รัปชัน ดังที่มุ่งหมายว่าจะปราบนั้นด้วย ความเสื่อมโทรมมีมากขึ้น จนเป็นที่วิตกกันทั่วไปว่า ประเทศชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในสถานการณ์การเมืองอย่างนี้ คณะทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 พร้อมด้วยประชาชนผู้รักชาติ มุ่งความมั่นคงดำรงอยู่แห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ และระบอบรัฐธรรมนูญ ได้พร้อมกัน เป็นเอกฉันท์ กระทำการเพื่อนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 กลับมาใช้ ให้เป็นความมุ่งเรื่องสถาพรแก่ประเทศชาติสืบไป”³⁶

โดยสาเหตุที่แท้จริงของการรัฐประหารครั้งนี้ คือ การต้องการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2492 ที่ได้ให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการควบคุมทางการเมืองผ่านวุฒิสภาที่มาจากแต่งตั้ง อีกทั้งการที่ผู้สำเร็จ

³⁵ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, แขนงชิงชาติไทย, 268-269.

³⁶ “คำแถลงการณ์ ฉบับที่ 1,” ราชกิจจานุเบกษา 68 (30 พฤศจิกายน 2494) : 1.

ราชการแผ่นดินเข้าแทรกแซงกิจการทางการเมือง พยายามกีดกัน “คณะรัฐประหาร 2490” ออกจากการบริหารประเทศ³⁷ และตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกวุฒิสภาที่ถูกแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์จากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ให้สามารถดำรงตำแหน่งต่อเนืองได้ สมาชิกวุฒิสภาชุดแต่งตั้งนี้ได้สร้างอุปสรรคในการบริหารของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมาก เช่น การตั้งกระทู้ถามรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง และการอภิปรายคัดค้าน ยับยั้งการออกกฎหมายถึง 31 ฉบับจาก 57 ฉบับ³⁸ นอกจากนี้ วุฒิสภาชุดนี้ขอเปิดอภิปรายทั่วไปภายหลังการปราบปราม “กบฏแมนฮัตตัน” โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างหนัก ซึ่งถือได้ว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์³⁹ ต่อมา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กล่าวตอบโต้วุฒิสภาว่าการเปิดอภิปรายของวุฒิสภาที่โจมตีรัฐบาลอย่างหนักนี้เป็นการเล่นบทเป็นฝ่ายค้านต่อรัฐบาล⁴⁰

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 บริหารราชการแผ่นดินด้วยความยากลำบาก คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 จึงได้นำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 นำมาแก้ไข เป็นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2495 มาใช้ในช่วงเวลาสั้นๆ

สำหรับ รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2495 ฝ่ายรัฐบาล คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรัฐประหาร ยอมให้คงไว้เพียงสาระบางประการ เช่น การให้คงมีคณะองคมนตรีที่ทรงตั้งตามพระราชอัธยาศัยต่อไป แต่ไม่ปรากฏข้อความให้ทรงสามารถเลือกและแต่งตั้งวุฒิสภาด้วยพระองค์เองดังเดิม กล่าวโดยสรุปคือ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2495 นี้เป็นการจำกัดอำนาจพระมหากษัตริย์ไว้เพียงในขอบเขตกิจการส่วนพระองค์เท่านั้น และไม่เปิดช่องทางให้ทรงใช้อำนาจผ่านทางวุฒิสภาได้อีก

ในพ.ศ. 2495 ได้เกิดเหตุการณ์กบฏสันติภาพ ซึ่งรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้ความรุนแรงกับสื่อมวลชน โดยกบฏสันติภาพ เกิดจากกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่ง เป็นสมาชิกคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2494 โดยมี นายแพทย์เจริญ สืบแสง เป็นประธานคณะกรรมการ นาย กุหลาบ สายประดิษฐ์ และพระมหาติลภ สุวธรรวัตน์ เป็นรองประธาน นาย ส. โชติพันธุ์ (สืบทวีเมฆประเสริฐ) เป็นเลขาธิการ ตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านสงครามในคาบสมุทรเกาหลี ต่อต้านรัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งสนับสนุนสงครามเกาหลี และเรียกร้องให้รัฐบาลไทยถอนตัวจากสงครามเกาหลี และกำลังเตรียมตัวเข้าร่วมประชุมกับนานาชาติในประเทศจีนเพื่อต่อต้านสงครามเกาหลี⁴¹

³⁷ ทักษิณ เจริญธรรม, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, 73.

³⁸ กริช สืบสนธิ์, “บทบาทและพฤติกรรมของวุฒิสภาไทยสมัยต่างๆ” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), 140-151.

³⁹ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), 157.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

⁴¹ วิวัฒน์ ศดิทรรณินดิย์, กบฏสันติภาพ (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2539), 131-142.

ในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 กรมตำรวจได้ดำเนินจับกุมบุคคลกลุ่มหนึ่ง ภายใต้ข้อหา “สมคบคิดก่อการกบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร” หลังจากนั้น 3 วัน รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 เพื่อบังคับใช้แทนพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ซึ่งยกเลิกไปภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง⁴²

กลุ่มบุคคลที่ถูกจับกุมมีหลากหลายกลุ่ม เป็นจำนวนถึง 104 คน ประกอบไปด้วย⁴³

1. นักเขียนหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียง อาทิ นายกุลลาบ สายประดิษฐ์, นายสุภา ศิริमानนท์ เจ้าของและบรรณาธิการนิตยสาร อักษรศาสตร์ นายอุทธรณ์ พลกุลบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวภาพ, นายแสวง ตุงคะบริหาร บรรณาธิการหนังสือพิมพ์สยามนิกร, นายบุศย์ สิมะเสถียร บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย, นายฉัตร บุญยศิริชัย บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวภาพ

2. นักเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อต้านรัฐบาล อาทิ นายมารุต บุญภาค ประธานกรรมการสโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, นายลิ่วละล่อง บุญภาค (ผู้นำนักศึกษา), นายสุวัฒน์ วรดิลก (นักประพันธ์), นายพิภพ ธงไชย (ทนายความ) และนายสุพจน์ ด้านตระกูล เป็นต้น

คดีนี้ อัยการสั่งฟ้องผู้ต้องหาทั้งหมดทั้งสิ้น 54 ราย ศาลได้พิพากษาจำคุกบางราย 13 ปี บางราย 20 ปี และได้รับการประกันตัวและพ้นโทษตาม พระราชบัญญัตินิรโทษกรรม เนื่องในโอกาสพุทธศตวรรษที่ 25 ในปี พ.ศ. 2500⁴⁴

ผลจากเหตุการณ์กบฏสันติภาพนี้ ได้กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญให้มีการผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากกลุ่มสื่อมวลชนอีกครั้ง เพราะได้มีการใช้ความรุนแรงถึงขั้นดำเนินการจับกุมซึ่งรุนแรงกว่าการขัดแย้งกันครั้งแรก ใน พ.ศ. 2484 ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับสื่อมวลชน⁴⁵ ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2

3.4 การส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย : ความพยายามในการลบภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2498-2500

ผลของรัฐธรรมนูญใน พ.ศ. 2494 คือ พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพล ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เริ่มมีบทบาททางการเมืองที่ชัดเจนมากขึ้น พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีฐานเป็นทหารบก ส่วนพล ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ มีตำแหน่งเป็นฐานสำคัญยุคนี้เป็นยุคทองของตำรวจเพราะได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา โดยสหรัฐอเมริกาได้เข้ามา มีบทบาทในการบริหารประเทศของไทย เพราะการมีที่ตั้งอยู่กลางระหว่างประเทศที่กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปแล้วอย่างจีน

⁴² เรื่องเดียวกัน, 3.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 153.

⁴⁴ อ่านเพิ่มเติมใน วิวัฒน์ คติธรรมนิตย. กบฏสันติภาพ. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2539.

⁴⁵ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย, กบฏสันติภาพ, 267 - 268.

เวียดนาม ลาว รวมทั้งการที่สหรัฐอเมริกาเชื่อในทฤษฎีโดมิโน⁴⁶ ดังนั้นจึงพยายามหาทางป้องกันไทย และ จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่าควรจะขอโอกาสหาเสียงสนับสนุน เพราะทางคณะรัฐประหารเองไม่เห็นประโยชน์ จากการเป็นสัญลักษณ์ผู้นำฝ่ายทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้เสื่อมลงไปแล้ว อาจเรียกได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกอยู่ในสถานการณ์การมีแต่ตำแหน่งแต่ไร้เสียงสนับสนุน จึงได้พยายามที่จะลบภาพผู้นำเผด็จการ โดยได้กระทำตนเป็นผู้นำที่ส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยเพื่อหวังให้ประชาชนสนับสนุนตน⁴⁷ โดยการสานประโยชน์กับทางฝ่ายสหรัฐอเมริกาดังที่กล่าวไปแล้ว และได้ตัดสินใจที่จะเดินทางเยือนต่างประเทศรวมทั้งสิ้น 17 ประเทศ เดินทางตั้งแต่วันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2497-วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2498 (ได้เดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกา ด้วย)

ปรากฏว่าภายหลังการเดินทางครั้งดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้หันมาแก้ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของตนเอง มาเป็นนักประชาธิปไตย โดยการได้ปรับนโยบายในการบริหารประเทศ เปิดให้มีการตั้งพรรคการเมือง ให้สื่อมวลชนวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้ และจัดให้มีการจัดการปราศรัยที่ท้องสนามหลวง รวมถึงการให้สื่อมวลชนสัมภาษณ์เป็นประจำทุกสัปดาห์ จึงอาจพิจารณาได้ว่า การพยายามกระทำตัวเป็นนักการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งนี้ เพื่อเป็นการลบภาพความเป็นเผด็จการของตนเอง ด้วยอีกประการหนึ่ง

จอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งพรรคของตัวเอง คือ พรรคเสรีมนังคศิลา แต่ว่างประมาณที่ใช้จายนั้น มีที่มาค่อนข้างคลุมเครือ และเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด โดยเฉพาะการค้าฝิ่นซึ่ง พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์มีส่วนพัวพันอยู่⁴⁸ การที่บุคคลใกล้ชิดมีภาพลักษณ์ที่ไม่โปร่งใสเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย แม้ว่าตนเองจะมีความพยายามในการล้างภาพความเป็นเผด็จการผ่านการเปิดเสรีทางการเมืองและการจัดการเลือกตั้งก็ตาม อีกทั้งในช่วงปลายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามความแตกแยกภายในระหว่าง พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์กับพลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่มีมากขึ้น

ในวันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2498 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ทำให้มีพรรคการเมืองขึ้นเป็นจำนวนมากถึง 23 พรรค พรรคที่สำคัญได้แก่พรรคเสรีมนังคศิลา มีจอมพล ป. พิบูล-

⁴⁶ ทฤษฎีโดมิโน คือ เป็นทฤษฎีทางนโยบายด้านการต่างประเทศ อู่มากขึ้นจากลักษณะของเกมไฟต์ต่อแต้ม ซึ่งถ้ามีไพ่ล้มหนึ่งใบ ไฟ่ใบอื่น ๆ ก็ล้มเป็นแถบติดต่อกันเป็นลูกโซ่ ทฤษฎีโดมิโนหมายความว่าถ้าประเทศหนึ่งหันไปใช้ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ จะส่งผลให้ประเทศรอบข้างก็จะเอาอย่างตามไปด้วย เรียกว่า “ผลกระทบบแบบโดมิโน”

ทฤษฎีโดมิโนเกิดขึ้นจากกรณีการขยายตัวของลัทธิและระบอบคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชีย เมื่อจีน เกาหลีเหนือ และ เวียดนามเหนือตกเป็นคอมมิวนิสต์ จึงมีความเชื่อว่าประเทศอื่น ๆ เช่น ลาว เขมร ไทย มาเลเซีย ฯลฯ จะถูกครอบงำโดยระบบคอมมิวนิสต์ในที่สุดตามไปด้วย การล้มของโดมิโนจึงหมายถึงการล้มตัวของระบอบประชาธิปไตย (อ้างจาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), 477-484.

⁴⁷ ทักษิณ เตียรณ, การเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการ, 224.

⁴⁸ อ่านเพิ่มเติมใน สมบูรณ์ วรพงษ์, ยึดรัฐบาล, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สายธาร, 2549.

สงคราม เป็นหัวหน้าพรรค พรรคธรรมาธิปัตย์ มีจ.ต.อ.เปี่ยม บุญยโชติ เป็นหัวหน้าพรรค และพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้าน มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค

การเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ในระหว่างการหาเสียงนั้น พรรคประชาธิปไตย ได้โจมตีพรรคเสรีมนั่งคดียาอย่างหนัก จึงคาดการณ์กันว่าพรรคประชาธิปไตยจะชนะการเลือกตั้งในเขตจังหวัดพระนคร แต่ผลการเลือกตั้งกลับพลิกความคาดหมาย พรรคเสรีมนั่งคดียาเป็นฝ่ายชนะ จึงทำให้เกิดการประท้วง ผลการเลือกตั้ง เพราะปรากฏว่าในวันเลือกตั้งนั้นมีการทุจริตการเลือกตั้งอย่างรุนแรง กล่าวคือ ผู้ใช้สิทธิบางคน ใช้สิทธิมากกว่า 1 ครั้ง หรือ มีการข่มขู่ไม่ให้ลงคะแนนให้พรรคฝ่ายค้าน เป็นต้น รวมทั้งการนับคะแนนก็เป็นไปอย่างล่าช้า ในเย็นวันที่ 26 กุมภาพันธ์ นั้นเอง กลุ่มประชาชนที่ไม่พอใจผลการเลือกตั้งได้เดินขบวนมายังทำเนียบรัฐบาลและข่วงปาลิงของใส่ ดังที่วิทยากร เชียงกูล นักวิชาการได้กล่าวไว้ว่า

“...การประท้วงเริ่มขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีนักศึกษา

จากหลายสถาบันมาร่วมชุมนุม พร้อมกับยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลตอบ 5 ข้อ

1. ให้รัฐบาลประกาศเลิกภาวะฉุกเฉินโดยพลัน และให้แจ้งด้วยว่าที่ต่างชาติเข้าแทรกแซงนั้นคือชาติใด
2. ขอให้รัฐบาลประกาศการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นโมฆะและขอให้มีการเลือกตั้งใหม่
3. ขอให้นิสิตนักศึกษาเป็นกรรมการและเสมียนนับคะแนนในการเลือกตั้ง
4. ให้รับสอบสวนผู้ทุจริต และลงโทษผู้กระทำความผิดในการเลือกตั้งครั้งนี้
5. ขอให้ตอบคำเรียกร้องนี้ทั้งหมดภายใน 24 ชั่วโมง

เมื่อไม่ได้คำตอบ ขบวนการนิสิตนักศึกษาและประชาชนจึงเคลื่อนขบวนมุ่งหน้าไปทำเนียบรัฐบาล หลังจากได้พบจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้ว ขบวนการก็ค่อยสลายตัวไปในที่สุด..⁴⁹

ต่อมาเมื่อสถานการณ์ตึงเครียดมากขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นเวลา 12 วัน คือ ระหว่างวันที่ 2-14 มีนาคม พ.ศ. 2500 และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับพระราชโองการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2500⁵⁰

สิ่งที่น่าสนใจในช่วงความวุ่นวายทางการเมือง ในพ.ศ. 2500 นี้คือ การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้พยายามแสดงตัวว่าไม่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้อธิบายบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงนี้ไว้ว่า

⁴⁹ วิทยากร เชียงกูล, ขบวนการนักศึกษาไทยจาก 2475-14 ตุลาคม 2516, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2546), 41-42.

⁵⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 494.

“การที่จอมพลสฤษดิ์ พยายามแสดงตนให้เห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับความ “สกปรก” ครั้งนี้ โดยที่เมื่อนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประท้วงด้วยการลดธงครึ่งเสาและจัดการชุมนุมจอมพลสฤษดิ์ก็ปรากฏตัวปราศรัยกับบรรดานิสิตนักศึกษา และเมื่อมีการเดินขบวนในถนนราชดำเนิน (นำโดยจุฬาฯและธรรมศาสตร์) จอมพลสฤษดิ์ก็ปล่อยให้มีการเดินขบวนโดยดี และในที่สุดก็กลายเป็น “ขวัญใจ” ของนิสิตนักศึกษา นักหนังสือพิมพ์และประชาชนโดยทั่วไป”⁵¹

หลังจากการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2500 แล้วนั้นซึ่งเป็นการเลือกตั้งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามหวังว่าจะช่วยยืดอายุทางการเมืองของตนออกไป แต่การเปิดเสรีทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามเองได้กลับมาเป็นอาวุธที่ทำร้ายตัวเอง เพราะได้มีการเปิดโปงการคอร์รัปชัน การค้ายาเสพติดและการใช้ความรุนแรงของฝ่ายตำรวจ ซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของรัฐบาล และตัวของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยตรงฐานะนายกรัฐมนตรียด้วย⁵²

พลโทสฤษดิ์ ธารวัชร์เข้ายึดจึงได้ใช้ข้ออ้างว่าประชาชนเรียกร้องให้มีการทำรัฐประหาร และอาศัยความเป็น “ขวัญใจนิสิตนักศึกษา” เข้าทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500⁵³ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้ทำให้สังคมเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เป็นนักการเมืองที่โกงการเลือกตั้ง⁵⁴

ในหนังสือ ยึดรัฐบาล-รัฐประหาร 16 ก.ย. ล้มรัฐบาลพิบูลนาหวาฯ (2500) ของสมบุญ วรรณษ์ นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ ได้บรรยายเกี่ยวกับการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2500 ไว้ในคำนำว่า

“ถ้าจะกล่าวตามความจริงแล้ว ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าในเวลา 25 ปีของระบอบประชาธิปไตยที่ผ่านมา เราได้อะไรเป็นชิ้นเป็นอันขึ้นมาบ้าง โดยเฉพาะหลัก 6 ประการ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของผู้ก่อการ 2475 ขณะนั้น ก็หาได้บรรลุถึงจุดหมายอันแท้จริงไม่ ยิ่งกว่านั้นเหตุการณ์ที่เป็นรอยต่างพร้อมของรัฐบาลชุดก่อน ไม่ว่าจะเป็นการประหารระหว่างคนไทยด้วยกัน ตลอดถึงคอร์รัปชันและความเอือมระอาที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐบาลผู้ใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางมิชอบ แม้ที่สุดการเลือกตั้ง

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 495 .

⁵² บทบาทและภาพลักษณ์ของจอมพลสฤษดิ์มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับกับประชาชนได้มากกว่า พ.อ.เผ่า โดยจอมพลสฤษดิ์ได้เริ่มมีความโดดเด่นทางการเมืองตั้งแต่การปราบกบฏแมนฮัตตันเป็นต้นมา การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ในครั้งนี้จึงค่อนข้างได้รับการตอบรับที่ดีจากประชาชน เพราะดูเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ในขณะที่นั้นสำหรับประชาชน

⁵³ วิทยากร เชียงกุล, ขบวนการนักศึกษาไทยจาก 2475-14 ตุลาคม 2516, 42.

⁵⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, 492-495.

อันสภปรกโสมม ซึ่งผ่านไปแล้วเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ ศกนี้ ได้กลายเป็นโศดำของ
 รัฐบาลชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประชาชนชาวไทยทุกคนคงทราบ
 แล้ว”⁵⁵

ในช่วงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500
 นั้น ต้องอาศัยการสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจทางการเมือง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ
 กลุ่มตำรวจภายใต้การควบคุมของพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ แต่การพยายามรักษาฐานอำนาจจากทั้งสองกลุ่มของ
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เติบโตด้วยความยากลำบาก เพราะทั้งจอมพลสฤษดิ์ และพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ต่างก็
 แข่งขันกันสร้างสมบารมี ของตนตั้งนั้้นสถานะทางการเมืองที่แท้จริงของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงอาจเรียกได้
 ว่าเป็นเพียง “เสือกระดาษ” เท่านั้น⁵⁶ และนายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงจุดจบทางการเมืองของ จอมพล ป.
 พิบูลสงครามไว้ว่า

“ฝ่ายชาทหารคณะเก่าระบบทาสได้โฆษณาใส่ร้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า
 ไม่เคารพพระมหากษัตริย์ ทำให้คนรุ่นใหม่สมัยนั้นจำนวนหนึ่งหลงเชื่อ ครั้น
 แล้วพวกชาทหารคณะทาส ได้สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารโค่น
 ล้ม จอมพล ป. พิบูลสงครามแล้วช่วยกันโฆษณาให้แก่จอมพลสฤษดิ์ว่าเป็น
 ผู้รักษาพระราชบัลลังก์ไว้”⁵⁷

จากการทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ทำให้จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ต้องลี้ภัยไปพำนักชั่วคราวที่ประเทศกัมพูชา ก่อนจะพำนักเป็นการถาวรที่ประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่ง
 ถึงแก่กรรม ในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2507

3.5 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังกการพ้นจากตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2500-2507

หลังจากรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เข้าดำรงตำแหน่ง
 นายกรัฐมนตรีแทน รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ยังคงมีความมั่นใจว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลับมาทำ
 รัฐประหารคืนหรือไม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังคงติดตามภาพการที่ฐานอำนาจเดิม
 ของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะนำจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมายึดอำนาจคืนส่งผลให้ในช่วงพ.ศ. 2500-2507

⁵⁵ สมบูรณ์ วรพงษ์, ยึดรัฐบาล, 5.

⁵⁶ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, การเมืองไทย : การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา, 137-138.

⁵⁷ ปรีดี พนมยงค์, ข้าราชการประวัติศาสตร์, 52.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีสถานะเป็นบุคคลที่รัฐไม่ไว้วางใจ ซึ่งมีคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2500 เป็นผู้ผลิต และได้
 หายไปเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2507

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กล่าวถึงการรัฐประหารในครั้งนั้นโดยอ้างว่า ตนเองไม่ได้มีเจตนาจะขับไล่
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากประเทศ ดังการให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2501

“จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านหายไปไหนผมไม่รู้
 ผมเสียใจ ที่จริงผมอยากจะพบท่าน นี่ผมพูดด้วยความจริงใจ และผมก็ไม่
 รู้สึกยินดีอะไรเลยในการทำครั้งนี้ ความจำเป็นและมतिของมหาชน ที่
 เรียกร้องจึงต้องทำลงไป ผมเสียใจมากที่ไม่ได้พบท่านจอมพล ป. พิบูล
 สงครามและผมก็พยายามติดต่อทุกวิถีทาง เพราะจอมพล ป. เป็นผู้ม
 ีบุญคุณต่อชาติ แต่ที่ต้องมาเป็นไปเช่นนี้ อาจเพราะหลงผิดไปบ้าง เชื่อคน
 อื่นไปในทางเสียบ้าง ผมเสียใจเหลือเกิน อยากจะพบท่าน ถึงแม้ท่านจะมี
 ส่วนไม่ดีอยู่บ้าง เมื่อหักกลบลบกันแล้ว ท่านก็ยังเป็นคนดีที่มีคุณค่าแก่
 ประเทศ เมื่อท่านไปก็เสียคนดีของชาติ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญต่อไป และ
 ถ้าหากท่านกลับมาจริง ผมตั้งใจว่า จะไปกราบท่านและให้ท่านอยู่หนึ่งๆ โดย
 จะส่งคนไปอารักขาเพื่อให้ท่านอยู่ให้สบาย”⁵⁸

สถานะของจอมพล ป. พิบูลสงครามในสถานะบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา ได้สะท้อนว่า มีความวิตกกังวลว่า
 จอมพล ป. พิบูลสงครามจะกลับมายึดอำนาจอีกครั้ง ตามรายงานที่ว่า

“บุคคลที่เคยสังกัดพรรคเสรีมนังคศิลาที่มารวมอยู่กับพรรคชาติ
 สังคมกลุ่มหนึ่งกล่าวหาว่าคณะทหารไม่ไว้วางใจ และส่งตำรวจคอยติดตาม
 ความเคลื่อนไหว ทำให้เกิดการระแวงกลางแคลงใจกันขึ้น รวมทั้งมีข่าวลือว่า
 จะมีการปฏิวัติโดยผู้สูญเสียอำนาจบ้าง ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้อง
 มีจดหมายลงวันที่ 25 เมษายน 2501 ประกาศว่าจะกลับมามีอำนาจอีก
 โดยวิธีที่ไม่ถูกต้องตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ”⁵⁹

⁵⁸ ไทยน้อย และ กมล จันทร์สร, วอเตอรืลู่ของจอมพลแปลก (พระนคร : แพร์พิทยา, 2500), 271-280.

⁵⁹ เซาว์นวิศ สุตลาภา, พรรคการเมือง ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือยูงรำแพน, 2517),
 231-232.

เมื่อพิจารณารายงานดังกล่าวนี้ โอกาสและความเป็นได้ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะกลับมามีอำนาจแทบจะไม่เกิดขึ้น จึงเป็นการให้ร้าย เพื่อสนับสนุนสถานะบุคคลที่รัฐไม่อาจไว้วางใจได้ ที่ทางคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2500 เป็นผู้สร้างนั้นมีน้ำหนักมากขึ้น

นอกจากนี้คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2500 ยังได้นำเสนอความชอบธรรมของการยึดอำนาจของคณะรัฐประหารของตนเอง เพราะการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีส่วนพัวพันกับการเลือกตั้ง ในพ.ศ. 2500 และเรื่องเงินคงคลังของประเทศที่สูญหายไปจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะกล่าวโจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะในพ.ศ. 2501 เรื่องเงินคงคลังที่สูญหายไป และการที่ไม่มีเงินคงคลัง จากรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามเลย

จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ตอบได้ว่า นอกจากทางรัฐบาลกล่าวว่าตนเองจะกลับมามีอำนาจอีกครั้ง ประจวบกับการที่รัฐบาลของจอมพลถนอมต้องการจะเพิ่มภาษีสินค้าหลายอย่าง ดังนั้นถ้าราษฎรจะไม่พอใจ เพราะต้องเสียภาษีเพิ่ม รัฐบาลจึงต้องหันไปประณาม รัฐบาลในอดีตแทน ซึ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นได้ออกมาดำเนินการแก้ต่างในเรื่องนี้⁶⁰

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เขียนจดหมายเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นภายใต้การบริหารของตนที่ผ่านมาในอดีต ผ่านบทความที่ชื่อว่าจดหมายจากโตเกียว ลงวันที่ 6 และ 25 เมษายน พ.ศ. 2501 ตามลำดับ โดยจะขอนำเสนอบางตอนจากจดหมายฉบับวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2501 ที่ว่า

“เขียนบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

ข้าพเจ้าขอความกรุณาได้โปรดลงบทความแสดงความจริง เพื่อให้ประชาชนทราบ คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ..... ส่วนหนี้ 8000 ล้านบาทนั้นเป็นหนี้รัฐต่อรัฐจากธนาคารชาติก็กู้เงินที่รัฐบาลให้ธนาคารชาติหามาได้โดยรัฐบาลมอบทุนให้ไป ส่วนเงินคงคลังนั้น ตั้งแต่รัฐบาลคณะราษฎรรับช่วงต่อมาก็ไม่เคยมีเงินคงคลัง แต่เรามีทุนสำรองเป็นทองคำ เงินตราต่างประเทศ พันธบัตรต่างประเทศในธนาคารชาติฝากไว้ที่อเมริกาและอังกฤษมากมาย รัฐบาลก็รับรองอยู่แล้ว ทุนสำรองนี้มีแต่ทวีมากขึ้นก็เปรียบเหมือนเงินคงคลัง แต่ดีกว่า เพราะเราใช้เป็นทุนออกธนบัตรได้ โลกเชื่อถือได้...ที่มีผู้กังวลว่าข้าพเจ้าจะคิดปฏิวัติรัฐประหารอีกนั้น ข้าพเจ้าขอปฏิเสธว่าไม่เคยคิดและจะไม่ทำเช่นนั้นเป็นอันขาด ตามที่ข้าพเจ้าได้ประกาศไว้มาแล้ว แต่ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญเสมอและภายในกรอบของกฎหมาย ข้าพเจ้าประสงค์อย่างยิ่งจะไม่ให้คนไทยต่อคนไทยต้องรบกันเอง...มีผู้ลงพิมพ์ว่าข้าพเจ้าเป็นศัตรู

⁶⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2, 345-346.

กับจอมพล ส. ณะวัชร์บ้าง เป็นศัตรูกับรัฐบาลปัจจุบันบ้าง บางทีก็ว่า เป็นศัตรูกับหลวงประดิษฐมนูธรรมบ้าง ข้าพเจ้าขอปฏิเสธว่าข้าพเจ้า ไม่ขอเป็นศัตรูกับใครและจะไม่ปฏิบัติตนเป็นศัตรูกับผู้ใดด้วย เพราะต่างคนก็อยากทำงานให้ประเทศชาติตามความเห็นของแต่ละคน เราจะเป็นศัตรูกันทำไม

ขอขอบคุณ

ป.พิบูลสงคราม⁶¹

เมื่อม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช⁶² ได้เขียนบทความเรื่อง “คำแก้ตัวอันเป็นเท็จ” ลงในหนังสือสยามรัฐ เขียนเมื่อพ.ศ. 2501 ก็ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เขียนจดหมายเรื่อง “บทเรียนการคลัง” บทที่ 1 และ “บทเรียนการคลัง ตรวจสอบบทเรียนการคลังของหม่อมคึกฤทธิ์” เพื่อเป็นการตอบโต้การที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้แสดงออกถึงการเป็นปากเป็นเสียงแทนจอมพลถนอมอย่างชัดเจน ซึ่งจดหมายทั้งหมดที่จอมพล ป. พิบูลสงครามส่งมาตีพิมพ์นั้นได้ถูกตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับและคำสัมภาษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจ ในขณะนั้น คือ พล ต.อ. ไสว ไสวเสนายากรว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีเค้าผู้คิดปฏิวัติและดำเนินการต่อสู้ได้ดินอยู่ตลอดเวลา เพื่อล้มล้างรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ และพร้อมจะยึดอำนาจคืน ซึ่งหมายถึงใครอื่นไม่ได้เลยนอกจากจอมพล ป. พิบูลสงครามและผู้สนับสนุนยอมส่งให้ตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง มีสถานะเป็นบุคคลที่รัฐไม่อาจไว้วางใจได้สำหรับในช่วงขณะนั้น ซึ่งตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็ทราบดีจึงได้พยายามชี้แจงว่าตนไม่ได้ต้องการจะมีอำนาจอีกครั้งแต่อย่างใด ซึ่งทำให้การใช้ชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงครามในประเทศญี่ปุ่นกลายเป็นนักหนังสือพิมพ์เพื่อชี้แจง หรือเขียนเล่าเหตุการณ์ต่างๆของตนออกมาเป็นระยะๆ⁶³ จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรม

จากข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า แท้ที่จริงแล้วทางคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2500 นั้น ยังเกรงว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลับมาใช้อำนาจอีกครั้ง เหมือนคราวรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ดังจะเห็นได้จากคราวที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการขอเดินทางผ่าน และแวะพักผ่อนที่ประเทศไทยในคราวที่จะบวช ณ ประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2503 ตามที่พลตรีอินันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโต ได้บันทึกไว้ในหนังสือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตอนจดหมายถึงลูก ลงวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2503 แสดงความจำนงที่ต้องการกลับเข้ามาประเทศไทยเพื่อพักผ่อน แต่รัฐบาลไม่อนุญาต ซึ่งจดหมายฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นสถานะบุคคลที่รัฐไม่อาจไว้วางใจได้ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 353-355.

⁶² พลตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช นักปราชญ์ นักเขียน นักการเมือง และศิลปินแห่งชาติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ นับเป็นบุคคลที่มีบุคลิกและบทบาทที่หลากหลาย มีชื่อเสียงในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการประพันธ์ การแสดง และนักการเมือง

⁶³ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2, 347-349.

จดหมาย ซึ่งเป็นบทสนทนาโต้ตอบระหว่างพลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีใจความสำคัญว่า

“ข้าพเจ้า (พลตรีอนันต์-ผู้เขียน) ได้ไปพบนายกรัฐมนตรียอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อฟังคำตอบเกี่ยวกับความประสงค์ดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียนให้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทราบก่อนแล้วโดยจดหมาย

ผม(จอมพลสฤษดิ์-ผู้เขียน)ได้ปรึกษาหารือกับแม่ทัพนายกองทั้งหลายเรื่องคุณพ่อของคุณแล้ว มีความเห็นตรงกันทุกคนว่าสำหรับท่านนั้นเชื่อว่าไม่มีอะไร แต่ไม่แน่ใจว่าพรรคพวกที่ใกล้ชิดของท่านที่กรุงเทพฯจะไม่มีโอกาสแห่งกันไปแยกท่านขึ้นมาเข้ามาอีก เหมือนเมื่อวันรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490...สถานการณ์ของบ้านเมืองเวลานี้ได้เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว ผิดจากแต่ก่อน...ถ้าท่านเข้ามาผมก็จำเป็นต้องจับ...”⁶⁴ (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

ดังนั้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับทราบคำตอบว่าตนเองไม่ควรที่จะเดินทางผ่านประเทศไทย เพราะอาจสร้างความสะดวกหรือก่อให้เกิดขึ้นในประเทศไทยได้ และคิดว่าหน้าที และชีวิตทางการเมืองของตนเองสิ้นสุดลงแล้ว จึงได้ตัดสินใจไปบวชที่ประเทศอินเดีย โดยไม่ได้ผ่านประเทศไทยแต่อย่างใด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้บวชที่วัดไทยพุทธคยา ในระหว่างวันที่ 3-27 สิงหาคม พ.ศ.2503 เมื่อลาสิกขาแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เดินทางกลับประเทศญี่ปุ่น และพำนักอยู่กระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในพ.ศ.2507⁶⁵

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามถึงแก่กรรม อย่างกะทันหันที่ประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น⁶⁶ ก็ไม่อนุญาตให้นำศพกลับมาบำเพ็ญกุศล⁶⁷ ทางครอบครัวจึงต้องดำเนินการฌาปนกิจ ณ ประเทศญี่ปุ่น และนำอัฐิกลับมา ข้าราชการเสียชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังเช่นคำอาลัยที่

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 412.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 413-415.

⁶⁶ จอมพลถนอม กิตติขจร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ถึงแก่อสัญกรรมในพ.ศ.

พ.อ.เสรี ไชยสุต เลขาธิการสมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนสตรีวิทยา ได้แสดงความเสียใจและตกใจกับการจากไปครั้งนี้อย่างมาก⁶⁸ เขียนไว้ดังนี้

“การสูญเสียฯพณฯไปโดยกะทันหัน เป็นเหตุให้เกิดความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง บรรดาญาติมิตรที่คุ้นเคยชอบพอรักใคร่ นับถือย่อมรู้สึกว้าว้าว คล้ายกับว่าสิ่งที่เคยชินเคยชมและเห็นกันอยู่เป็นนิมิต ต้องสูญเสียไปโดยทันทีทันใด ความอาลัยจึงเกิดขึ้นอย่างท่วมท้น “ฯพณฯ เป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้า แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพยอดเยี่ยม สามารถนำความรู้มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติได้เป็นอย่างดีเลิศ ขอกุศลผลบุญราศีทั้งหลายที่ ฯพณฯ ได้สร้างสรรคไว้ จงเป็นแทนทองรองรับดวงวิญญาณของฯพณฯ เทิด”⁶⁹

เมื่อทางครอบครัวพิบูลสงครามได้นำอัฐิของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมานั้นไม่ปรากฏว่าทางรัฐบาลได้จัดเป็นรัฐพิธีต้อนรับแต่อย่างใด มีเพียงแต่นักเรียน พ่อค้าประชาชน ข้าราชการ และภรรยาของข้าราชการ ตลอดจนสมาชิกของสภาสตรีแห่งชาติ และกองทหารเกียรติยศ มารับเท่านั้น อย่างไรก็ตามสำนักพระราชวังได้นำผ้าไตรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อม พระราชทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นครั้งสุดท้าย⁷⁰

3.6 การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของสื่อมวลชน พ.ศ. 2500-2507

การที่สื่อมวลชนได้พยายามนำเสนอการปกครองที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี ยิ่งเป็นการย้ำและผลิตซ้ำภาพของความเป็นเผด็จการ นักการเมืองที่ทำให้เกิดความรุนแรงจนเกิดเป็นยุคทมิฬขึ้นในประเทศไทย และเป็นผู้ที่มีบทบาทสร้างสถานการณ์ยุคทมิฬขึ้น⁷¹ อีกทั้งสื่อมวลชนเองก็ได้ผลิตซ้ำภาพลักษณ์นักการเมืองที่โกงการเลือกตั้ง ควบคู่ไปกับความเป็นผู้นำเผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง และได้ส่งอิทธิพลของวาทกรรมชุดนี้ต่อแนวความคิดของสื่อมวลชน และนักวิชาการต่อไปด้วย ซึ่งเป็นโครงเรื่องที่ได้สืบเนื่องมาจากช่วงเวลา พ.ศ. 2488-2490

⁶⁸ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เคยเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนสตรีวิทยา และจอมพล ป. พิบูลสงครามเคยอนุเมตินงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนด้วย

⁶⁹ อนุสรณ์ในการบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ณ วัดพระศรีมหาธาตุ วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2507 (พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2507), ๑.

⁷⁰ นิรันดรชัย และ คทาต้า, หลุมศพสยาม (พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2508), 489-497.

⁷¹ วิเทศกรณีย์, ยุคทมิฬ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียน, 2503), 339.

ตัวอย่างของการผลิตภาพความเป็นเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามจากสื่อมวลชน ที่ได้แสดงความเชื่อมั่นว่าหลังจากยุคของจอมพล ป. พิบูลสงครามผ่านพ้นไปแล้ว เพราะได้มีนักการเมืองบางคนได้เดินทางออกนอกประเทศไปในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และได้เดินทางกลับมาหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว เช่น บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย วันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2501 ได้กล่าวว่า

“การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย อันเป็นบ้านเกิดเมืองมาร⁷² ของอดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยพวี บุญยกตุ กับส.ส.เพชรบุรีคนเก่า พ.ท.พโยม จุฬานนท์ ซึ่งกำลังเป็นข่าวอยู่บนหน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับในปัจจุบันนี้ ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า บัดนี้ไทยเห็นจะหมดสิ้นกันเสียทีแล้ว เรื่องยุคทมิฬที่ผู้คนต้องเที่ยววิ่งซุกซุนหลบลิ้นหน้าจากภัยทางการเมือง ซึ่งระบอบหนักมาเมื่อก่อนหน้าอันเป็นภัยที่หมายถึงชีวิตโดยไม่มีใครกล้าจะไว้วางใจได้ ในการที่เขาจะหมายพึ่งความยุติธรรมจากศาลให้เป็นผู้ชี้ขาด ความผิดหรือไม่วินิจฉัยเขาเหล่านั้นเพราะเหตุว่าความตายมักจะมาถึงตัวเขาก่อนที่เขาจะทันไปถึงศาล...การที่ทำให้ทุกคนรู้สึกว่ายุคทมิฬได้ผ่านพ้นจากประเทศไทยเราแล้วนี้ คณะทหารและโดยเฉพาะอธิบดีกรมตำรวจควรได้รับการสรรเสริญยิ่ง เรายังมีความเชื่อมั่นว่าต่อไปนี้บรรดาคนไทยทั้งหลายที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองของตนไป จะด้วยความคิดเห็นขัดแย้งในทางการเมืองหรือเรื่องอาชญากรรมธรรมดาอะไรก็ตามคงจะยินดีเข้ามาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้เป็นที่เปิดเผยแก่ประชาชนและแก่โลกต่อไป”⁷³

ต่อมาใน พ.ศ. 2500 – 2507 เป็นช่วงที่มีหนังสือสารคดีการเมือง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ไม่โปร่งใส ดังตัวอย่างหนังสือดังที่ปรากฏในตารางที่ 2

⁷² คงการเขียนตามต้นฉบับ

⁷³ หลวงเมือง, “ระเบียงสภา,” พิมพ์ไทย, 9 มกราคม 2501, 2.

ตารางที่ 2 ตัวอย่างหนังสือสารคดีการเมืองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2500-2507

ลำดับ ที่	ปีที่พิมพ์ (ครั้งแรก)	ชื่อหนังสือ	ผู้เขียน
1	2500	เบื้องหลังคดีเลือด ยุคอัศวินผยอง คดี สังหาร 4 รัฐมนตรี	สมบุญ วรรณพงษ์
2	2500	ยี่ตรีัฐบาล – รัฐประหาร 16 ก.ย. ล้ม รัฐบาลพิบูลนาวาฯ	สมบุญ วรรณพงษ์
3	2500	วอเตอรืัฐจอมพลแปลก	ไทยน้อย (กมล จันทรส)
4	2502	คมาล	เตียง ไชยกาล
5	2503	ยุคทมิฬ	วิเทศกรณีย์ (สมบุญ คนฉลาด)

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่ง และถึงแก่กรรม คือตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2507 นั้น โดย นักหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้แสดงความคิดเห็นสนับสนุนต่อการยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร พ.ศ.2500 อย่างเห็นได้ชัด เช่น

ไทยน้อย หรือ กมล จันทรส นักเขียนสารคดีการเมือง ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง วอเตอรืัฐจอมพลแปลก (2500) ไว้ว่า

“ส่วนดีของหนังสือเล่มนี้ หากจะพึงมีผู้เขียนขอมอบให้เป็นส่วน
ส่งเสริมพลังแห่งมติมหาชนซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อวันที่ 16
กันยายน 2500 เวลา 23.30 น.”⁷⁴

จะเห็นได้ว่า ไทยน้อยเห็นด้วยกับการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รัฐประหารรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นเป็นสิ่งที่ควรกระทำยิ่งนัก และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีใ้บุคคลใ้สูงแต่ประการใด ตรงข้ามกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีภาพลักษณ์ของนักการเมืองที่โกงการเลือกตั้งอยู่ เพราะการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้หลงงวิจิตรวาทกรรมมาช่วยในการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับตนเอง และรัฐบาลคณะปฏิวัติ ในความนึกคิดของชาวไทย ด้วยคำพูดที่กินใจที่มีบทบาทสำคัญกระตุ้น และตอกย้ำความเชื่อมั่นในตัวรัฐบาลใหม่ และนโยบาย

⁷⁴ ไทยน้อย และ กมล จันทรส, วอเตอรืัฐของจอมพลแปลก (พระนคร : แพร่พิทยา, 2500), คำอุทิศ.

ต่างๆที่รัฐบาลดำเนิน โดยปราศจากข้อกังขา จนเกิดเป็นความศรัทธาในตัวจอมพลสฤษดิ์ในที่สุด⁷⁵ ซึ่งนี่เองก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ในด้านลบของจอมพล ป. พิบูลสงครามย่ำแย่ลงไปอีก เพราะเมื่อภาพลักษณ์ของจอมพลสฤษดิ์ดีขึ้น ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็อยู่ในทางตรงกันข้าม อย่างที่พบในคำนำของไทยน้อยที่ว่า

“ภายหลังจากการทำการรัฐประหารขับไล่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เสร็จสิ้นไปแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชต์ ได้แถลงว่าการขับไล่รัฐบาลชุดนั้น ไม่ได้ทำไปด้วยความมั่งคั่งใหญ่โตสูง เพื่อหวังจะได้ครองตำแหน่งแทนจอมพลแปลกแต่ประการใด คำแถลงของท่านเป็นการแสดงออกซึ่งความเสียสละเข้ามาทำงานเพื่อมหาชน”⁷⁶

ส่วนสมบุญ วรรณวีรพงษ์ นักหนังสือพิมพ์สายการเมืองและอาชญากรรม ประจำหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยและหนังสือพิมพ์เดลิแมล์-บางกอกเดลิแมล์ เป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์อีกผู้หนึ่ง ที่ได้เขียนสนับสนุนการรัฐประหารของพลเอกสฤษดิ์ ธีระวัชต์ ในครั้งนั้นไว้ในหนังสือ ยึดรัฐบาล (2500) ว่า

“ผู้เขียน (สมบุญ-ผู้เขียน) ก็เช่นเดียวกับประชาชนชาวไทยทุกคน ที่ใคร่จะเห็น “คณะทหาร” ซึ่งรับผิดชอบประเทศชาติอยู่ในขณะนี้ นำประเทศชาติอันเป็นที่รักของเราไปในทางที่ดีกว่า สมบูรณ์กว่า และถูกต้องกว่า อดีตที่ผ่านมา และนั่นแหละคือความปรารถนาของประชาชนชาวไทยทั้งหมด”⁷⁷

ผลงานอีกเล่มของสมบุญ วรรณวีรพงษ์ คือ หนังสือ เบื้องหลังคดีเลือด ยุคอัศวินผยอง คดีสังหาร 4 รัฐมนตรี (2500) ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับคดีการตายของอดีตสี่รัฐมนตรีขึ้นมานำเสนอ เพราะการรื้อฟื้นคดีเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างภาพใหม่ให้แก่จอมพลสฤษดิ์ ธีระวัชต์ ผู้นำของคณะปฏิวัติ และเป็นการทำลาย

⁷⁵ กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, “การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ,” วารสารธรรมศาสตร์ 6 (มิถุนายน-กันยายน 2519) : 170.

⁷⁶ ไทยน้อย และ กมล จันทรส, วอเตอรืลู่ของจอมพลแปลก, ก.

⁷⁷ สมบุญ วรรณวีรพงษ์, ยึดรัฐบาล, 6.

ความชอบธรรม รัฐบาลเดิมของจอมพล ป. พิบูลสงครามและยังเป็นการทำลาย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ศัตรูทางการเมืองด้วย⁷⁸

เตียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย นักการเมืองร่วมสมัยกับจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เขียนหนังสือเรื่อง คเณมาล (2502) ซึ่งเป็นชีวประวัติของคเณมาล อตาร์เติร์ก ผู้นำของตุรกี โดยมีจุดประสงค์ในการเขียนตั้งที่นายสวัสดิ์ คำประกอบ อดีตเลขาธิการพรรคประชาชนกล่าวไว้ว่า

“จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น จึงใช้วิธีการปกครองโดยเฉียบขาด จนประชาชนบางส่วนนักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์ทั้งหลายกล่าวหาว่า จอมพล ป. เป็นเผด็จการ ในยามช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง คุณเตียง ไชยกาล ได้แสดงฝีมือในการแต่งหนังสือเล่มหนึ่งเป็นหนังสือที่ประชาชนสนใจและฮือฮากันมากในยุคนั้น เพราะถูกใจคนอ่านเสียจริงๆ พิมพ์ออกจำหน่ายครั้งแล้วครั้งเล่า ขายดิบขายดีเป็นหน้าเทท่า คือหนังสือ “คเณมาล” เป็นหนังสือเล่มหนา เอาเรื่องราวสมัยคเณมาล ปาชาอาตาเติร์กปฏิรูปประเทศเตอร์กีแบบเผด็จการ มาเขียนถึงความจริงที่ลือเลื่อง การเมืองการปกครองของท่านจอมพล ป. ในขณะนั้นที่บังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามผู้นำหลายอย่าง”⁷⁹

วิเทศกรณีย์ หรือ สมบูรณ์ คนฉลาด อดีตนายสิบแห่งกองทัพไทยที่ได้รับผลกระทบจากความตกต่ำของทหารในช่วงที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรี โดย ส.อ.สมบูรณ์ คนฉลาด ได้เขียนจดหมายเปิดผนึกแสดงความยากแค้นของนายทหารชั้นผู้น้อย จนทำให้รัฐบาลหันมาใส่ใจกองทัพมากขึ้น⁸⁰ ต่อมาวิเทศกรณีย์ได้หันมาเขียนสารคดีการเมือง โดยงานชิ้นที่วิเทศกรณีย์เขียนนั้นยิ่งช่วยเพิ่มน้ำหนักความเป็นนักปกครองที่เป็นเผด็จการและไม่ค่อยเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนเท่าไรนัก และเรียกช่วงเวลาที่พักครองโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเป็นยุคทมิฬที่หมายถึง ยุคสมัยที่เต็มไปด้วยความโหดร้ายโดยเฉพาะเรื่องกบฏ 18 ศพ ดังที่วิเทศกรณีย์ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง ยุคทมิฬ (2503) ว่า

⁷⁸ สมบูรณ์ วรพงษ์, เบื้องหลังคดีเลือด ยุคอัศวินผยอง คดีสังหาร 4 รัฐมนตรี, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2544), 19.

⁷⁹ สวัสดิ์ คำประกอบ, “อดีตรัฐมนตรี เตียง ไชยกาล ป.ม., ท.ช. หัวหน้าพรรคประชาชน,” อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเตียง ไชยกาล ป.ม., ท.ช. ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529 (กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว), 5-6.

⁸⁰ สุชิน ตันตีสกุล, รัฐประหาร พ.ศ. 2490, 72-75.

“เพราะท่านผู้นี้ทำให้สถานการณ์ของบ้านเมืองสงบ สมชกีสภาผู้แทนราษฎรหยุดยุ่นายนักปฏิวัติ นักรัฐประหาร นักก่อวินาศกรรม ถูกปราบปรามเสียราบเป็นหน้ากลอง บางคนที่ยังหายใจแต่ก็เป็น การหายใจที่ไม่ทั่วท้อง บางคนต้องระเห็จออกนอกประเทศไปอย่างลนลาน และจบชีวิตของตนเองในต่างแดนอย่างทันทูทุกซ์ทรมาน หลายคนต้องถูกส่งไปยังโลกสันติ โลกแห่งมรณะ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งวิญญาณของชีวิตกบฏ 18 คนไปสู่โลกสันติอย่างสยดสยอง”⁸¹

อย่างไรก็ดีควรพิจารณาด้วยว่าวิเทศกรณีย์น่าจะมีความคิดที่โน้มเอียงเข้าข้างนายปรีดี พนมยงค์ อยู่ไม่น้อยดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“สรุปความแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า คนเกลียดจอมพล ป. พิบูลสงครามมากกว่าหลวงประดิษฐไพฑูริย์ ก็เพราะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นศัตรูคนสำคัญในการขัดขวางมิให้คณะบุคคลกลุ่มหนึ่งกลับมามีอำนาจขึ้น อีก ส่วนตัวหลวงประดิษฐไพฑูริย์ นั้น มีคนเกลียดก็เพราะมีความคิดเห็นในทฤษฎีคอมมิวนิสต์ ความข้อนั้นเห็นได้ว่า ตลอดเวลาหลวงประดิษฐไพฑูริย์ไม่เคยถูกลอบทำร้ายเลย แม้แต่ครั้งเดียว บุคคลที่ถูกลอบทำร้ายมิหยุดหย่อนก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามนั่นเอง”⁸²

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างหนังสือการเมืองที่นำเสนอมานี้ ได้ทำการผลิตซ้ำภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างต่อเนื่อง สิ่งนี้อาจสะท้อนให้เห็น ความสำเร็จของกลุ่มสื่อมวลชน โดยเฉพาะนักเขียนสารคดี ที่ประสบความสำเร็จในการปั้นภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าสู่กระแสสังคม ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในแนวคิดของนักประวัติศาสตร์และนักเขียนสารคดีการเมือง ในบทที่ 4 ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

3.7 สรุป

หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว กลุ่มสื่อมวลชนก็ยังผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการออกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเด็นเรื่องกบฏ 18 ศพ มาเป็นเรื่องที่โจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2488 จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาในคดีอาชญากรรมสงคราม แม้จะรอด

⁸¹ วิเทศกรณีย์, ยุคทมิฬ, 223-224.

⁸² เรื่องเดียวกัน, 11.

พันชอกกล่าวหามาได้ แต่เอกสารที่ใช้ในการพิจารณาคดีนั้น ได้ถูกนำมาตีความโดยสื่อมวลชน เพื่อนำมาผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงมีสถานะเป็นวีรบุรุษของฝ่ายทหารอยู่ ดังจะเห็นได้จากการถูกขอรับรองให้เข้าร่วมคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมามีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500

ในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ การบริหารประเทศกลับไม่ราบรื่นนัก เพราะต้องเผชิญกับกลุ่มบุคคลที่ไม่พอใจรัฐบาลของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 อยู่หลายครั้ง เช่น กบฏเสนานิการ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 กบฏวังหลวง ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 และกบฏแมนฮัตตัน ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2494 เป็นต้น เหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน ยังทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตระหนักว่าตนเองไม่ได้มีความสำคัญต่อคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เท่าใดนัก เพราะเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกจับเป็นตัวประกันอยู่บนเรือหลวงศรีอยุธยา แต่ทางคณะรัฐประหารที่เหลือได้เลือกดำเนินการให้เครื่องบินทิ้งระเบิดใส่เรือหลวงศรีอยุธยาให้จมลง โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศแต่อย่างใด

ภายหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2494 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้ทำการรัฐประหารตนเอง โดยยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ซึ่งทำให้การบริหารงานของคณะรัฐประหารเป็นไปด้วยความยากลำบาก และนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้อีกครั้ง เพราะเป็นรัฐธรรมนูญซึ่งให้อำนาจกับฝ่ายบริหารมากกว่า ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารงานมากขึ้น และใน พ.ศ. 2495 ได้เกิดเหตุการณ์กบฏสันติภาพ ที่เกิดจากรวมกลุ่มกันของสื่อพิมพ์ส่วนหนึ่ง เป็นสมาชิกคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย ซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2494 โดยมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านสงครามในคาบสมุทรเกาหลี ต่อต้านรัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งสนับสนุนสงครามเกาหลี และเรียกร้องให้รัฐบาลไทยถอนตัวจากสงครามเกาหลี แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเห็นว่ากลุ่มสื่อมวลชนเรียกร้องมากเกินไป

ต่อมาในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 กรมตำรวจได้ดำเนินจับกุมบุคคลกลุ่มหนึ่ง ภายใต้ข้อหา “สมคบคิดก่อการกบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร” หลังจากนั้น 3 วัน รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์ กับ รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะได้มีการควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยเสริม “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2498-2499 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามลบภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของตนเอง ด้วยการเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2500 ได้มีการเลือกตั้งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นฝ่ายชนะ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงได้ใช้ข้ออ้างว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับผลการเลือกตั้ง เข้ายึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ ณ ประเทศญี่ปุ่นแล้ว รัฐบาลชุดใหม่ ยังมีความเคลือบแคลงใจว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลับเข้ามาสู่วงการเมืองอีกครั้ง ดังเช่นเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2490 ส่งผลให้ในช่วง พ.ศ. 2500-2507 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลายเป็นเป็นบุคคลที่รัฐบาลของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ไว้ใจ จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. 2507

ด้านสื่อมวลชนเองได้ผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง และวาทกรรมชุดนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อแนวความคิดของสื่อมวลชน และนักวิชาการในช่วงพ.ศ. 2507-2540 ด้วย

บทที่ 4

ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงพ.ศ. 2507-2540

แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะได้ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่ พ.ศ. 2507 แล้ว แต่ความสนใจเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงมีปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องในช่วง พ.ศ. 2520-2540 ซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยกลุ่มนักศึกษาและนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ได้มีการนำเหตุการณ์ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นมาทบทวนใหม่ ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย

ต่อมาภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่มากขึ้นของประชาชน การเปิดเสรีทางความคิดของนักวิชาการได้ทำให้มีการพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงครามในแง่มุมที่เปลี่ยนไป คือ การมองจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างเป็นทางการมากขึ้น

4.1 การผลิตซ้ำภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ พ.ศ. 2507-2540

ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามภายหลังจากการถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2507 แล้วนั้นได้ถูกผลิตซ้ำอีกครั้ง จากกลุ่มสื่อมวลชน (นักเขียนสารคดีการเมือง) และอดีตผู้ใกล้ชิดจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น นายปรีดี พนมยงค์

ภายหลังจากการถึงแก่กรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อ พ.ศ. 2507 แล้ว การผลิตซ้ำภาพลักษณ์เผด็จการยังคงถูกผลิตอย่างต่อเนื่อง ผ่านผลิตจากกลุ่มสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอของกลุ่มนักเขียนสารคดีการเมือง และนับเป็นความสำเร็จของกลุ่มผู้ผลิตกลุ่มนี้ที่สามารถทำให้ภาพลักษณ์ชุดนี้สามารถอยู่ในความทรงจำของประชาชนได้ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่างหนังสือสารคดีการเมืองที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2508-2518

ลำดับ ที่	ปีที่พิมพ์ (ครั้ง แรก)	ชื่อหนังสือ	ผู้เขียน
1	ไม่ปรากฏปีที่ พิมพ์	พรรคการเมืองไทย	ปลาทอง ประจวบ ทองอุไร
2	ไม่ปรากฏปีที่ พิมพ์	ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า	พลโทประยูร ภมรมนตรี
3	ไม่ปรากฏปีที่ พิมพ์	เมื่อข้าพเจ้าจ้จอมพล ป.	มนัส จารุภา
4	2512	37 ปี แห่งการปฏิวัติ	สว่าง ลานเหล็ก
5	2513	25 คดีกบฏ	ไทยน้อย และกมล จันทร์สร
6	2514	บันทึกพระยาทรงสุรเดชเมื่อวันปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475	พ.อ.พระยาทรงสุรเดช
7	2516	จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตย สมบูรณของวีรชน 14 ตุลาคม	ปรีดี พนมยงค์
8	2517	ยิงเป้า 18 กบฏ	เกรียงศักดิ์ พิทยานะคะ

ปลาทอง (นามแฝง) หรือ ประจวบ ทองอุไร ได้นำเสนอภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนักการเมืองที่เป็นเผด็จการ และต้องการรักษาอำนาจของตนในทุกวิถีทาง ที่ปรากฏในงานเขียนเรื่อง พรรคการเมืองไทย ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2507 มีดังนี้

“เพราะจอมพลแปลกนั้นเป็นผู้ที่เคยมีประวัติในทางระบอบเผด็จ
การมาแล้วและการที่จอมพลแปลกได้ย้อนกลับมาใช้อำนาจในการบริหาร
ประเทศครั้งใหม่ แม้จะอ้างว่าต้องการปกครองบ้านเมืองด้วยระบอบ

ประชาธิปไตย แต่วิธีการที่จอมพลแปลกนำมาใช้ก็ยังคงเป็นไปในทางที่
ประสงค์จะมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองให้มากที่สุดและนานที่สุด
โดยการให้อำมาตย์และผลประโยชน์ต่างๆเป็นการตอบแทน”¹

ยิ่งไปกว่านั้นการที่นักเขียนสารคดีการเมืองหันมาทบทวนเหตุการณ์ที่คลุมเครือใน ยุคจอมพล ป.
พิบูลสงครามเรื่องอำนาจอีกครั้ง ก็นับว่าเป็นการผลิตภาพลักษณ์เหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง เช่น ในหนังสือ
ยิงเป้า 18 กบฏ (2517) ของเกรียงศักดิ์ พิทยานะ ตีพิมพ์ในช่วงหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งทำ
ให้แกงหนังสือทุกเล่มนั้นแน่นไปด้วยหนังสือวิชาการ สารคดี และนวนิยายการเมืองเป็นจำนวนมาก ก็ยังได้มอบ
บทผู้นำเหตุการณ์ให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ปรากฏในคำนำของทางสำนักพิมพ์
ที่ว่า

“ยิงเป้า กบฏ 18 ศพ” เป็นเหตุการณ์ทางการเมือง ขณะที่เกิดจ
การกำลังก้าวเข้ามาสู่การเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดเหนือแผ่นดินไทยเป็น
ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2482 หลังจากที่ได้เกิดปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เมื่อ พ.ศ. 2475 แล้วประมาณ 6 ปี

ที่ว่าอำนาจเด็ดจักรได้ก้าวเข้ามาสู่การเป็นผู้มีอำนาจปกครอง
เหนือแผ่นดินไทยนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้นำไทยยุคนั้นได้ใช้อำนาจไม่เป็น
ธรรมในการจับกุมผู้ต้องหาซึ่งเป็นนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาล ทั้งเมื่อ
จับกุมผู้ต้องหาแล้ว ก็หาได้ทำการสอบสวนเยี่ยงการสอบสวนใน
ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ กลับใช้อำนาจตั้งศาลพิเศษเมื่อ
พิจารณาโทษ ซึ่งเป็นการตัดสินที่ไม่มีอุทธรณ์ ฎีกา เยี่ยงการพิจารณาคดี
ทั้งหลาย อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า รัฐบาลได้ทำการเผด็จ
การลิดรอนอำนาจ เสรีภาพของปวงชน เป็นผลให้นักโทษการเมืองต้องถูก
ยิงเป้าถึง 18 คน”²

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นภาพลักษณ์เผด็จการอยู่ตลอด ดังที่
พบในหนังสือเรื่อง บันทึกพระยาทวงสุรเดช เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 (2514) เขียนโดย นายพันเอก

¹ ปลาทอง, พรรคการเมืองไทย (พระนคร : ก้าวหน้า, 2508), 249-250.

² เกรียงศักดิ์ พิทยานะ, ยิงเป้า 18 กบฏ (กรุงเทพฯ : ศิริสาสน์, 2517), 8.

พระยาทรงสุรเดช ถูกตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2514 มี นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นบรรณาธิการ และนรนิติ ได้กล่าวไว้ว่า

“การที่ขับไล่ให้เจ้าคุณทรงฯ ออกนอกประเทศครั้งนี้ อาจเนื่องมาจากหลงพิบูลฯกับเจ้าคุณทรงฯ มีความคิดขัดกัน และในตอนนั้นบุคคลที่มีที่ท่าและความสามารถ ที่จะทาบทามให้มีหลวงพิบูลฯเพื่อชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็มีเพียงเจ้าคุณทรงฯ คนเดียวเท่านั้น หนังสือพิมพ์ชื่อ “ชุมชน” ซึ่งร.ท. ถนอม ตาละลักษณณ์เป็นบรรณาธิการได้เคยลงภาพทั้งหลวงพิบูลฯว่าเป็นผู้ที่ได้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเมื่อมีการจับกุมปี 2481 ก็มีการกล่าวหากันว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร คิดจะล้มรัฐบาล และอัญเชิญพระปกเกล้า ขึ้นเป็นกษัตริย์ เชิญพระยาทรงฯ เป็นนายกรัฐมนตรี”³

นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นสมาชิกคณะราษฎร และเป็น 1 ใน 7 แกนนำการก่อตั้งคณะราษฎรที่ประเทศฝรั่งเศสร่วมกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายควง อภัยวงศ์ ได้เขียนหนังสือชื่อ จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม (2543) และกล่าวถึงการที่บุคคลที่ใกล้ชิดจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ได้จัดการแสดงชุดระบำไก่ซึ่งยกย่องและแสดงให้เห็นถึงความมีบุญญาธิการของจอมพล ป. พิบูลสงครามตามที่นายปรีดี พนมยงค์ กล่าวไว้ว่า

“ในระยะแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงครามยังดำเนินการบริหารตามระบอบประชาธิปไตย แต่การที่มีบุคคลรอบข้างสนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงครามปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการนาซีและฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นการปกครองอย่างทาส คนสมัยนั้นได้กล่าวขวัญกันว่า มีบางคนเข้าไปกราบไหว้ ได้แลเห็นแสงรัศมีซึ่งเป็นอภินิหารออกจากร่างของจอมพล ป. พิบูลสงครามแต่คำเล่าลือนั้นเกินความจริง ในคำวันหนึ่ง มีการแสดงละครที่วังสวนกุหลาบในโอกาสวันเกิดของหลวงพิบูลฯ “หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำละครมาแสดงและในบางฉากท่านผู้นี้ก็แสดงเองด้วย มีฉากหนึ่งแสดงถึงระบำ-ฝูงไก่ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดปีระกา-ผู้เขียน) ระบำฝูงไอนั้นแสดงว่า คนมีบุญได้จุติมาเกิดในปีระกาซึ่งเป็นมงคลของชาติไทย อีกฉากหนึ่งหลวงวิจิตรวาท

³ ทรงสุรเดช, พระยา, บันทึกพระยาทรงสุรเดช เมื่อวันที่ปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 (พระนคร : อักษรไทย, 2514), 19.

การแสดงเป็นชายชราข่อยเปลี้ย เมื่อได้ออกมาเห็นหลวงพิบูลฯ ผู้มีบุญได้กราบอภิวาทวันทา ความข่อยเปลี้ยของชายชราหมดสิ้นไป หลวงพิบูลฯ ได้หันหน้ามาทางข้าพเจ้าแสดงอาการขวยเขิน แล้วได้หันไปประณมมือรับไหว้หลวงวิจิตรวาทการ ข้าพเจ้าเห็นว่า ขณะนั้นหลวงพิบูลฯ ก็ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้นำเผด็จการ แต่ต่อมาเมื่อชากทรวงระเก่าของบุคคลอีกหลายคน ได้สนับสนุนบ่อยๆ ครั้งเข้า รวมทั้งมีพวกที่ได้ฉายาว่า จตุสดมภ์ยกยอปอขึ้น ก็ทำให้หลวงพิบูลฯ ซึ่งเดิมเป็นนักประชาธิปไตย ได้เคลิบเคลิ้มเปลี่ยนจากแนวทางเดิมไปได้”⁴

จากข้อความข้างต้นนั้นแม้ว่าการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ได้กล่าวไว้ จะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความคิดการบริหารประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1 พ.ศ. 2481-2487 ของตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ได้รับอิทธิพลทางด้านความคิดมาจากบุคคลหลวงวิจิตรวาทการที่ส่งอิทธิพลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเลิกกระทำตัวตามลัทธิฟาสซิสต์⁵

4.1.1 การแก้ไขภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยครอบครัวพิบูลสงคราม พ.ศ. 2518

พล ต.อนันต์ พิบูลสงคราม หรือ อ. พิบูลสงคราม เป็นบุตรชายคนโตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้เขียนหนังสือที่ชื่อว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม (2518) มี 5 เล่ม จำนวน 3000 ชุด⁶

หนังสือชุดจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้ง 5 เล่มนี้ ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 1 ได้รับการตีพิมพ์เรียงตามลำดับเวลาดังนี้

เล่มที่ 1	ตีพิมพ์ พ.ศ. 2518	ม.ร.ว.นันทา สนิทวงศ์	เป็นผู้พิมพ์โฆษณา
เล่มที่ 2	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์	ไม่ปรากฏผู้พิมพ์โฆษณา	
เล่มที่ 3	ตีพิมพ์ พ.ศ. 2519	นางวิไล พัธโนทัย ⁷	เป็นผู้พิมพ์โฆษณา
เล่มที่ 4	ตีพิมพ์ พ.ศ. 2519	นางวิไล พัธโนทัย	เป็นผู้พิมพ์โฆษณา

⁴ ปรีดี พนมยงค์, จพิทกัษเจตนาธรรมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2543), 40-41.

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540), คำนำ.

⁷ ภรรยานายสังข์ พัธโนทัย หนึ่งในผู้ดำเนินรายการนายมั่น-นายคง ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ช่วงที่ 1 ระหว่างพ.ศ. 2481-287

เล่มที่ 5 ตีพิมพ์ พ.ศ.2522 ไม่ปรากฏผู้พิมพ์โฆษณา

หนังสือชุดนี้ยังเป็นการรวบรวมข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามที่สมบูรณ์ที่สุดชุดหนึ่ง จุดประสงค์ในการเขียนหนังสือชุดนี้น่าจะต้องการชี้แจงความเข้าใจผิดต่างๆที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะเวลาที่มีอำนาจทางการเมือง ดังที่พลตรีอนันต์ ได้ชี้แจงไว้ดังนี้

“ฉะนั้น การเขียนของข้าพเจ้าผู้ซึ่งเป็นลูกชายคนที่ 1 ของท่าน ก็คง จะมีแนวคิดเขียนผิดแผกแตกต่างไปจากการเขียนของผู้อื่น อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าอยากจะทำด้วยความจริงใจว่า จะเขียนโดยเป็นกลางที่สุด เขียนไม่ให้ขาด ไม่ให้เกินแต่ข้าพเจ้าไม่อยู่ในฐานะที่จะกล่าวเช่นนั้นได้ จึงขอยืนยันแต่เพียงว่าแม้ข้อเขียนของข้าพเจ้าจะพาดพิงไปถึงผู้ใดโดยหลักเลียงไม่ได้แล้วข้าพเจ้าก็จะเขียนโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ข้าพเจ้าได้ประสบมาด้วยตนเอง มิฉะนั้นก็จะอาศัยหลักฐานอื่นที่เชื่อถือได้โดยปราศจากข้อสงสัย”⁸

ความพยายามที่จะแก้ไขข้อกล่าวหาต่างๆที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามก็น่าจะเป็นอีกจุดประสงค์ให้มีหนังสือชุดนี้ขึ้นมา

“ข้าพเจ้าขอตั้งความหวังไว้ในตอนนี้ว่าสำหรับคนไทยรุ่นใหม่บางคนซึ่งในระยะเวลาสงครามยังมีอายุน้อยหรือบางคนก็ยังไม่เกิดนั้นบันทึกของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อไปนี้จะคงจะเป็นประโยชน์บ้างไม่มากนักน้อยในอันที่จะช่วยลบความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน...เพราะส่อแว่วว่ามีผู้ต้องการให้ร้ายป้ายสีสร้างความเสียหายแก่จอมพล ป. พิบูลสงครามเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองอย่างเดียวนั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าการกระทำชั่วเหล่านั้นจะก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงแก่ชื่อเสียงและอนาคตของประเทศชาติอย่างไรหรือไม่”⁹

⁸ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 8-9.

⁹ เรื่องเดียวกัน, 235.

ผู้เขียนคือ พลตรีอนันต์ ต้องการจะตอบโต้ผู้ที่โจมตีและน่าจะเป็นผู้ที่สร้างความเข้าใจผิดๆ เกี่ยวกับตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอยู่ 2 คนด้วยกันคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และสุพจน์ ด่านตระกูล¹⁰ ประกอบด้วย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์โจมตีเรื่องการคลังของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐตามที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 รวมทั้งการใช้ถ้อยคำเรียกจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยความไม่เคารพ คือ

“อย่างไรก็ดีเกี่ยวกับการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกผู้อื่นเรียกชื่อต่างๆ กันนี้ ท่านเคยกล่าวว่า “หนังสือประชาธิปไตยกับสยามรัฐ”¹¹ ใช้ว่า “จอมพลแปลก” แปลว่าเป็นจอมพลที่ไม่มีนามสกุล เป็นคนที่ไม่มีความดี เพื่อให้เห็นเป็นคนขบขันเสียหาย และไม่ให้มีชื่อเสียงเหมือนม.ร.ว.คึกฤทธิ์ คนจะได้นึกถึงจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าเป็นคนชั้นสามัญ ไม่ควรที่ใครจะยกย่องให้สูงเท่าหม่อมคึกฤทธิ์” ท่านไม่พอใจให้ใครเรียกท่านว่า “จอมพลแปลก” ... ในระยะนั้น กำลังมีข่าวที่ข้ามทะเลกันโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์รายวันในกรุงเทพฯ ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม และม.ร.ว.คึกฤทธิ์” ครั้งนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเขียนชื่อท่านว่า “จอมพลแปลก” และย้ำว่า “จะเรียกอย่างนี้แหละ ใครจะทำไม่”¹²

นอกจากนี้ พลตรีอนันต์ ได้ตอบโต้สุพจน์ ด่านตระกูล ที่ได้นำจดหมายส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เขียนหานายปรีดี พนมยงค์ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามโดนจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 ซึ่งนายปรีดีเป็นบุคคลที่สุพจน์ให้ความนับถือเป็นอย่างมาก เพราะสุพจน์ได้นำจดหมายฉบับนั้นมาตีความไว้ในหนังสือ ชีวิตและผลงานของดร. ปรีดี พนมยงค์ (2514) ในทำนองที่เอนกบุญคุณกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่รอดพ้นจากข้อกล่าวหาในคดีอาชญากรรมสงครามมาได้เพราะความสามารถทางกฎหมายของนายปรีดี พนมยงค์ทั้งสิ้น แต่พลตรีอนันต์กลับแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“ข้าพเจ้าใคร่กล่าวเป็นประการสุดท้ายว่าเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกฟ้องศาล แต่ถูกปล่อยตัวเพราะศาลตัดสินว่ากฎหมายอาชญากรรมสงครามใช้บังคับไม่ได้ ก็ไม่เกี่ยวกับการช่วยเหลืออะไรของท่านปรีดี

¹⁰ ผู้เขียนหนังสือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประเด็นคดีอาชญากรรมสงครามและข้อกล่าวหาเรื่องการคลังของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไว้ให้อ่านได้อ่านประกอบการตัดสินใจด้วย

¹¹ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้ก่อตั้ง

¹² อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, 1-2.

พนมยงค์ เพราะนักประชาธิปไตยเช่นท่านปรีดี พนมยงค์นั้น แม้ครั้งหนึ่งจะ
ได้เคยชู้บังคับฝ่ายนิติบัญญัติมาแล้ว ท่านคงไม่ใช้อำนาจบีบบังคับฝ่าย
ตุลาการอีกเป็นครั้งที่สองและศาลก็คงไม่ยินยอมให้ท่านปรีดี พนมยงค์ เข้า
มากำก่ายอำนาจตุลาการของศาลอย่างแน่นอน

ด้วยข้อเท็จจริงทั้งหมดที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้จึงไม่มีเหตุผลสมควร
อันใดที่นายสุพจน์ ด้านตระกูลจะเขียนให้อวดทำนองเอาบุญคุณกับ
จอมพล ป. พิบูลสงครามแทนนายปรีดี พนมยงค์ ว่า “ความซื่อของจอม
พลไม่เป็นหมัน ท่านปรีดีได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ”¹³

แต่อย่างไรก็ตามหนังสือชุดจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ก็ทำให้ผู้ที่ได้อ่านพิจารณาจากจอมพล ป. พิบูล-
สงครามจากอีกด้านหนึ่ง แทนที่จะเป็นจากฝ่ายสื่อมวลชนหรือนักวิชาการเพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่สนใจหรือ
ทำการศึกษารื่องราวที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ว่าในช่วงที่หนังสือชุดนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก หรือในอนาคต
ก็ตามที

4.1.2 หนังสือสารคดีการเมือง พ.ศ. 2530-2540: การผลิตอย่างต่อเนื่องของภาพลักษณ์ผู้นำ เผด็จการ

วาทกรรมชุดจอมพล ป. พิบูลสงครามผู้เผด็จการยังคงดำเนินอยู่ และได้รับการผลิตซ้ำโดยเฉพาะจาก
นักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 2520-2540 ที่ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง คือวาทกรรมชุด
จอมพล ป. พิบูลสงครามที่เป็นบุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็ง เนื่องมาจากการดำรงตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีที่ยาวนานถึง 15 ปี และดำรงทางการเมืองอีกหลายตำแหน่งด้วยกัน เช่น รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหม ผู้บัญชาการกองทัพบก ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกมองว่ามีภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ
เพราะการควบคุมอำนาจทั้งการบริหาร และการทหารไว้ที่ตนเองนั่นเอง และการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้
นโยบายชาตินิยมทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เช่น การห้ามกินหมาก การบังคับให้ประชาชนใส่หมวก
 เป็นต้น¹⁴

ความคิดเรื่องวาทกรรมจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ นั้นยังคงปรากฏให้เห็น
อยู่ในช่วงทศวรรษที่ 2520-2540 ด้วย เช่น การเมืองในยุคทักษิณ (2523) ของแมน มนต์เมศรี นักเขียนสารคดี

¹³ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540), 28-29.

¹⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” เอเชียปริทัศน์ 16 (มกราคม-เมษายน 2538) : 61-62.

การเมืองได้นำเสนอภาพลักษณ์ของผู้นำเผด็จการที่ใช้ความรุนแรงกำจัดศัตรูของการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ว่า

“ยัง...ความโหดเหี้ยมประหัตประหารกันด้วยชีวิตเพื่อความคงอยู่แห่งอำนาจทางการเมือง มิได้หมดเพียงแค่ 18 ชีวิตนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคครองแผ่นดินของ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามนั้น เกิดกบฏและปฏิวัติรัฐประหารชนฆ่ากันอย่างสุดเลี้ยวอีกหลายสิบชีวิตตามวงจรวัฏจักรด้วยพฤติกรรมผิดแผกกันไป มันเป็นช่วงของยุคทมิฬหินชาติ จนกลายเป็นโรคระบาดต่อทอดกันมาให้ตัดสิ้นปัญหาทางการเมืองกันด้วย...ปฏิวัติ”¹⁵

และ

“...เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับขึ้นสู่อำนาจในฐานะ นายกรัฐมนตรีอีกครั้ง หลังรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 เมืองไทยก็เข้าสู่ยุค “ดอกกบฏ” ผลิบาน นับนิ้วดูแล้วกันว่า มีเท่าไร...คงนับกันเหนียว นี่เป็นเพียงกบฏรายใหญ่ที่เป็นคดี ยังมีกบฏน้ำลาย กบฏอะไรต่อมิอะไรอีกเยอะ จริงจังมั่ง สร้างสถานการณ์เพื่อการกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามมั่ง เพื่อ “ปราบ” บรรดากลุ่มชนที่มีความคิดเห็นตรงข้ามและแสดงออกให้เห็นที่ รำคาญบ้าง ล้วนเป็นเรื่องของการกวาดล้างเพื่อสร้างฐานอำนาจ “เผด็จการ” ในสี่อัครมุข “ประชาธิปไตย” ให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับคณะรัฐประหาร ได้ยึดครองประเทศไว้ยาวนานเท่านาน เป็น “ยุคทมิฬ” ที่ไทยฆ่าไทยกันกลางเมืองอย่างโหดเหี้ยมรวมทั้งการ “ยิงทิ้ง” ศัตรูทางการเมืองด้านความคิดอย่างไม่มียุคสมัยใดเทียมทานในรูปแบบต่างๆ เลือดไทยไหลท่วมเข้าไปในอกพระแม่ธรณีไทยแทบไม่ขาดสาย ที่ฝังที่นี้ด้วยคมกระสุนของผู้ทรงอำนาจ!”¹⁶

¹⁵ แมน มนต์เมศรี, การเมืองในยุคทมิฬ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ดวงสมมติ, ม.ป.ป.), 27.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 112-113.

งานสารคดีการเมืองของเพลิง ภูผา หรือสุริยา บุญยศิริชัย บุตรชายของฉัตร บุญยศิริชัย¹⁷ นักเขียนที่ถูกจับกุมในข้อหากบฏสันติภาพเมื่อพ.ศ. 2495¹⁸ ด้วยความที่บิดาของสุริยาเองเคยถูกจับกุมภายใต้สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 และนี่เองอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้งานเขียนของสุริยาจึงพยายามนำเสนอ ความเป็นเผด็จการ ผู้ที่ขบถความรุนแรงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังที่ปรากฏในหนังสือ กบฏเมืองสยาม (253-)ที่ว่า

“หน้าประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศไทย ต้องบันทึกไว้ว่า ไม่มียุคไหนที่จะเป็นยุคมืดเท่ากับยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะมีการเข่นฆ่านักการเมืองที่มีความเห็นไม่ลงรอยกับรัฐบาลอย่างมากมาย”¹⁹

และหนังสือจอมพลผู้พลิกแผ่นดิน (2538) ที่ว่า

“จอมพล ป. พิบูลสงครามไ้จะมีแค่เสื้อตัวเดียวในกองทัพบก ยังมีเสื้ออีกตัวที่อยู่ข้างกายนั่นคือพ.อ.เผ่า ศรียานนท์ นับเป็นเสื้อที่ร้ายกาจน่าดู เขามีเป้าหมายมุ่งตรงไปที่กรมตำรวจถึงตำแหน่งอธิบดี และเพียงไม่กี่ปีเขาก็ทำได้ พร้อมกับกวาดล้างคู่แข่งทางการเมืองทั้งของตนและของจอมพล ป. พิบูลสงครามชนิดที่รุนแรง จนมีสโลแกนที่ติดปากคนถึงบัดนี้ว่า “ภายใต้ดวงอาทิตย์ มีอะไรบ้างที่ตำรวจไทยทำไม่ได้” หน้าประวัติศาสตร์การ

¹⁷ ฉัตร บุญยศิริชัย ถูกจับกุมเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 ต่อมาจึงได้รับการประกันตัวและพ้นโทษตาม พรบ. นิรโทษกรรมเนื่องในโอกาสพุทธศตวรรษที่ 25 ในปี 2500 รวมระยะเวลาที่ถูกจองจำ 4 ปี

ฉัตร บุญยศิริชัย มีนามปากกามากมาย เช่น "อ้อย อัจฉริยกร" ผลงานได้แก่ คำฟ้า, ขุนดง, ขวัญฤดี, กากีสะอื่น, นางนวล, หนึ่งในสยาม, พิชิตทรชน, ขาดิเจ้าพระยา, นักเลงสี่แคว, ครูเทพพร (แต่งร่วมกับ ส. เนาวราช และพนมเทียน) ความรักสี่เพลิง, เจ้าเมือง, จ้าวธรณี, เพลิงตระนง, เทพบุตรสลาดัน, ไร่แมงดา ฯลฯ

ผลงานในนามปากกา "ศักดิ์ สุริยา" ได้แก่ ชุมแพ, ดงเย็น, สองสมิง, ไร่เหล็กไหล, เสือสี่แคว, แควเสือ, ศาลปิ่น, ทุ่งลุยลาย, เขาใหญ่, ไม้กำเพลิง, สู้สังเมือง, ขาดิจงอาง, ไร่เหล็กไหล, ขุนดอน, โตเมืองใต้, ขัยมือปิ่น ฯลฯ

ผลงานในนามปากกา "ดาวไสว ไพบูลย์" ได้แก่ ชังแปด, สวรรค์ยังมีขึ้น, นางฟ้าผมทอง, หัวใจร้อยห้อง, ชังแปด ฯลฯ
ผลงานในนามปากกา "จารึก ชมพูพล" ได้แก่ บันทึกจากบางขวาง, สุอิสรภาพ, ปลาชีวิตตัวสุดท้ายที่ทุ่งกุลาร (เรื่องสั้น)

¹⁸ คริส สารคาม, นักเขียนไทยในอดีต เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2542), 28.

¹⁹ เพลิง ภูผา, กบฏเมืองสยาม (กรุงเทพฯ : ฉัตรเฉลิม, ม.ป.ป.), 83.

เมืองไทยถือกันว่าเป็น “ยุคทมิฬ” ที่ไทยฆ่าไทยกันอย่างโหดเหี้ยม มีการยิงทิ้งศัตรูทางการเมือง และถือกันเป็นต้นแบบแห่งเผด็จการโดยแท้”²⁰

4.2 การผลิตภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในทัศนะของนักวิชาการ พ.ศ. 2520-2540

ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ประชาชนและนักศึกษาได้ร่วมกันต่อต้านและโค่นล้มระบบเผด็จการทหารที่อยู่ใต้อำนาจมานานถึง 16 ปี หลังจากที่ยอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รัฐประหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2500 และยอมพลสฤษดิ์ ได้บริหารประเทศต่อมาจนถึงแก่อสัญกรรม ในพ.ศ. 2506 ต่อมาจอมพลถนอม กิตติขจรได้เป็นนายกรัฐมนตรี จนถึงพ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขึ้น

ผลจากเหตุการณ์ทั้งสองนี้ โดยเฉพาะเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นั้นได้ทำให้แวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษาประวัติศาสตร์หลายด้านด้วยกัน ดังที่ธงชัย วินิจจะกุล นักวิชาการ ได้อธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ว่า

“การปฏิวัติ 14 ตุลาคม มีส่วนทำให้เกิดประวัติศาสตร์ใหม่หลายด้านด้วยกัน ประการแรก เป็นการจับเอาโครงสร้างอำนาจทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งความรู้ทางประวัติศาสตร์มาชำแหละ และเปิดโอกาสให้มีทางเลือกใหม่ๆ ซึ่งบางส่วนของทางเลือกใหม่นี้ได้ก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม แล้ว แต่เพิ่งจะปรากฏชัดเจนภายในบริบทหลัง 14 ตุลาคม ประการที่ 2 การปฏิวัติ 14 ตุลาคม ได้สั่นคลอนโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมไทย มวลชนไม่ว่าจะเป็นชนชั้นกลาง นักศึกษา กรรมกร หรือชาวนาที่ถูกจัดตั้ง ได้กลายเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่มีพลัง ทหารมีอำนาจลดลง โดยเปรียบเทียบกับขณะที่สถาบันกษัตริย์เข้มแข็งขึ้นมาก ประวัติศาสตร์ใหม่สะท้อนความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ของตัวแทนทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ประการที่ 3 การปฏิวัติ 14 ตุลาคมในตัวของมันเอง เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอย่างขนานใหญ่ ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1950 (ราวพ.ศ. 2493-ผู้เขียน) ประวัติศาสตร์ใหม่ได้เกิดขึ้นมาจากรัฐและสังคมไทยใหม่ และจะต้องเผชิญหน้ากับสิ่งนี้ต่อไป”²¹

²⁰ เพลิง ภูผา, จอมพลผู้พลิกแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : ไพลิน, 2538), 34.

²¹ ธงชัย วินิจจะกุล “การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต : ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง 14 ตุลาคม” ใน จักรทิพย์ นาดสุภา,สถานภาพไทยศึกษา : การสำรวจเชิงวิพากษ์, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543) ,20

ผลการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้ส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงช่วง พ.ศ. 2520 ทำให้มีความพยายามที่จะตีความการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 รวมถึงเหตุการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย²² การทบทวนและพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในแง่มุมใหม่จึงเป็นผลจากปรากฏการณ์ดังกล่าว

การทบทวนและพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในแง่มุมใหม่ที่เกิดขึ้นคือ การผลิตซ้ำ “ภาพลักษณ์ ผู้นำชาตินิยม” อีกครั้ง และการพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะมนุษย์ปุถุชน ที่มีทั้งถูกและผิดใน บุคคลคนเดียว ด้วยการดูบริบทของช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

4.2.1 การประเมินภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยมุมมองของนักวิชาการ พ.ศ. 2520-2540

การประเมินภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยมุมมองใหม่ ที่เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ในช่วง ปลายพ.ศ. 2519 ต่อพ.ศ. 2520 แต่ทว่าการพิจารณาฐานะทางประวัติศาสตร์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามใน แนวคิดใหม่นี้ยังไม่แพร่หลายนัก ด้วยเหตุผลที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ได้แสดงความ คิดเห็นไว้ว่า

“งานรุ่นบุกเบิกในแง่ซึ่งพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยสายตา ใหม่²³ มีอาจเปลี่ยนแปลงความคิดโดยรวมของยุคสมัยปลายทศวรรษ ที่ 2510 ต่อกับต้นทศวรรษ 2520 ไปได้โดยง่าย เนื่องด้วยนัก ประวัติศาสตร์อาชีพจำนวนมากในขณะนั้นมีอาจยอมรับได้ว่าหลวง วิจิตรวาทการมีฐานะเป็นนักประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับตน...หลวง วิจิตรวาทการคงเป็นเพียงแค่นักวรรณกรรม หรือนักโฆษณาชวนเชื่อ ทางการเมืองเท่านั้น...และด้วยที่มีรากฐานทัศนคติและแนวการมอง เช่นนี้ก็คงไม่มีคุณค่าอะไรที่ศึกษาและพิจารณาจอมพล ป. พิบูล-

²² เล่มเดียวกัน, 39

²³ งานรุ่นบุกเบิก เช่น กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร “การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ” *วารสารธรรมศาสตร์* 6:1 (มิถุนายน-กันยายน 2519) ,149-180.

สุจิต บุญบงการ “อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” ใน *รักเมืองไทย เล่มหนึ่ง สมบัติ จันทวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์-บรรณาธิการ*, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519.)

และงานของทักษ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526)

สงครามในตัวเอง มีผู้พิจารณาทหารโดยรวม หรือผู้นำทางการ
เมืองไทยโดยไม่แบ่งแยกย่อยคงจะเป็นการดีและสะดวกกว่ามาก”²⁴

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของนักวิชาการประวัติศาสตร์ในทศวรรษที่ 20 โดยเปลี่ยนแนวคิด
จากการให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างของยุคสมัยค่อนข้างน้อย เป็นการให้ความสำคัญกับทั้งบริบท
ภายนอกและภายในของแต่ละยุคสมัยมากขึ้น รวมไปถึงการพิจารณาบุคคลในประวัติศาสตร์ให้มีความเป็น
“มนุษย์”มากขึ้น มีทั้งถูกและผิดในตัวเอง²⁵ จากปัจจัยดังกล่าวนี้เองจึงทำให้มีการพิจารณาเรื่องราวของ
จอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยความเป็นกลางมากขึ้น

ก. ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม

นักวิชาการท่านแรกที่น่าเสนอวาทกรรมชุด “ผู้นำชาตินิยม” คือ แคมสุช นุ่มนนท์ นักวิชาการ
ประวัติศาสตร์ ในบทความเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างชาติไทยพ.ศ. 2481-2487 (2521) โดยได้
นำเสนอว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็น “นักปฏิวัติวัฒนธรรม” เพราะต้องการสร้างชาติไทยให้เป็นชาติที่
ยิ่งใหญ่ ด้วยการใช้นโยบาย “ชาตินิยม” แคมสุชได้กล่าวถึงบทบาทการเป็นผู้นำชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูล-
สงคราม ไว้ว่า

“การสร้างชาติในแบบต่างๆของจอมพล ป. พิบูลสงครามพอจะสรุปได้
ว่า การสร้างชาติ ของฯพณฯท่าน เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมซึ่งการ
ดำเนินการแบบมีขั้นตอนกล่าวคือ ในช่วงแรกนับจากจอมพล ป. พิบูล-
สงครามเริ่มขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายปี พ.ศ. 2485 เป็นการ
ปฏิวัติวัฒนธรรมแบบอ่อน และในช่วงหลังนับจากเมืองไทยเข้าสู่
สภาวะสงครามดังกล่าวแล้วกระทั่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออก
จากตำแหน่งในกลางปี พ.ศ. 2487 เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็ง”²⁶

²⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” *เอเชียปริทัศน์* 16 : 55.

²⁵ เล่มเดียวกัน, หน้า 56.

²⁶ แคมสุช นุ่มนนท์, “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481-2487,” *การปกครองและสังคมไทย*
(นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), 15.

ทั้งนี้แกมสุข ได้เสนอว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมตามการใช้นโยบาย “ชาตินิยม” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระทำควบคู่ไปกับ “ลัทธิผู้นำ” ซึ่งก็คือการเชิดชูจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะผู้นำของประเทศ เพื่อให้การใช้นโยบาย “ชาตินิยม” สัมฤทธิ์ผลนั่นเอง

แต่ได้มีนักวิชาการบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยในการประเมินจอมพล ป. พิบูลสงครามว่ามีภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยมที่สำคัญคือ เกษียร เตชะพีระ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ซึ่งได้ความเห็นไว้บทความ “จอมพลแปลก ผู้นำรัฐนิยมไทย” (2536) เกษียรได้เสนอไว้ว่า

“จุดใหญ่ใจความในการประเมินบทบาทของจอมพล ป. ของผม (เกษียร-ผู้เขียน) ก็คือที่ผ่านมานักประวัติศาสตร์มักประเมินค่าจอมพล ป. ในประวัติการเปลี่ยนแปลงใหม่โดยโยงกับแนวคิดเรื่อง “ชาติ” และสรุปรวบรัดว่าท่านเป็น “ผู้นำชาตินิยม” คนสำคัญยิ่งของไทย

ผมเห็นต่างออกไป กล่าวคือผมเห็นว่าการประเมินบทบาทของจอมพล ป. โดยโยงท่านกับแนวคิดเรื่อง “ชาติ” เป็นการบิดาผิดตัว หลงทิศผิดทาง ทำให้ไม่เห็นบทบาททางการเมืองของท่านอย่างที่เป็นจริง เพราะต้นเอาอุดมการณ์ “ชาติ” ไปเป็นม่านกรองเสียแล้ว”²⁷

จากแนวความคิดดังกล่าวของเกษียรนี้เอง เกษียรได้เสนอจอมพล ป. พิบูลสงครามในแง่มุมต่างๆ ทั้งการเป็นผู้นำรัฐนิยม นักอภิวัฒน์ ผู้กอบกู้รัฐธรรมนูญไทย ฯลฯ โดยเกษียรได้กล่าวไว้ว่า

“เป็นผู้นำรัฐนิยม ของวงการข้าราชการไทย ...นักอภิวัฒน์ผู้ร่วมสถาปนาอำนาจรัฐราชการไทย เพราะเป็นสมาชิกคณะราษฎร...นักต้านการได้อภิวัฒน์ ผู้ปกป้องอำนาจรัฐราชการ เพราะการปราบปรามกบฏบวรเดช...ผู้ให้จิตวิญญาณและความชอบธรรมแก่รัฐราชการไทย เพราะเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงสงครามเอเชียมหาบุรพา โดยการใช้ลัทธิชาตินิยม...ผู้พิทักษ์กลไกรัฐราชการไทย เพราะการประณินประณอมเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น ประชาชนจะได้เสียชีวิตน้อยที่สุดในช่วงสงครามเอเชียมหาบุรพา...ผู้กอบกู้รัฐธรรมนูญ เพราะการเข้าร่วมคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ซึ่งได้รัฐประหารโค่นล้มอำนาจของรัฐบาลฝ่ายพลเรือนที่ได้ลดเกียรติของทหารลงไปในช่วงหนึ่ง...ผู้ผนึกกรมรัฐราชการไทย ให้เป็นเอกภาพปีกแผ่น เพราะการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถประคอง

²⁷ เกษียร เตชะพีระ, “จอมพลแปลก ผู้นำรัฐนิยมไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 15 (มกราคม 2537) : 57.

ตนเองในฐานะนายกรัฐมนตรี สมัยที่ 2 ให้อยู่ได้นานถึง 10 ปี ท่ามกลางการก่อ
กบฏหลายครั้ง...และ สุดท้ายเหยื่อของรัฐราชการไทย เพราะโดนคณะรัฐประหาร
ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ายึดอำนาจในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 และ
ต้องลี้ภัยทางการเมืองอยู่นอกประเทศจนกระทั่งเสียชีวิต ในพ.ศ. 2507”²⁸

จะเห็นได้ว่ามุมมองของเกษียรต่อภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามค่อนข้างมีความเป็นกลาง
และหลากหลายมิติกว่าที่นักวิชาการในช่วงก่อนพ.ศ. 2520 ได้มองไว้ อันเป็นผลมาจากแนวคิดการพิจารณา
จอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยสายตาที่เป็นกลางมากขึ้น

ข. การพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะปฎุชนที่มีทั้งข้อดีและข้อด้อย

งานชิ้นแรกที่ได้พยายามนำเสนอจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะปฎุชนคือ บทความเรื่อง อำนาจทาง
การเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2519)
ซึ่งเป็นงานของสุจิต บุญบงการนักรัฐศาสตร์ ที่ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของผู้นำทั้ง 2 คนนี้ว่า

“เมื่อศึกษาเปรียบเทียบ authority (การครอบครองอำนาจ
รัฐบาล-ผู้เขียน) ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะก่อนและ
ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองกับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์แล้ว จะเห็นได้
ว่าของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นมีอำนาจเด็ดขาดตามกฎหมายน้อยกว่า
จอมพลสฤษดิ์มาก การบริหารงานของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น
ยังเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม 2475 ซึ่งเป็นรูปการปกครองใน
ระบอบรัฐสภา ดังนั้นรัฐบาลจะต้องให้ความสนใจกับสภาฯ มาก เพราะ
เป็นผู้ลงมติไว้วางใจรัฐบาลให้บริหารงานได้ และมีสิทธิลงมติไม่
ไว้วางใจอีกเมื่อใดก็ได้ แม้ว่าสภาผู้แทนราษฎรจะมีสมาชิกประเภทที่ 2
ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งขึ้นก็ตาม”²⁹

²⁸ เรื่องเดียวกัน

²⁹ สุจิต บุญบงการ, “อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับจอม
พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์,” รักเมืองไทย : ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพฯ: โครงการตำรา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), 105.

งานเขียนชิ้นสำคัญที่เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกเรื่องหนึ่ง คือ หนังสือ การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ (2526) ของทักษ์ เฉลิมเตียรณ นักวิชาการ ได้นำเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะมีความไม่มั่นคงในการดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ก็ตาม ทักษ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้ว่า

“อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2491 มาจนถึง พ.ศ. 2500 ก็เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นถึงความซำของของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการที่จะใช้บุคคลอื่นให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง และเห็นถึงความสำเร็จในการแสวงหาผู้สนับสนุนจากบุคคลภายนอกกลุ่มคณะรัฐประหารเองได้ การที่จอมพล ป. ยืนหยัดอยู่ในวงการเมืองมาได้นานนั้นก็เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า บรรดาผู้นำหนุ่มๆ ในคณะรัฐประหารมั้วสาละวณอยู่กับการสร้างฐานอำนาจของตนเอง และสร้างสถานภาพทางสังคมการเมืองของตน จนกว่าการกำจัดจอมพล ป. พิบูลสงครามออกไปจะเป็นเรื่องทั้งสมเหตุและเหมาะสม ด้วยเหตุนี้การเมืองไทยระหว่างพ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2500 จึงอาจกล่าวได้ว่าอยู่ในช่วงแห่งความพยายามของบรรดาผู้นำรัฐประหารหนุ่มๆ ที่จะสร้างฐานะทางการเมืองของตนเอง การแสวงหาฐานอำนาจอื่นของจอมพล ป. พิบูลสงครามและเค้าของการต่อสู้เพื่อความเป็นใหญ่ในทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคณะรัฐประหาร”³⁰

ในพ.ศ. 2527 ได้มีการจัดสัมมนาเรื่องปัญหาการเขียนประวัติผู้นำไทยขึ้น โดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจัดงานในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะพิจารณาปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการเขียนประวัติผู้นำทางการเมืองทหาร โดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงครามและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การจัดสัมมนาในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อการศึกษารวทางประวัติศาสตร์ในมิติใหม่ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งรัชชัชยสาครินทร์ นักวิชาการอิสระ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเขียนประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้พยามแก้ต่างให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ว่า

³⁰ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ หม่อมราชวงศ์ประภาสทอง สิริสุข, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), 71-72.

“การเขียนชีวประวัติจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อการพรรณนาจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็น แต่เป็นไปเพื่อการผลิตความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในการผลิตความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในการผลิตความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้เริ่มต้นจากสิ่งที่มีรูปธรรมความเป็นจริง แต่เริ่มจากแนวความคิดและข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเป็นความรู้ที่ถูกกำหนดในทางประวัติศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีอยู่หลายอัน แต่ละอันถูกกำหนดในทางประวัติศาสตร์ และไม่ได้นำไปสู่การมีความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามที่สมบูรณ์อันมีอยู่เพียงหนึ่งเดียว ในเวลาที่กล่าวถึงจอมพล ป. พิบูลสงครามและสิ่งต่างๆ ทั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามและสิ่งต่างๆ (ทั้ง Subjects และ objects) ไม่ได้มีความเป็นจริงที่เป็นอิสระจากสถานะทฤษฎีของมัน ต่างล้วนถูกสร้างขึ้นในกระบวนการทางความคิดเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในทางทฤษฎี

การเขียนชีวประวัติจึงเป็นการเสนอความรู้ เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยนำเสนอในรูปแบบการเขียนชีวประวัติ และความรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ เป็นความรู้ที่ถูกกำหนดในทางประวัติศาสตร์ และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา³¹

แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นเผด็จการ แต่ในการศึกษาของธวัชชัย สาครินทร์ นั้น กลับเห็นว่า

“จอมพล ป. พิบูลสงครามแม้จะเป็นผู้เผด็จการตามที่คนทั้งหลายกล่าวถึงกัน ก็ไม่ได้หมายความว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามทำอะไรได้เองตามใจชอบ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังถูกกำหนดในสถานการณ์ หน้าที่

³¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ธวัชชัย สาครินทร์ และ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, บทความประกอบการประชุม กิ่งศตวรรษธรรมศาสตร์: 2477-2527 เรื่อง ปัญหาการเขียนประวัติผู้นำไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), 1-2.

ความสามารถในการรับรู้ และความเป็นไปได้ของการปฏิบัติโดยเงื่อนไขที่
ครอบงำและมีอำนาจเหนือจอมพล ป. พิบูลสงคราม”³²

ธวัชชัย ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้อีกว่า

“และถ้าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้เผด็จการจริง สิ่งที่จะต้องพิจารณากันก็คืออะไรที่ทำให้ระบบเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นไปได้ในสังคมไทย...ในการเขียนชีวประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงครามบริบทของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่จะนำมากล่าวอ้างจะไม่ใช่การต่อสู้ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับปรีดี พนมยงค์ แต่จะแสดงให้เห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเองถูกสร้างขึ้นจากการต่อสู้ของอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยและอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราช และสิ่งที่อธิบายด้วยคำว่า “เผด็จการ” จะถูกพิจารณาอีกครั้งในบริบทที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ใช่ผู้เผด็จการ”³³

ต่อมาได้มีผู้ใกล้ชิดจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกมาแก้ต่างเกี่ยวกับภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม บุคคลนั้นคือ ศักดิ์ ไทยวัฒน์ อดีตข้าหลวงเมืองลพบุรี สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อดีตอธิบดีกรมที่ดินและอดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์

ศักดิ์ได้เขียนไว้ในหนังสือ เกร็ดการเมืองบางเรื่อง ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับข้าพเจ้า (2533) โดยได้พยายามแสดงนำเสนอภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า ไม่ใช่ผู้ที่เป็นเผด็จการ แต่ถ้าหากพิจารณาตามผลงานก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีภาพลักษณ์ของความเป็นเผด็จการ³⁴ เพราะมีอยู่ 2 เรื่องที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ปล่อยทิ้งไว้และทำให้กลายเป็นผลร้ายกับตัวเอง คือเรื่องการยกฐานะของกรมตำรวจของพล.อ.เผ่า ศรียานนท์ และการยกย่องทหารมากเกินไป³⁵ ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 พ.ศ. 2491-250 มีบทบาทมากขึ้น ทำให้ประชาชนมองจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ปกครองอย่างผู้เผด็จการ จนลืมไปว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมี “ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ” จากการทำ

³² เรื่องเดียวกัน, 5.

³³ เรื่องเดียวกัน, 10-11.

³⁴ ศักดิ์ ไทยวัฒน์, เกร็ดการเมืองบางเรื่อง ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : ซี.พี. การพิมพ์, 2533),

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 76-77.

รัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 การปราบกบฏบวรเดช และกรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ. 2482³⁶ ทั้งนี้ศักดิ์ได้กล่าวจุดประสงค์ของการเขียนหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า

“ในการเขียนเรื่องเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ข้าพเจ้ามีความคิดติดใจเรื่องหนึ่งที่คนเป็นอันมากพูดว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเผด็จการ กล่าวได้ว่าในช่วงเวลา 25 ปี ดังกล่าวมานี้ ประเทศไทยตกอยู่ในความยุ่งเหยิงมาก ทั้งในและนอกประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงครามทำอยู่ 20 ปี คนก็ต้องเห็นว่าท่าน กุมอำนาจการเมืองแบบเผด็จการ เริ่มแต่เป็นผู้ชวนรวบรวมกำลังทำการปฏิวัติ จนเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จและต่อมาก็มีหน้าที่ปราบปรามรักษาความสงบภายในหลายคราวด้วย พอดีเป็นเวลาที่มุสลิมและฮินดูขึ้นมีอำนาจในยุโรป คนจึงเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าแถวเผด็จการนั้นด้วยตามเหตุการณ์ที่เป็นมา แสดงว่าจอมพล ต้องการคุมอำนาจจริง แต่เพื่อความคงอยู่แห่งระบอบประชาธิปไตยที่ท่านก่อสร้างมา และตนเองก็รักษาด้วย ในเมื่อแพ้มิติในสภาก็ลาออก...ความจริงถ้าจะเปรียบเทียบกันแล้ว จอมพล ป. น่าจะเข้าแถวเผด็จการแบบนายพล ฟรังโก้ แห่งสเปนท่านผู้นี้ทำการปราบปรามปรักปรำอย่างรุนแรงเหมือนกัน และก็ยกย่องสถาบันกษัตริย์ตลอดมา”³⁷

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ เป็นผู้หนึ่งที่ได้นำเสนอแนวความคิดว่าการมองจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะผู้นำเผด็จการนั้นไม่ถูกต้อง ดังที่กล่าวไว้ในบทสรุปของหนังสือ การเมืองชาติไทย (2534) ที่พัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่สอง (พ.ศ. 2491 – 2500)” ซึ่งได้กล่าวถึงความไม่ได้เป็นเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอาไว้ว่า

“ จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาราว 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2491 – 2500 ที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นผู้นำคณะรัฐบาลในการบริหารประเทศนั้น ตัวแปรสำคัญที่กำหนดความเป็นไปอย่างมากที่สุดของรัฐบาลก็คือ “คณะรัฐประหาร” นั่นเอง ลักษณะรัฐบาลจอมพลแปลก ดำรงอยู่ภายใต้

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 78.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 75-76.

การคำนวณตลอดเวลาของฝ่ายรัฐประหารทำให้ลักษณะที่เป็นอำนาจนิยมของรัฐบาลดำรงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้ลักษณะการบริหารของรัฐบาลมีแนวโน้มในการใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการอยู่เสมอ แม้กระทั่งในช่วงที่มีการผ่อนปรนทางการเมืองก็ตาม เนื่องจากว่าการดำรงอยู่ของรัฐบาลและการรักษาเสถียรภาพเมื่อเผชิญกับขบวนการต่อต้านรัฐบาลกลุ่มต่างๆ นั้น รัฐบาลก็ต้องอาศัยการใช้กำลังทหารของคณะรัฐประหาร แต่กระนั้นลักษณะอำนาจนิยมที่พัฒนาขึ้นภายใต้รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นี้ยังมีลักษณะไม่เต็มที เพราะในระยยะพ.ศ. 2491-2500 นั้น เพิ่งจะเป็นขั้นแรกที่กองทัพบุกเข้ามามีอำนาจโดยตรงมากที่สุด แต่การพัฒนาของอำนาจนิยมในสมัยนี้ได้กลายเป็นรากฐานของการเผด็จการอย่างเต็มที่ในยุคสมัยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งครองอำนาจสูงสุดหลังจาก พ.ศ. 2500 เป็นต้นไป จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2516 เผด็จการทหารที่ครอบงำอำนาจอย่างทั่วด้านจึงได้ สลายตัวลง”³⁸

ใน พ.ศ. 2538 นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ได้นำเสนอมุมมองใหม่ในการศึกษาเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้ในบทความชื่อ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม” โดยได้จำแนกโครงเรื่องการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ 5 หัวข้อด้วยกันคือ

- การขึ้นมามีอำนาจและการสร้างฐานอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะแรก
- ความคิดทางการเมืองและภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ชาตินิยม ทหารนิยม อำนาจนิยม
- เผด็จการฟาสซิสต์ นักประชาธิปไตย ผู้ต่อต้านราชาธิปไตยอะไรกันแน่?
- การเข้าร่วมสงครามกับประเทศญี่ปุ่นและสถานะของประเทศไทย
- การกลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองภายหลังการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490
- การสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2500

บทความชิ้นนี้ของนครินทร์ ได้ก่อให้เกิดมุมมองใหม่ที่มีต่องานวิจัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อย่างเปิดกว้างมากขึ้นทั้งนี้ นครินทร์ ได้ให้เหตุผลไว้ว่า

“ข้อสังเกตต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนำมาสู่ข้อสรุปในท้ายที่สุดนี้ว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความก้าวหน้ามากขึ้นโดยเปรียบเทียบ ในลักษณะที่ได้เปลี่ยนแปลงการ

³⁸ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, *แมนซิงชาติไทย* (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534), 384.

รับรู้เกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามไปในทางที่แลเห็นความ
ละเอียดอ่อนของเหตุการณ์มากขึ้น มีความเข้าใจความเป็นคนในบริบท
ซึ่งเปลี่ยนแปลงเดือนไหลไปมากขึ้นพร้อม ๆ กันนั้นก็มีความเข้าใจใน
หลักการความคิดหรือรากฐานอุดมการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
มากขึ้น”³⁹

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม และภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2520-2540

การที่นายปรีดี พนมยงค์ และผู้สนับสนุนได้ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อลดล้างภาพด้านลบของนายปรีดี
พนมยงค์ ที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ลี้ภัยออกนอกประเทศเมื่อพ.ศ. 2492 หลังกบฏแมนฮัตตัน
ต่อมาเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2526 และได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของนายปรีดี
พนมยงค์⁴⁰ เป็นอย่างมาก⁴¹ จากการผลักดันของกลุ่มนักศึกษาปัญญาชน เหตุผลประการสำคัญที่บรรดา
นักศึกษาปัญญาชนนิยมชื่นชมนายปรีดี พนมยงค์ เพราะมีแนวคิดทางการเมืองที่เป็นกลางไม่นิยมซ้ายหรือขวา
มากนัก⁴² บุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการแก้ไขภาพลักษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นอย่าง
มาก นั่นคือ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ซึ่งเคยมองจอมพล ป. พิบูลสงคราม
จากความเป็นเผด็จการ และเป็นคู่แข่งทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์⁴³ มาเป็นการมองอย่างเป็นกลาง โดย
มรกต เจวจินดา นักประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงทัศนคติดั้งเดิมของชาญวิทย์ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากงาน
ของนายปรีดี พนมยงค์ไว้ว่า

“ทัศนะของชาญวิทย์ต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลัง 2475
คือการเมืองไทยยุคต้นระบอบใหม่เป็นการต่อสู้ระหว่างสองกลุ่มการเมือง
หลัก กลุ่มแรก กลุ่มทหารซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้นำ กลุ่มที่

³⁹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” *เอเชียปริทัศน์* 16 : 66.

⁴⁰ โปรดอ่านเพิ่มเติมใน ชนิกันต์ แสงดี, “กรณีข้อกล่าวหาหมิ่นประมาท จากหนังสือภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์
กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526 : ภาพสะท้อน ของภาพลักษณ์ นายปรีดี พนมยงค์ ในสังคมไทยปัจจุบัน” *วารสารประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร* ,2550.

⁴¹ มรกต เจวจินดา, *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โครงการ
เฉลิมฉลองบุคคลสำคัญของไทย ที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ :
คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ คณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2543, 2543),
322.

⁴² เรืองเดียวกัน, 307.

⁴³ ทัศนคติดั้งเดิมของชาญวิทย์ เช่น ในหนังสือ *ประวัติการเมืองไทย 2475-2500*

สอง กลุ่มพลเรือนมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ การแบ่งสองฝ่ายเช่นนี้ ทำให้การมองภาพของนายปรีดี พนมยงค์ในประวัติศาสตร์ออกมาเชิงบวก เนื่องจากผลเสียของระบบเผด็จการทหารที่มีต่อสังคมการเมืองไทยได้ ส่งผลให้มองอดีตโดยเฉพาะกลุ่มทหารเป็นปัจจัยหนึ่งของความเลวร้าย ในทางการเมือง ประวัติศาสตร์พลเรือนและผู้นำพลเรือนอย่างนายปรีดี พนมยงค์จึงได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นโดยอัตโนมัติการที่ชาวนุรักษ์ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ในฐานะผู้นำคนหนึ่งของคณะราษฎรที่ยังยึดมั่น ในอุดมการณ์อย่างไม่เปลี่ยนแปลง จึงถือเสมือนนายปรีดี พนมยงค์เป็น แหล่งศึกษาค้นคว้า⁴⁴

ต่อมาภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ทำให้ มีการปฏิรูปการเมืองในเวลาต่อมา และมีรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ที่ถือกันว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด โดยมีกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ ในสภาวการณ์เช่นนี้จินตภาพของสังคมที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นผู้นำ ที่เป็นทหาร กลับตรงข้ามกับนายปรีดีที่ดูดีขึ้น เพราะนายปรีดีเป็นดั่งสัญลักษณ์ของฝ่ายประชาชนที่ต่อสู้ เพื่อ อุดมการณ์ประชาธิปไตยเช่นเดียวกับผู้ชุมนุมในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

เมื่อการนำเสนอชื่อนายปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกเมื่อพ.ศ. 2540 ต่อบริการยูเนสโก นั้น ภาพลักษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์ ได้ปรากฏในด้านบวกมากยิ่งขึ้น แต่ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับตรงกันข้าม เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์หลังพ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจะเน้นศึกษาไปที่บทบาท ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์เท่านั้น⁴⁵

ตัวอย่างงานเขียนของชาวนุรักษ์ ก่อนจะเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ ประวัติ การเมืองไทย (2533) ที่ได้แสดงให้เห็นทัศนคติเดิมของชาวนุรักษ์ ที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชาวนุรักษ์ ได้ กล่าวว่

“วิชาที่ข้าพเจ้า (ชาวนุรักษ์ - ผู้เขียน) สอนที่เริ่มต้นจากเรื่องการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็ทำให้ข้าพเจ้าสัมผัสกับเรื่องราวทั้งของ ตัวบุคคลและยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ข้าพเจ้าอาจจะกล่าว ได้สั้น ๆ และตรงไปตรงมาว่า ได้เกิดความรู้สึก “ทั้งรักทั้งชังต่อยุคสมัย

⁴⁴ มรกต เจวจินดา, ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526, 315.

⁴⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ธวัชชัย สาครินทร์ และ อุฤษฏี ปัทมานันท์, บทความประกอบวารสาร กิ่งศตวรรษ ธรรมศาสตร์: 2477-2527 เรื่อง ปัญหารากเขียนประวัติผู้นำไทย, 3.

นั้น” ข้าพเจ้าชื่นชมต่อผลงานและความสามารถในการเป็นนักการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่เดียวกันก็อดไม่ได้ที่จะปฏิเสธมาตรการบางอย่างที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง หรือเกิดขึ้นในยุคสมัยอันยาวนานของท่าน”⁴⁶

ต่อมาใน พ.ศ. 2536 ชาญวิทย์ เป็นหนึ่งในผู้จัดการสัมมนา เรื่อง “จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่” การจัดสัมมนานี้ครั้งนั้น ได้แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนมุมมองส่วนตัว ที่มีต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของชาญวิทย์ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ดูเหมือนจะไม่เกินความจริงนัก ที่จะกล่าวว่าทัศนคติของคนไทยจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับวงวิชาการและผู้มีการศึกษามักจะมองจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นภาพลบ เป็นสัญลักษณ์ของเผด็จการ (ในแบบฉบับของฮิตเลอร์ และโอดิตลอดทั้งมีความแปลกประหลาดในการบีบบังคับให้ประชาชนเลิกกินหมาก สวมหมวก ฯลฯ) เป็นนักการเมืองประเภทฉวยโอกาส (เช่นการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วพลิกผันจะกลับมาเข้าฝ่ายสัมพันธมิตรในบั้นปลาย) เป็นผู้ที่แอนตี้กษัตริย์และอีกหลายอย่างในเชิงลบ”แน่นอนการแก้ภาพลักษณ์จากดำให้เป็นขาวให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และที่สำคัญก็คือเป็นเรื่องที่ไม่สมควรจะทำได้ด้วยซ้ำไป แต่ความพยายามที่จะเสนอภาพที่มีใช้ดำมิใช่ขาว ภาพของมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ ความคิดและการกระทำด้วยตัวของตัวเอง แต่ก็อยู่ในบริบทและสภาพแวดล้อมของสังคมในกาลเทศะหนึ่ง ๆ อาจจะช่วยให้เราเข้าใจมนุษย์นั้นและเหตุการณ์นั้น ๆ ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากกว่า”⁴⁷

⁴⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), 3-4.

⁴⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์, บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), x-xi.

ในการจัดสัมมนาครั้งนี้ ทั้งผู้จัดการสัมมนาและผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ต่างเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทยเป็นอย่างมาก แต่ยังมีผู้เข้าร่วมสัมมนาบางคนเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้มีความสำคัญต่อวงการประวัติศาสตร์ไทยอย่างที่ทางผู้จัดเห็น เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามมีบทบาทแค่เพียงการเป็นผู้นำฝ่ายทหารและเป็นผู้ที่เผด็จการเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ควรจะให้ความสำคัญกับตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามมากนัก ในวงวิชาการเองนั้นยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ ทั้งแนวคิดแบบเก่า คือ การมองจอมพล ป. พิบูลสงครามในภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการเท่านั้น และแนวคิดแบบใหม่ คือ การมองจอมพล ป. พิบูลสงครามให้มีความเป็นมนุษย์ที่มีทั้งถูกและผิด⁴⁸

หนึ่งในช่วงพ.ศ. 2520 นี้ได้ปรากฏงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและเหตุการณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยตรง เป็นครั้งแรก จำนวนสองเล่ม คือ

วิทยานิพนธ์เล่มแรกที่ทำการศึกษาถึงบทบาทและเหตุการณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487” ของ ผาณิต รวมศิลป์ (2520)

ผาณิต ได้เน้นประเด็นเรื่อง นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในทุกๆด้านของรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรูปแบบต่างๆ เช่น การพัฒนาธุรกิจพาณิชย์ และส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจการค้าต่างๆ ของคนไทย เช่นการตั้งบริษัทจังหวัด บริษัทข้าวไทย การควบคุมอาชีพของชาวต่างชาติ และส่งเสริมร้านค้าย่อยของคนไทย นอกจากนี้ยังมีนโยบายเรื่องการพัฒนาการเกษตรกรรม โดยให้ประชาชนประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและการเกษตรต่างๆ และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม โดยที่รัฐเข้าดำเนินการเอง เช่น อุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมยาสูบ เป็นต้น นอกจากนี้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ยังได้ศึกษากระบวนการดำเนินนโยบาย และปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลสะท้อนจากการดำเนินนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าไม่ได้ส่งผลดีต่อด้านเศรษฐกิจเลยแม้แต่น้อย เพราะว่า

“ความล้มเหลวของนโยบายดังกล่าวก็เกิดขึ้นจากสาเหตุและปัญหาพื้นฐานทั่วไปทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศซึ่งมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจด้วย...ดังนั้นการบังคับอย่างเข้มงวด และรุนแรงให้ปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำมาใช้ในระยะเวลาดังกล่าว โดยอาศัยอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่

⁴⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ข้อสังเกตเบื้องต้น,” *เอเชียปริทัศน์* 16 : 54-55. และโปรดอ่านเพิ่มเติมใน กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร, “บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม,” *บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), 73-158.

เป็นเครื่องมือสนับสนุน และข่มขู่ นั่นจึงได้รับการตอบสนองจากประชาชนเพียงชั่วขณะที่รัฐบาลมีอำนาจเผด็จการเท่านั้น...จึงเห็นได้ว่านโยบายพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นี้ นอกจากจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่ได้สะสมกันมาเป็นเวลานานแล้ว ยังไม่อาจทำให้ลักษณะของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใดอีกด้วย”⁴⁹

วิทยานิพนธ์เล่มที่สองที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและเหตุการณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยตรง คือ “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487)” ของ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน (2520)

เทียมจันทร์ได้ศึกษาถึงการก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่งทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดจนถึงวิธีการสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าส่งผลกระทบต่อลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในด้านต่างๆ ของรัฐบาลว่ามีผลมาจากแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งสิ้น เช่นนโยบายในการบริหารประเทศ นโยบายการสร้างชาติไทย นโยบายนิยมไทยตลอดจนพระราชบัญญัติ ระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยในขณะนั้นต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และเทียมจันทร์ได้เน้นการใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยกล่าวว่า

“ทั้งกำลังทหารและตำรวจ ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการสร้างอำนาจและกวาดล้างศัตรูทางการเมืองให้ราบคาบ”⁵⁰

และ

“อำนาจการสั่งราชการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดนั้น จะเป็นโดยเจตนาดีต่อประเทศชาติ หรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัวก็ตาม แต่ก็เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูล-

⁴⁹ ผาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), 519-520.

⁵⁰ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), 123.

สงครามพยายามใช้วิธีการบริหารด้วยการรวบรวมอำนาจการปกครองไว้ที่ตน แต่เพียงผู้เดียว แทนที่จะกระจายอำนาจการบริหารงานและการปกครองออกไป⁵¹

นอกจากนี้ในพ.ศ. 2540 ซึ่งตรงกับวาระครบรอบ 100 ปี จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นปรากฏว่ามีเพียงทางมูลนิธิจอมพล ป. พิบูลสงครามและท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และศูนย์การทหารปืนใหญ่ จ. ลพบุรี เท่านั้นที่เข้าร่วมเฉลิมฉลองในวาระดังกล่าว ซึ่งตรงข้ามกับวาระครบรอบ 100 ปี ของนายปรีดี พนมยงค์ อย่างสิ้นเชิง

มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม⁵² ได้จัดทำหนังสือเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสนี้ คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 โดยมี พล.ท.ชาญ อังศุโชติ เป็นบรรณาธิการ ในหนังสือเล่มดังกล่าวได้กล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอาไว้ว่า

“จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการเสริมสร้างความมั่นคงและประเทศชาติ ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น (16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 – 84 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 และ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 – 16 กันยายน พ.ศ. 2500) มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในประเทศไทย ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การตำรวจ การทหาร โดยเฉพาะด้านการทหาร ท่านมองเห็นความสำคัญของการพัฒนากองทัพไทยให้ทันสมัยเข้มแข็งทัดเทียมนานาชาติ⁵³

นอกจากนี้ พล.ท.ชาญ ยังได้กล่าวถึงการดำเนิน “งานใต้ดิน” ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการแสดงว่าทำไมจอมพล ป. พิบูลสงครามถึงได้รับความนับถือจากฝ่ายทหารไว้ว่า

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 127.

⁵² มูลนิธิจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 โดยมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อมาเมื่อท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ถึงแก่อนิจกรรม จึงได้เปลี่ยนชื่อมูลนิธิ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2538 เป็นมูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

ที่ตั้งของมูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม บ้านเลขที่ 28 สุขุมวิท 18 พระโขนง กรุงเทพมหานคร 10110 โทร. 02-258-1331.

⁵³ ชาญ อังศุโชติ, จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ครบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม, 2540), 39.

“แผนความคิดและการดำเนินการไต่ดินของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะขับไล่ กองทัพญี่ปุ่นให้ออกจากประเทศไทยด้วยการส่งนายทหารชั้นผู้ใหญ่ลอบเข้าไป ติดต่อกับทหารจีน กองพลที่ 93 ในแคว้นยูนนานนั้น ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจน ต่อสาธารณชนเป็นเวลานานแล้ว เช่น

1. หนังสือเรื่อง ชีวิตนายพล ของ พลเอก เนตร ณะมะโยธิน
2. หนังสือที่ระลึกงานปลงศพนางกฤษณา สาทรกิจ ที่วัดธาตุทอง โดยพัน ต้ารวจโท ธานี สาทรกิจ พ.ศ.2501
3. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก หลวงหาญสงคราม เมื่อพ.ศ. 2512
4. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีหลวงศรานูชิต เมื่อพ.ศ. 2522
5. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลโทสมาน วีระไวทยะ เมื่อพ.ศ. 2528 เป็นต้น

ส่วนนายทหารที่มีบทบาทสำคัญ และเป็นพยานผู้เห็นยืนยันเรื่องนี้ได้ คือ พลเอกประยูร สุขคนธทรัพย์ อดีตรองปลัดกระทรวงกลาโหม และอดีตผู้บังคับกอง พันทหารราบที่ 17 ซึ่งเป็นผู้คุ้มกันและนำคณะทหารไทยส่วนหนึ่งข้ามลำน้ำ เสี่ยงอันตรายเข้าไปติดต่อกับกองกำลังกับผู้นำบัญชาการกองพลทหารจีนที่ 93 ที่ เมืองเซียงล้อ ในแคว้นยูนนาน เมื่อพ.ศ. 2486–2487”⁵⁴

4.3 สรุป

ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากการถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2507 แล้วนั้น บรรดา สื่อมวลชนและอดีตผู้ใกล้ชิดอดีตจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่าง นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำ เผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันด้านครอบครัวพิบูลสงครามเอง โดยพลตรีอนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโต ของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามแก้ไขภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการเขียนหนังสือชุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นเมื่อพ.ศ. 2518 ซึ่งหนังสือชุดนี้ทำให้สังคมเห็นจอมพล ป. พิบูล-สงครามในแง่มุมใหม่ขึ้นมา แต่ไม่ประสบผลเท่าใดนัก เพราะยังคงปรากฏการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จ การออกมาอย่างต่อเนื่อง

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 79.

ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของ บรรดาเหล่านักศึกษาและนักวิชาการ ทำให้แวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษา ประวัติศาสตร์การเมือง ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงช่วง พ.ศ. 2520 มีการทบทวนและพิจารณาจอมพล ป. พิบูล- สงคราม ในแง่มุมใหม่ คือการผลิตซ้ำ “ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม” อีกครั้ง และการพิจารณาจอมพล ป. พิบูล- สงคราม ในฐานะมนุษย์ปุถุชนที่มีทั้งถูกและผิดในบุคคลคนเดียว ด้วยการดูบริบทของช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อย่างไรก็ตาม “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” ของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงดำเนินอยู่ และได้รับการ ผลิตซ้ำจากนักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 2520-2540 ต่อมาใน พ.ศ. 2536 กลุ่มนักวิชาการ โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นแกนนำ ได้จัดการสัมมนา เรื่องจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่ ขึ้น การจัดสัมมนาครั้งนี้ถือว่ามีความสำคัญในการช่วยอธิบาย “จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะปุถุชน” ที่มีการ กระทำทั้งด้านดีและร้ายควบคู่กันไป ซึ่งการดำเนินของแนวคิดดังกล่าวยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2553) ควบคู่ ไปกับการผลิต “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” อยู่

สำหรับภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้การรับการผลิตอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นการประสบความสำเร็จอย่างยิ่งของสื่อมวลชนที่สามารถผลิตภาพลักษณ์ชุดนี้ให้คงอยู่ของความทรงจำ ของคนได้ แม้ว่าจะมีความพยายามในการนำเสนอภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในมุมมองอื่นๆ จากฝ่าย นักวิชาการก็ตามที่

บทที่ 5 บทสรุป

การวิจัยในครั้งนี้พบว่าภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์การเมืองไทย มีความแตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา เนื่องมาจากการผลิตภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง และครอบครัว สื่อมวลชน กลุ่มการเมือง และการศึกษาของนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ. 2476-2487

ในช่วงต้นของชีวิตจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่ยังเป็น เด็กชายแปลก ชีตตะสังคะ ได้เข้ารับการศึกษจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมาได้มีโอกาสไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และได้ร่วมับ คณะราษฎรดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบ ประชาธิปไตย แต่ฐานะทางการเมืองในขณะนั้นอยู่ในระดับรอง เพราะนายพันตรี หลวงพิบูลสงครามเป็นเพียง สมาชิกกลุ่มหนุ่ม ไม่ได้เป็นสมาชิกที่มีบทบาทนำอย่างนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หรือ หลวงประดิษฐ- มนูญธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) จนเมื่อเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างคณะรัฐบาลชุดแรกของพระยามโน ปกรวัฒน์ธำตดา กับคณะราษฎร จนนำไปสู่การทำรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 จึงเปิดโอกาสให้นาย พันเอก หลวงพิบูลสงครามเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริงและชัดเจน

แม้ว่าการรัฐประหารในครั้งนี้ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำ แต่บุคคลที่สำคัญที่สุดในการรัฐประหาร คือ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ผู้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคณะราษฎรซึ่งหวาดระแวงการ เปลี่ยนฝ่ายของนายพันเอก พระยาทวงสุรเดช หนึ่งในสมาชิกคณะราษฎร ต่อมาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช นายพัน เอกหลวงพิบูลสงครามรับหน้าที่ในการบังคับบัญชาการรบ ในตำแหน่งผู้บัญชาการกองกำลังผสม จนสามารถ เอาชนะฝ่ายกบฏได้สำเร็จ ทำให้ได้รับชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากยิ่งขึ้น และเป็นที่มาของ “ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ”

ต่อมา นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม หลวงพิบูลสงคราม ปรับปรุงกองทัพให้มีเสนาญานุภาพมากยิ่งขึ้น และสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของตนเองให้มากยิ่งขึ้นในระหว่าง ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จนสามารถก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีได้ในที่สุด เมื่อ พ.ศ. 2481 และบริหารประเทศอย่าง ราบรื่น แม้ว่าจะมีการใช้กำลังจับกุมศัตรูทางการเมือง เช่น กรณีกบฏ 18 ศพ แต่ก็ไม่ได้ทำให้กระแสความนิยมใน ตัวของนายพันเอก หลวงพิบูลสงครามลดลงแต่อย่างใด ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างมากใน เหตุการณ์การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส หรือรู้จักในนามกรณีพิพาทอินโดจีน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็น อิทธิพลของ “ภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ” ที่มีอยู่ในช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี เมื่อกรณีอินโดจีนสงบลง นายพัน เอก หลวงพิบูลสงคราม ได้รับการเลื่อนยศเป็นจอมพล

นอกจากนี้การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. 2482 ตามแนวทางของลัทธิชาตินิยมซึ่งมีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้ช่วยคนสำคัญ จากการดำเนินนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้เอง จึงทำให้เกิด“ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม” ขึ้นมาเป็นภาพลักษณ์ใหม่ ควบคู่ไปกับภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

ต่อมาในพ.ศ. 2484 หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำประเทศเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา กับญี่ปุ่นแล้วนั้น การปกครองประเทศที่เคยราบรื่นได้เปลี่ยนไป เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติควบคุมสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2484 และได้มีการวิพากษ์วิจารณ์สื่อผ่านรายการนายมัน่นายคงซึ่งเป็นรายการวิทยุของรัฐบาล และก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่สื่อมวลชน โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ เป็นอย่างมาก จึงเป็นที่มาของ“ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ”

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง บริหารประเทศด้วยความเข้มงวดและมีแนวโน้มที่จะรวบอำนาจไว้กับตนเองมากขึ้น จนทำให้คณะราษฎร ฝ่ายเสรีไทย ไม่พอใจอย่างยิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ดำเนินการปกครองตามแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงได้ร่วมกันไม่รับร่างพระราชบัญญัติสร้างเมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์ และจัดสร้างพุทธมณฑลที่สระบุรี ในที่สุดจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องพ้นจากตำแหน่งไปในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 นับเป็นการเสื่อมและสิ้นสุดของภาพลักษณ์นายทหาร-นักปฏิวัติ ส่วนภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นได้ถูกประเมินใหม่ในช่วงพ.ศ. 2520

2. ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2487-2507

หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว กลุ่มสื่อมวลชนก็ยังผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเด็นเรื่องกบฏ 18 ศพ มาเป็นเรื่องที่โจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2488 จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาในคดีอาชญากรรมสงคราม แม้จะรอดพ้นข้อกล่าวหามาได้ แต่เอกสารที่ใช้ในการพิจารณาคดีนั้น ได้ถูกนำมาตีความโดยสื่อมวลชน เพื่อนำมาผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงมีสถานะเป็นวีรบุรุษของฝ่ายทหารอยู่ ดังจะเห็นได้จากการถูกขอรับรองให้เข้าร่วมคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500

ในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ การบริหารประเทศกลับไม่ราบรื่นนัก เพราะต้องเผชิญกับกลุ่มบุคคลที่ไม่พอใจรัฐบาลของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 อยู่หลายครั้ง เช่น กบฏเสนานิการ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 กบฏวังหลวง ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 และกบฏแมนฮัตตัน ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2494 เป็นต้น เหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน ยังทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตระหนักว่าตนเองไม่ได้มีความสำคัญต่อคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เท่าใดนัก เพราะเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกจับเป็นตัวประกันอยู่บนเรือหลวงศรีอยุธยา แต่ทางคณะรัฐประหารที่เหลือได้เลือกดำเนินการให้เครื่องบินทิ้งระเบิดใส่เรือ

หลวงศรีอยุธยาให้จมลง โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศแต่อย่างใด

ภายหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2494 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้ทำการรัฐประหารตนเอง โดยยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ซึ่งทำให้การบริหารงานของคณะรัฐประหารเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก และนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้อีกครั้ง เพราะเป็นรัฐธรรมนูญซึ่งให้อำนาจกับฝ่ายบริหารมากกว่า ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารงานมากขึ้น และใน พ.ศ. 2495 ได้เกิดเหตุการณ์กบฏสันติภาพ ที่เกิดจากรวมกลุ่มนักศึกษาสี่ปีหนึ่ง เป็นสมาชิกคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย ซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2494 โดยมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านสงครามในคาบสมุทรเกาหลี ต่อต้านรัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งสนับสนุนสงครามเกาหลี และเรียกร้องให้รัฐบาลไทยถอนตัวจากสงครามเกาหลี แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเห็นว่ากลุ่มสี่ปีมวชนนี้เรียกร้องมากเกินไป

ในวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 กรมตำรวจได้ดำเนินจับกุมบุคคลกลุ่มหนึ่ง ภายใต้ข้อหา “สมคบคิดก่อการกบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร” หลังจากนั้น 3 วัน รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหนังสือพิมพ์กับ รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะได้มีการควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยเสริม “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดีในช่วงพ.ศ. 2498-2499 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามลบภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของตนเอง ด้วยการเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2500 ได้มีการเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นฝ่ายชนะ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง และเกิดการเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลขึ้น พลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงได้ใช้ข้ออ้างว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับผลการเลือกตั้ง เข้ายึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ ณ ประเทศญี่ปุ่นแล้ว รัฐบาลชุดใหม่ ยังมีความเคลือบแคลงใจว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลับเข้ามาสู่วงการเมืองอีกครั้ง ดังเช่นเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2490 ส่งผลให้ในช่วง พ.ศ. 2500-2507 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลายเป็นเป็นบุคคลที่รัฐบาลของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ไว้วางใจ จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อพ.ศ. 2507

ด้านสื่อมวลชนเองได้ผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง และวาทกรรมชุดนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อแนวความคิดของสื่อมวลชน และนักวิชาการในช่วงพ.ศ. 2507-2540 ด้วย

3. ภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพ.ศ. 2507-2540

ภายหลังการอสัญกรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามใน พ.ศ. 2507 บรรดาสื่อมวลชน และบุคคลร่วมสมัยกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการออกมาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันด้าน

ครอบครัวพิบูลสงครามเอง โดยพลตรีอินันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายคนโตของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามแก้ไขภาพลักษณ์เผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการเขียนหนังสือชุดจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้นำเสนอจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากมุมมองของบุคคลในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ยังคงปรากฏการผลิตภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการจากกลุ่มสื่อมวลชนออกมาอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของบรรดาเหล่านักศึกษาและนักวิชาการ ทำให้แวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงช่วง พ.ศ. 2520 มีการทบทวนและพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในแง่มุมใหม่ คือ การผลิตซ้ำ “ภาพลักษณ์ผู้นำชาตินิยม” อีกครั้ง และการพิจารณาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะมนุษย์ปุถุชน ที่มีทั้งถูกและผิดในบุคคลคนเดียว ด้วยการดูบริบทของช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อย่างไรก็ตาม “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ” ของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงดำเนินอยู่ และได้รับการผลิตซ้ำจากนักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 2520–2540 ต่อมาใน พ.ศ. 2536 กลุ่มนักวิชาการโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นแกนนำ ได้จัดการสัมมนา เรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่ขึ้น การจัดสัมมนาครั้งนี้นับว่ามีความสำคัญในการช่วยอธิบาย “จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะปุถุชน” ที่มีการกระทำทั้งด้านดีและร้ายควบคู่กันไป ซึ่งการดำเนินของแนวคิดดังกล่าวยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) ควบคู่ไปกับการผลิต “ภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการ”

สำหรับภาพลักษณ์ผู้นำเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้การรับการผลิตอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นความสำเร็จอย่างยิ่งของสื่อมวลชนที่สามารถผลิตภาพลักษณ์ชุดนี้ให้คงอยู่ในความทรงจำของคนส่วนใหญ่ในสังคม แม้ว่าจะมีความพยายามในการนำเสนอภาพลักษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในมุมมองอื่นๆ จากฝ่ายนักวิชาการก็ตาม

รายการอ้างอิง

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วิสกุล สบ.9.2.3/1 เรื่อง ภาพข่าวเหตุการณ์
สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กีฬา การท่องเที่ยว (พ.ศ. 2475-2483)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วิสกุล สบ.9.2.3/2 เรื่อง ภาพข่าวเหตุการณ์
สังคม เศรษฐกิจ การเมือง (พ.ศ. 2475-2489)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร.0201.8/16 เรื่อง พระยาศรามัยพิพัฒน์
(พ.ศ. 2475-2476)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร.0201.26/6 เรื่อง การศพทหารและ
ตำรวจที่ต้องเสียชีวิตเนื่องในการปราบกบฏ (พ.ศ. 2476)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร.0201.26/7 เรื่อง บริจาคเงินและของ
ช่วยในการศพทหารและตำรวจที่ต้องเสียชีวิตเนื่องในการปราบกบฏ (พ.ศ. 2476-2477)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (2)สร.0201.4/8 เรื่อง เบ็ดเตล็ดการศาล
พิเศษ (4 พฤศจิกายน 2476-25 มีนาคม 2481)

ประกาศราชกิจจานุเบกษา

“พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 พุทธศักราช 2485.” ราชกิจจานุเบกษา 59
(28 เมษายน 2485) : 916-918.

“คำสั่งการณ ฉบับที่ 1.” ราชกิจจานุเบกษา 68 (30 พฤศจิกายน 2494) : 1-4.

หนังสือพิมพ์

หลวงเมือง. “ระเบียงสภา.” พิมพ์ไทย, 9 มกราคม 2501, 2.

บทความ

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร. “การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ.”
วารสารธรรมศาสตร์ 6 (มิถุนายน-กันยายน 2519) : 149-180.

เกษียร เตชะพีระ. “จอมพลแปลก ผู้นำรัฐนิยมไทย.” ศิลปวัฒนธรรม 15 (มกราคม 2537) : 56-59.

แถมสุข นุ่มนนท์. “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481-2487.” การปกครอง
และสังคมไทย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. “1 ปีหลังการปฏิวัติ 2475.” รัฐศาสตร์สาร 17 (มิถุนายน 2535) : 1-66.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม." เอเชียปริทัศน์ 16 (มกราคม-เมษายน 2538) : 52-71.

สวัสดิ์ คำประกอบ. "อดีตรัฐมนตรี เลียง ไชยกาล ป.ม., ท.ช.หัวหน้าพรรคประชาชน." อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเลียง ไชยกาล ป.ม., ท.ช. ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ วรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.

สายชล สัตยานุรักษ์. "การสร้างอัตลักษณ์ไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ." ลี้มโคตรแห่งกึ่งแผ่นดิน : รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2544.

สุจิต บุญบงการ. "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์." รักเมืองไทย : ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

สุพจน์ ด่านตระกูล. "สาส์นจากท่านปรีดี พนมยงค์ถึง ฯพณฯ สฤษดิ์." ปรีดีปริทรรศน์. ม.ป.ท., 2516.

อรสม สุทธิสาคร. "ชีวิตไทยในไฟสงครามมหาเอเชียบูรพา." สารคดี. 11 (สิงหาคม 2538) : 146-165.

หนังสือ

913. 11 คนสำคัญของเมืองไทย. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2508.

กนต์ธีร์ ศุภมงคล. การวิเทศนโยบายของไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกสารและหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์, 2527.

กรมสรรพสามิต. รัฐนิยมและการอบรมจรรยา มารยาท. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2483.

กรมศิลปากร. ผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ. 2491-2499. พระนคร : ศิวพร, 2500.

กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพ็ชร. นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

กุหลาบ สายประดิษฐ์. เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2545.

เกรียงศักดิ์ พิทยานาคะ. ยิงเป้า 18 กบฏ. กรุงเทพฯ : ศิริสาส์น, 2517.

แก้ววิเชียร แวสูงเนิน. ทหารเรือขบถ? กรุงเทพฯ : บงกช, 2521.

คริส สารคาม. นักเขียนไทยในอดีต เล่ม 1. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2542.

คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
(ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) และนายทวิ บุญยกต (อดีต
นายกรัฐมนตรี). กรุงเทพฯ : จีวรวรรณสรณ์, 2526.

แคล้ว นรปติ. เยี่ยมปักกิ่ง. ธนบุรี : อักษรวัฒนา, 2500.

จกมล ไกรฤกษ์. ศิลปะเลือกตั้ง. ธนบุรี : โรงพิมพ์เทพนิมิต การพิมพ์, 2511.

จรรยา กุวานนท์. ชีวิตการต่อสู้ของบุคคลสำคัญ. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2496.

จันทน์ เจริญศรี. โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วิชาสา, 2545.

จิร วิชิตสงคราม, พลเอก และ วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์. อนุสรณ์พลเอก จิร วิชิตสงคราม. กรุงเทพฯ
: กองทัพบก, 2522.

ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุก, หม่อมราชวงศ์. ชีวประวัติและการต่อสู้ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พระ
นคร : ประมวลสาส์น, 2507.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ธวัชชัย สาครินทร์ และ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. บทความประกอบการสัมมนา
กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ : 2477-2527 เรื่อง ปัญหาการเขียนประวัติผู้นำไทย. กรุงเทพฯ :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, พีรศักดิ์ จันทวรินทร์ และ ชาวนะ ไตรมาศ. ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, 2535.

ชาญ อังคุโชติ. จอมพล ป. พิบูลสงคราม : ครบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิจอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม, 2540.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์. บันทึกการสัมมนา
จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติการเมืองไทย 2475-2500. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. ปริทัศน์ พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1.
พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.

ชาวนันท์ สุตลาภา. พรรคการเมือง ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือ
จำแพน, 2517.

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. การเมืองไทย : การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : ออเรียนแทลสกอล่า, 2539.

ดร. เอกชเรศ. อมตะชีวิตนักการเมืองของไทย นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี 4 สมัย.
พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : บันดาลสาส์น, 2511.

- เด่นพงษ์ พลละคร. สหภาพแรงงาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2519.
- เดือน บุญนาค. ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก. พระนคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, 2500.
- โตชิฮารุ โยชิกาวา. รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและสงครามแปซิฟิก. แปลโดย อาทร ฟุ้งธรรมสาร. กรุงเทพฯ : โครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2528.
- แถมสุข นุ่มนนท์. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521.
- ทหารเก่า และ เกียรติ. ชุมทางนายก, กรุงเทพฯ : พี.จี., ม.ป.ป.
- ทรงสุรเดช, พระยา. บันทึก พ.อ.พระยาทรงสุรเดช เมื่อวันที่ปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475. พระนคร : อักษรไทย, 2514.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ หม่อมราชวงศ์ประกายทอง สิริสุข. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- ไทยน้อย. 12 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2517.
- ไทยน้อย. 25 คดีกบฏ. พระนคร : ประมวลสาส์น, 2513.
- ไทยน้อย และ กมล จันทรร. วอเตอรืฐของจอมพลแปลก. พระนคร : แพรวพิทยา, 2500.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543.
- นิรันดร์ชัย และ คทาดำ. หลุมศพสยาม. พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2508.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน, 2546.
- นรนิติ เศรษฐบุตร และ สุรชัย ศิริไกร. ชีวประวัตินายกรัฐมนตรีไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2529. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- นายฉันทนา. บันทึกจอมพล : สัมภาษณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : กระท่อม ป.ล., 2544.
- นายฉันทนา. X.O.Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : กระท่อม ป.ล., 2544.
- นายหนวย. เจ้าฟ้าประชาธิปก : ราชันผู้วิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ป. สัมพันธ์พาณิชย์, 2530.
- นิยม รัฐอมฤต. การเมืองไทย พัฒนาการ ปัญหา และแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ : เอื้ออาทร, 2540.
- เนตร เขมะโยธิน, พลเอก. งานใต้ดินของพันเอกโยธี. พระนคร : บริษัทคณะกรรมการพิมพ์, 2500.

- บุญชนะ อัดถากร. บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ : สหประชา
พาณิชย์, 2526.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. พันตรีควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรี 4 สมัย. ม.ป.ท. : โรงพิมพ์วิบูลย์
ม.ป.ป.
- บุญทัน ดอกไธสง. การเปลี่ยนแปลงทางการบริหารและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
2520.
- ประมาณ อติเรกสาร, พลเอก. ผู้นำ. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2539.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. ประวัติศาสตร์การเมืองไทย. ธนบุรี : นครธน, 2511.
- ประยูร ภมรมนตรี, พลโท. บันทึกเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าด้วย กำเนิด
ความมุ่งหมาย การปฏิบัติ ความสำเร็จและความผิดพลาด. กรุงเทพฯ : เพ็ญอักษร,
2517.
- ประยูร ภมรมนตรี, พลโท. ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2518.
- ปลาทอง. พรรคการเมืองไทย. พระนคร : ก้าวหน้า, 2508.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2538.
- ปรีดี พนมยงค์. คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน : ความเป็นมาของศัพท์
ไทย “ปฏิวัติ, รัฐประหาร, วิวัฒน์, อภิวัฒน์”. กรุงเทพฯ : โครงการจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่
เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน, 2542.
- ปรีดี พนมยงค์. จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม. กรุงเทพฯ : สาย
ธาร, 2543.
- ปรีดี พนมยงค์. ข้าราชการประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สันติธรรม, 2528.
- แปลก พิบูลสงคราม, จอมพล. ประมวลคำปราศรัย และ สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี. พระนคร :
กรมโฆษณาการ, 2483.
- พรภิรมณ์ เชียงกุล. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
- พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. วรรณกรรมการเมือง. กรุงเทพฯ : กราฟิคอาร์ต, 2522.
- พายัพ โรจนวิภาต. ยุคทมิฬ. พิมพ์ครั้งที่ 2. สมุทรปราการ : สอเสถบุตตร, 2515.
- พุ่ม บุรณสมภพ, พันตำรวจเอก. 13 ปีกับบุรุษเหล็กแห่งเอเชีย. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2524.
- พุ่ม บุรณสมภพ, พันตำรวจเอก. เงื่อนไขการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : พี. วาทิน พับลิเคชั่น, 2528.

พุดม บุรณสมภพ, พันตำรวจเอก. ชัยชนะและความพ่ายแพ้ของบุรุษเหล็กแห่งเอเชีย. กรุงเทพฯ : ศูนย์รวมข่าวเอกฉัตร, ม.ป.ป.

เพ็ลิ่ง ภูผา. กบฏเมืองสยาม. กรุงเทพฯ : ฉัตรเฉลิม, ม.ป.ป.

เพ็ลิ่ง ภูผา. จอมพลผู้พลิกแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ไพลิน, 2538.

มนัส จารุภา. เมื่อข้าพเจ้าจี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พระนคร : ประพันธ์สาส์น, ม.ป.ป.

มรกต เจวจินดา. ภาพลักษณ์ปริศนา พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญของไทย ที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ระดับโลก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ : คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ คณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2543, 2543.

มานิตย์ นวลละออ. การเมืองไทยยุคสัญลักษณ์รัฐไทย. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตนพันธ์, 2540.

แมน มนต์เมศรี. การเมืองในยุคทมิฬ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดวงสแตมป์, ม.ป.ป.

รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

ระเบียบสำนักพระราชวัง กิจการมรยาทและการใช้ถ้อยคำ การพระราชพิธีส่วนภูมิภาค คำพิพากษาศาลพิเศษพุทธศักราช 2482 บันทึกความทรงจำชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง ความทรงจำเกี่ยวกับ สมเด็จพระยาชัยนาทนเรนทร ยุคทมิฬบันทึกการ เดินทางรอบโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2522.

รำลึก 100 ปี พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ : บทคัดสรรว่าด้วยชีวิตประวัติและผลงาน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2541.

วัน "ปรีดี พนมยงค์" 11 พฤษภาคม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานวันปรีดี พนมยงค์, 2538.

วัน "ปรีดี พนมยงค์" 11 พฤษภาคม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานวันปรีดี พนมยงค์, 2540.

วิเทศกรณีย์. ยุคทมิฬ. พระนคร : ประชาคม, 2503.

วิเทศกรณีย์. ประวัติศาสตร์ชาติไทย. ธนบุรี : รุ่งวัฒนา, 2512.

วิบูล ธรรมวิทย์. ไขปัญหา ลัทธิการเมือง-เศรษฐกิจโดยสังเขป. พระนคร : มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2493.

วิวัฒน์ คติธรรมนิติย์. กบฏสันติภาพ. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2539.

ศราวภัย. วิจารณ์การเมือง. พระนคร : คลังวิทยา, 2500.

ศรีพนม สิงห์ทอง. 6 จอมพลไทย ยุคระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มติชน, 2539.

ศักดิ์ ไทยวัฒน์. เกิดการเมืองบางเรื่อง ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ : ซี.พี. การพิมพ์, 2533.

- สมบุรณ์ วรพงษ์. เบื้องหลังคดีเลือด ยุคอัศวินผยอง คดีสังหาร 4 รัฐมนตรี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สายธาร, 2544.
- สมบุรณ์ วรพงษ์. ยึดรัฐบาล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สายธาร, 2549.
- สมหมาย ปาริจฉัตต์. ข่าวเจาะ เจาะข่าว หนังสือพิมพ์ไทย : สูดยอดข่าว "พุลิตเซอร์".
กรุงเทพฯ : มติชน, 2537.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- สว่าง ลานเหลือ. 37 ปี แห่งการปฏิวัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514.
- สังข์ พันโนทัย. ความนึกในกรุงชิง. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ความเปลี่ยนแปลงการสร้าง "ชาติไทย" และ "ความเป็นไทย" โดย หลวง วิจิตรวาทการ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2545.
- สิงห์โต สุริยาอารักษ์. ประวัติและดวงชาติตา 11 นายกรัฐมนตรีเมืองไทย. พระนคร : รวมสาส์น, 2515.
- สุกัญญา ตีระวนิช. หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- สุชิน ตันติกุล. รัฐประหาร พ.ศ. 2490. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515.
- สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. แผนชิงชาติไทย. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534.
- สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พี.เพรส, 2551.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม : รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.
- เสถียร ศกุนตเสถียร. ชีวิตและการต่อสู้ของพ.อ.พระยาทองสุกเดช. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการ จัดพิมพ์หนังสือโครงการ 60 ปี ประชาธิปไตย, 2535.
- เสรี ไชยสุต. อนุสรณ์ในการบรรจุอัฐิฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม. พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2507.
- ไสว สุทธิพิทักษ์. ดร. ปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ : บทพิการพิมพ์, 2526.
- อ. พิบูลสงคราม, พลตรี. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูล สงคราม, 2540.

- อ. พิบูลสงคราม, พลตรี. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ตระกูลพิบูลสงคราม, 2540.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.
- อัจฉราพร กมฺพิสมัย. อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- อัศววัฒน์ โอสถานุเคราะห์. บุคคลที่น่ารู้จัก. กรุงเทพฯ : เดนซ่าอุตสาหกรรม, 2516.
- อนุสรณ์ในการบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ณ วัดพระศรีมหาธาตุ วันพฤหัสบดีที่ 30 กรกฎาคม 2507. พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, 2507.
- อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.สวัสดิ์ จันทน์. พระนคร : สรยุทธการพิมพ์, 2512.
- อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรี ควง อภัยวงศ์. พระนคร : ไทยสัมพันธ์, 2511.
- อนุสรณ์ในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2527.
- อานนท์ อภากริม. รัฐศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2545.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. สภาพของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.
- เอนก นาวิกมูล. สมุดภาพ ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482. กรุงเทพฯ : โнора, 2544.
- Kobkua Suwannathat-Pian. Thailand's durable premier : Phibun through three decades 1932-1957. Kuala Lumpur Oxford : Oxford University Press, 1995

วิทยานิพนธ์

- กนกวลี ชูชัยยะ. “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- กรพินธุ์ ทวีตา. “บทบาททางการเมืองของกลุ่มผู้นำในกองทัพเรือไทย พ.ศ. 2449-2494.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- กริช สืบสนธิ์. “บทบาทและพฤติกรรมของวุฒิสภาไทยสมัยต่างๆ.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

- จเด็จ อินสว่าง. “กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ชาวจีนกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในเมืองไทย ศึกษาเฉพาะกรณีชนชั้นกลางสัญชาติจีนบางกลุ่มกับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- จารึก สุดใจ. “นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจประเทศไทยภายใต้รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 2501-2506.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- จิตติมา พรอรุณ. “การเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทย พ.ศ. 2489-2519.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- จุลลา งอนรต, หม่อมหลวง. “กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.
- ชัยวัฒน์ สารสมบัติ. “ทหารกับพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง (2500-2526).” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ถนอมจิต มีชื่น. “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (พ.ศ. 2495-2500).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- ทิพย์รัตน์ วานิชชา. “การปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารโดยรัฐบาลสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ทิพย์วรรณ หอมกระหลบ. “ไทยกับความช่วยเหลือของต่างประเทศ : การศึกษาเฉพาะกรณีความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2493-2519.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.
- เทียมจันทร์ อ้าแหว. “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ธงชัย พึ่งกันไทย. “ลัทธิคอมมิวนิสต์ และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2468-2500” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ธานี สุขเกษม. “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน : วิเคราะห์แนวนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อจีน พ.ศ. 2492-2515.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

- นันทิรา ขำภิบาล. “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- นิคม จารุมณี. “กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- บุญทริกา บุญระบุตร. “บทบาททางการเมืองของ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (พ.ศ.2475-2490).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ประชัน รักพงษ์. “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือน ในประเทศไทย (พ.ศ.2481-2500).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ปรีศนีย์ เกศะบุตร. “การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ปรีดารัตน์ พัฒนพิชัย. “นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ปัทมา บุญอินทร์. “การปรับตัวของเพลงพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- ผาณิต รวมศิลป์. “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- พรภิรมณ์ เขียมธรรม “บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- พรเลิศ พันธุ์วัฒนา. “โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.
- พิบูลย์ หัตถกิจโกศล. “อนุสาวรีย์ไทย : การศึกษาในเชิงการเมือง.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. “การสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ในสังคมไทย ระหว่าง ทศวรรษ 2420 ถึง ทศวรรษ 2520.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี. “ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.2500-2516.” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- เพียงใจ เจริญโสพล. “บทบาทชาวจีนทางการผลิตและการค้าข้าวในบริเวณภาคเหนือตอนล่างของ ประเทศไทย หลังการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2448-2488.” วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537.
- เพ็ญ อันชูฤทธิ์. “รัฐบาลไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาล ที่มาจาก การเลือกตั้ง พ.ศ. 2498-2514.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- ไพจิตร ไหลงาม. “ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการปรับตัวของรัฐ ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- ไพฑูริย์ เจ๊ะแฮ. “นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2488.” วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.
- ภูธร ภูมะธน. “ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- มนูญ มาคะสิระ. “การรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- มรกต เจวจินดา. “ภาพลักษณ์บริดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526.” วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ยุพา ชุมจันทร์. “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ.2475-2516.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ยุวรัตน์ พันธุ์ยูวรา. “กองทัพอากาศกับการเมืองไทย พ.ศ. 2480-2519.” วิทยานิพนธ์อักษร- ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

- รัตนานา เมฆนันท์ไพศิฐ. “การเมืองกับกฎหมายการพิมพ์ (พ.ศ.2453-2487).” วิทยานิพนธ์ศิลป-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- ราม วัชรประดิษฐ์. “พัฒนาการของประวัติศาสตร์ชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2411-2487.”
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2539.
- ลักขณา สุขสุวรรณ. “วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง.” ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.
- วิภาลัย ธีรชัย. “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนุญไทยฉบับต่าง ๆ.” วิทยานิพนธ์อักษร-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วีณา มโนพิโมกษ์. “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- ศศิ เสตะจันท์. “การเผยแพร่ประชาธิปไตยของรายการสนทนาทางวิทยุระหว่าง นายมั่น ชูชาติ
กับ นายคง รักไทย ช่วง พ.ศ. 2484-2486.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ศิริรัตน์ นีละคุปต์. “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เรื่อง ประชาธิปไตยในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.
- สมศักดิ์ นิลนพคุณ. “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของรัฐบาล
ระหว่าง พ.ศ. 2488-2498.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. “ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย.” วิทยานิพนธ์ศิลป-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร. “บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง 2491.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- สิรินธร กิรติบุตร. “เพลงปลุกใจไทย (พ.ศ. 2475-2525) : การวิเคราะห์ทางการเมือง.” วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สุขสรรค์ แดงภักดี. “ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487.”
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2538.
- สุชิน ตันติกุล. “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

- สุดา กาเดอ์. “กบฏแมนฮัตตัน.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- สุนีย์ อธิมุติภาพ. “การร่างรัฐธรรมนูญ 2492.” วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล. “การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สุภาพันท์ สุนทรมณี. “วิวัฒนาการและการใช้ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,, 2515.
- สุรพันธ์ บุญยมานพ. “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2481.” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- สุวิมล รุ่งเจริญ. “บทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ.2490-2501.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- สุเมธ สุขิตานนท์. “นโยบายต่างประเทศของไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523.
- แสงเดือน ไสยวงศ์. “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2469-2481).” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สำรวน ศิริบุรี. “แนวความคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคว้ว นรปติ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537.
- อรรณพ เนียมคง. “นโยบายการศึกษาของรัฐบาลต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2500-2516).” วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- อังคณา เกียรติศักดิ์บุญกุล. “คดีอาชญากรรมสงครามในประเทศไทย พ.ศ. 2488-2489.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อัษฎชลี สุชาติ. “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488).”
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2525.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ “สหรัฐอเมริกา กับนโยบายเศรษฐกิจไทย (1960-1970).” วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2526.

อุบล จิระสวัสดิ์. “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่สอง.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง พ.ศ.2440-2507

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
14 กรกฎาคม 2440	จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดที่ จังหวัดนนทบุรี มีชื่อเดิมว่าแปลก ชีตตะสังคะ เป็นบุตรคนที่ 2 ในพี่น้อง 5 คน
12 พฤษภาคม 2452	อายุ 12 ปี เข้าเรียนที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก หลังจากจบการศึกษา ขึ้นต้นจากโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
9 พฤษภาคม 2458	อายุ 18 ปี ได้เป็นนักเรียนทำการนายร้อยแปลก ชีตตะสังคะ
1 พฤศจิกายน 2458	ได้เป็นนักเรียนทำการนายร้อยว่าที่ร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะ เข้าประจำการเหล่าปืนใหญ่ที่ 7 จ.พิษณุโลก และได้พบกับนางสาวละเอียด พันธุ์กระวี
14 มกราคม 2459	เข้าพิธีแต่งงานกับนางสาวละเอียด พันธุ์กระวี (ต่อมาคือท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม) มีบุตรธิดา 6 คน
23 พฤษภาคม 2460	ได้รับยศเป็นร้อยตรีแปลก ชีตตะสังคะและเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ บางซื่อ
1 สิงหาคม 2462	เมื่อสำเร็จการศึกษาได้เข้าประจำการที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ในตำแหน่งทหารคนสนิทของผู้บัญชาการม พ.อ. ม.จ.ปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล
24 เมษายน 2463	ได้รับการเลื่อนยศ เป็น นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ
1 เมษายน 2464	นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะเข้าศึกษาต่อ ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก โดยนายร้อยโทแปลก สอบได้ที่ 1 ของรุ่นจึงได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ
1 มีนาคม 2466	เมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนเสนาธิการทหาร นายร้อยโทแปลก ได้ย้ายมาประจำการที่กรมยุทธศาสตร์ทหารบก
พฤษภาคม 2467	ออกเดินทางไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ณ ประเทศฝรั่งเศส
กุมภาพันธ์ 2469	นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ และเพื่อนนักเรียนไทย 7 คน ร่วมก่อตั้ง “คณะราษฎร” (เพื่อนนักเรียน 7 คน ประกอบด้วย นายร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ นายปรีดี พนมยงค์ หลวงสิทธิราชไมตรี นายแนบ พหลโยธิน นายตัว ลพานุกรม นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และนายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี)

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
2470	เดินทางกลับประเทศไทย
20 ตุลาคม 2470	ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายร้อยเอกแปลก ชีตตะสังคะ
21 เมษายน 2471	ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองตรวจอากาศสำหรับใช้ทดลอง กรมจเรทหารปืนใหญ่
7 พฤษภาคม 2471	ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และราชทินนามเป็น หลวงพิบูลสงคราม ถือกักดินา 800
14 พฤษภาคม 2473	ได้รับการเลื่อนยศเป็น นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม และดำรงตำแหน่งเป็นนายทหารประจำพระองค์ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์
2475	นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม ย้ายมาประจำการที่กรมจเรทหารบก
24 มิถุนายน 2475	เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยคณะราษฎร มีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้นำ
27 มิถุนายน 2475	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก (ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว)
28 มิถุนายน 2475	ได้รับการแต่งตั้งเป็น 1 ใน 70 สมาชิกผู้แทนราษฎรชั่วคราว
1 สิงหาคม 2475	ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่
10 ธันวาคม 2475	เป็นรัฐมนตรีลอย ในคณะรัฐบาล ซึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี
1 เมษายน 2476	เลื่อนยศเป็นนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม
18 มิถุนายน 2476	ผู้ช่วยบัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ
20 มิถุนายน 2476	เป็นผู้นำทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา และจัดตั้งรัฐบาลคณะราษฎร มีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เหตุการณ์นี้นับเป็นเริ่มต้นบทบาททางการเมือง ของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามอย่างชัดเจน
ตุลาคม 2476	เป็นผู้บังคับกองผสม นำทหารเข้าปราบปรามในเหตุการณ์กบฏบวรเดช

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
9 ธันวาคม 2476	ได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2
22 ธันวาคม 2476	เลื่อนตำแหน่งเป็น รองผู้บัญชาการทหารบก และรองผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 1
23 กุมภาพันธ์ 2477	ถูกลอบสังหาร ณ ห้องสนามหลวง บาดเจ็บที่ต้นคอ
1 เมษายน 2477	ได้รับการเลื่อนยศเป็น นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม
22 กันยายน 2477	ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
26 กุมภาพันธ์ 2478	ได้รับยศเป็นนาวาเอก แห่งราชนาวีไทย
12 มีนาคม 2478	ได้รับยศเป็นนาวาอากาศเอก แห่งกองทัพอากาศไทย
24 สิงหาคม 2478	ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก
9 เมษายน 2481	ถูกลอบยิงโดยนายลี บุญตา คนรับใช้ ภายในบ้านพัก กรมทหารปืนใหญ่ บางซื่อ แต่ไม่ได้รับบาดเจ็บ
9 ธันวาคม 2481	ถูกลอบวางยาพิษ ภายในบ้านพัก กรมทหารปืนใหญ่ บางซื่อ ต่อมา มีการจับกุมบุคคลจำนวน 52 คน ในฐานะ "กระทำความผิดฐานกบฏ เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลงรัฐบาลด้วยการใช้กำลังบังคับ" หรือเรียกโดยทั่วไปว่า "กบฏ 18 ศพ" เพราะมีผู้โดยประหารชีวิตทั้งหมด 18 คน
16 ธันวาคม 2481	ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
1 เมษายน 2482	ได้รับการเลื่อนยศเป็น นายพลตรี นายพลเรือตรี และนายพลอากาศตรี ของทั้ง 3 เหล่าทัพ
24 มิถุนายน 2482	นายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 1 ว่าด้วยการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ
3 กรกฎาคม 2482	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 ว่าด้วยการป้องกันภัยที่จะเกิดแก่ชาติ
2 สิงหาคม 2482	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 3 ว่าด้วยการเรียกชื่อชาวไทย

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
8 กันยายน 2482	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 ว่าด้วยการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และ เพลงสรรเสริญพระบารมี
1 พฤศจิกายน 2482	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 ว่าด้วย การให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่อง อุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย
10 ธันวาคม 2482	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 6 ว่าด้วย ทำนองและเนื้อเพลงชาติ
21 มีนาคม 2483	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 7 ว่าด้วย การชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้าง ชาติ
26 เมษายน 2483	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 8 ว่าด้วย เพลงสรรเสริญพระบารมี
24 มิถุนายน 2483	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 9 ว่าด้วย ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่ พลเมืองดี
15 มกราคม 2483	ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 10 ว่าด้วย การแต่งกายของประชาชนชาว ไทย การแต่งกายทันสมัยเทียบเท่าอารยประเทศ
8 ตุลาคม 2483	เกิดกรณีพิพาทอินโดจีน
13 พฤศจิกายน 2483	นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการทหาร สูงสุด และแม่ทัพบก ในกรณีพิพาทอินโดจีน
7 มกราคม 2484	ประเทศไทยประกาศสถานะสงครามอย่างเป็นทางการกับอินโดจีน ฝรั่งเศส
28 มกราคม 2484	ไทย และอินโดจีนฝรั่งเศส เจรจาพักรบ โดยมีญี่ปุ่นเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ย
24 มิถุนายน 2484	รัฐบาลของนายพลตรี หลวงพิบูลสงครามได้สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ขึ้น เพื่อระลึกถึงทหารและตำรวจที่เสียชีวิตในกรณีพิพาทอินโดจีน
28 กรกฎาคม 2484	นายพลตรี หลวงพิบูลสงครามได้รับการเลื่อนยศเป็น จอมพล จอมพล เรือ และจอมพลอากาศ

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
8 กันยายน 2484	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 11 ว่าด้วยกิจประจำวันของคนไทย
8 ธันวาคม 2484	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากบรรดาศักดิ์ และขอพระราชทานราชทินนามมาเป็นชื่อสกุล
8 ธันวาคม 2484	ญี่ปุ่นบุกเข้าสู่ประเทศไทย เพื่อใช้ไทยเป็นฐานทัพและเป็นทางเดินไปทำสงครามกับอาณานิคมของอังกฤษ คือ พม่า และมลายู
21 ธันวาคม 2484	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงนามในกติกาสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างไทยและญี่ปุ่น ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
25 มกราคม 2485	ไทยประกาศสถานะสงครามกับสหรัฐอเมริกา และบริเตนใหญ่
28 มิถุนายน 2485	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่ 12 ว่าด้วยการช่วยเหลือ คุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ
3 ธันวาคม 2485	จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งให้ตัดคำว่า “นาย” ออกจากยศทางทหาร เช่น นายพันตรี เป็นพันตรี ส่วนทหารหญิง ให้เติมคำว่าหญิงลงไปด้วย เช่น ร้อยโทหญิง
3-4 กรกฎาคม 2486	นายกรัฐมนตรีโตโจ เดินทางเยือนประเทศไทยและได้มอบไทรบุรี กลับคืน ตรังกานู และปะลิส รวมทั้งเชียงตุงและเมืองพาน รัฐฉานให้ประเทศไทยครอบครอง
24 กรกฎาคม 2487	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบในพระราชกำหนดการสร้างนครเพชรบูรณ์ นายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรีต่อ
24 สิงหาคม 2487	นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ปลดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ และผู้บัญชาทหารบก แต่แต่งตั้ง เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินแทน
14 สิงหาคม 2488	ญี่ปุ่นประกาศแพ้สงคราม
16 สิงหาคม 2488	รัฐบาลไทย ประกาศสันติภาพ และให้การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกา และบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ
8 ตุลาคม 2488	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
เมษายน 2489	ศาลได้วินิจฉัยชี้ขาดว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายอาชญากรรมสงครามเป็นโมฆะ ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2495 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้รับการปล่อยตัว และได้ใช้ชีวิตอยู่ที่บ้าน ใน อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี
8 พฤศจิกายน 2490	รัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ถูกรัฐประหาร โดยพลโท ผิน ชุณหะวัณ และได้เชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าร่วมเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร
9 พฤศจิกายน 2490	จอมพลป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย
8 เมษายน 2491	จอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 หลังนายควง อภัยวงศ์ ถูกคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 บังคับให้ลาออก
1 ตุลาคม 2491	เกิดกบฏเสนาธิการ
25 พฤศจิกายน 2491	ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ก็อยู่ในตำแหน่งเพียง 4 เดือนกว่าๆ ต่อมาพลโท ผิน ชุณหะวัณดำรงตำแหน่งแทน
26 กุมภาพันธ์ 2492	เกิดกบฏวังหลวง นายปรีดี พนมยงค์ และพวกที่เคยทำงานเสรีไทย ได้ร่วมกันก่อการขึ้น
4 มีนาคม 2492	อดีตรัฐมนตรี 4 คน ได้แก่ นายทองเปลว ชลภูมิ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ซึ่งมีความใกล้ชิดกับนายปรีดี พนมยงค์ ถูกสังหาร
29 มิถุนายน 2494	เกิดกบฏแมนฮัตตัน
29 พฤศจิกายน 2494	คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ทำการรัฐประหารตัวเอง มีการนำรัฐธรรมนูญ 2475 กลับมาใช้อีกครั้ง
10 พฤศจิกายน 2495	เกิดกบฏสันติภาพ
14 เมษายน – 22 มิถุนายน 2498	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกเดินทางเยือน 17 ประเทศ
10 กันยายน 2498	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งพรรคเสรีมนังคศิลาขึ้น

วัน/เดือน/ปี	เหตุการณ์
12 - 18 พฤษภาคม 2500	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้จัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ
26 กุมภาพันธ์ 2500	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงรับสมัครเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิต และได้รับการเลือกตั้ง แต่ได้มีการชุมนุมประท้วงของประชาชนและนักศึกษาในเขตเลือกตั้งพระนคร คัดค้านผลการเลือกตั้งเพราะประชาชนเห็นว่าเป็นการเลือกตั้งที่ไม่โปร่งใส
16 กันยายน 2500	จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จากการถูกรัฐประหาร โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เดินทางออกนอกประเทศไปประเทศกัมพูชา ต่อมาไปพำนัก ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น เป็นการถาวร
3-27 สิงหาคม 2503	จอมพล ป. พิบูลสงคราม บวชเป็นพระ เป็นเวลา 24 วัน ได้รับฉายา "พิบูลสงฺคาโม" ณ วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย
11 สิงหาคม 2507	จอมพล ป. พิบูลสงครามถึงแก่อสัญกรรม ณ บ้านพัก กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น รวมอายุ 67 ปี
27 มิถุนายน 2507	ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้นำอัฐิจอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับประเทศ ท่ามกลางการต้อนรับของกองทัพ
30 กรกฎาคม 2507	มีพิธีบรรจุอัฐิจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เจดีย์ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร

ที่มา : ดัดแปลงจาก อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม,” บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), XIII – XXXI.

ภาคผนวก ข
ตารางแสดงปีที่สร้างอนุสาวรีย์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ลำดับ ที่	ปี พ.ศ.	ที่ตั้ง
1.	ไม่ ปรากฏ	บริเวณวงเวียนสระแก้ว อ.เมือง จ.ลพบุรี
2.	ไม่ ปรากฏ	ตรงกันข้ามศาลหลักเมืองเพชรบูรณ์ ต.บึงน้ำเต้า อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
3.	2522	บริเวณหน้าประตูค่ายพหลโยธิน ศูนย์การทหารปืนใหญ่ ศูนย์รบพิเศษค่าย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จ.ลพบุรี
4.	2532	บริเวณด้านหน้าโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จ.นนทบุรี
5.	2533	อำเภอ พระพุทธบาท จังหวัด สระบุรี
6	2550	วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชนิกานต์ แสงดี เกิดวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2525 ณ กรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันอาศัยอยู่ใน อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) (เกียรตินิยมอันดับ 2) จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2549 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนมิถุนายน ปีเดียวกัน

ประวัติการทำงาน

เมษายน 2553-ปัจจุบัน	ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (Grade 5) แผนก English Program โรงเรียนสตรีวรนาถบางเขน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
พฤษภาคม 2552-มีนาคม 2553	ครูประจำรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 โรงเรียนวัดไทรใหญ่ อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
มกราคม 2551 – พฤษภาคม 2552	พนักงานจ้างชั่วคราว ด้านการค้นคว้าและเรียบเรียงเอกสารประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ประกอบหนังสือและนิทรรศการ บริษัท บานาน่า สตูดิโอ จำกัด
สิงหาคม พ.ศ. 2551	นักโบราณคดี ทำหน้าที่วิเคราะห์เศษภาชนะดินเผา โครงการบูรณะโบราณสถานปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ผลงานวิชาการ

2550	บทความ เรื่อง “กรณีขี้ก๋อกล่าวหาหมิ่นประมาทจากหนังสือภาพลักษณะปรีดี พนมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475–2526: ภาพสะท้อนของภาพลักษณะ นายปรีดี พนมยงค์ในสังคมไทยปัจจุบัน” วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฉบับ พ.ศ. 2550
2549	สารนิพนธ์ในระดับปริญญาตรี เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ด้านต่างประเทศระหว่างไทย-โปรตุเกส: กรณีศึกษาชุมชนโปรตุเกสในประเทศไทย